

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Alternativní opatření ukládaná mladistvým pachatelům

Diplomová práce

Autor: Bc. Ilona Vychytilová
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Ilona Vychytilová**

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název závěrečné práce: **Alternativní opatření ukládaná mladistvým pachatelům**

Název závěrečné práce AJ: Alternative measures imposed on juvenile offenders

Stručný obsah, popis tématu, zvolených metod:

Diplomová práce se věnuje problematice ukládání alternativních opatření mladistvým pachatelům. Teoretická část práce definuje související pojmy, zmiňuje zákonné normy upravující danou problematiku, popisuje systém opatření ukládaných mladistvým a charakterizuje vybrané instituce podílející se na realizaci alternativních opatření. Empirická část prezentuje výsledky získané během výzkumného šetření zaměřeného na získání názorů a zkušeností osob participujících na řešení trestné činnosti mladistvých. Použité výzkumné metody: rozhovory, studium dokumentů, analýza statistických dat.

Stručný obsah, popis tématu, zvolených metod v anglickém jazyce: The thesis deals with the issue of alternative measures on juvenile offenders. The theoretical part defines related terms, refers to the legal standards governing the issue, describes a system of measures imposed on juveniles and characterizes the selected institutions involved in the implementation of alternative measures. The empirical part of the thesis presents the results obtained during the investigation focused on the views and experience of participating in addressing juvenile delinquency. Used research methods: interviews, analysis of documents, analysis of statistical data.

Garantující pracoviště: **Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta**

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Konzultant:

Oponent: Mgr. Jakub Holeček

Datum zadání závěrečné práce: 16. 11. 2012

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucího diplomové práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Daniele Květenké, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce, za poskytování cenných rad a připomínek při zpracování práce. Poděkovat chci také všem dotazovaným za vstřícnost a ochotu při poskytování rozhovorů.

Anotace

VYCHYTILOVÁ, Ilona. *Alternativní opatření ukládaná mladistvým pachatelům*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 116 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá problematikou ukládání alternativních opatření mladistvým pachatelům. Cílem diplomové práce je popsat jednotlivá alternativní opatření ukládaná mladistvým za spáchání provinění a vymezit možnosti alternativního trestání u mladistvých delikventů. Tato problematika je v České republice upravena zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

Teoretická část práce vymezuje nejdůležitější základní pojmy, zmiňuje zákonné normy upravující danou problematiku a mapuje alternativní tresty v trestním právu včetně vybrané instituce podílející se na realizaci a výkonu většiny alternativních opatření. V této části práce je pozornost věnována i systému alternativních opatření u mladistvých pachatelů dle platné právní úpravy a dále trestné činnosti mladistvých včetně její souvislosti se sociální pedagogikou. Empirická část práce prezentuje výsledky získané z rozhovorů s osobami, kteří participují na řešení trestné činnosti mladistvých. Výzkumné šetření je doplněno analýzou statistických dat o využívání jednotlivých alternativních opatření u mladistvých v letech 2009 až 2013.

Klíčová slova: mladistvý, provinění, alternativní trest, trestní opatření, výchovná opatření, ochranná opatření

Annotation

VYCHYTILOVÁ, Ilona. *Alternative measures imposed on juvenile offenders*. Hradec Králové: Faculty of Education of University of Hradec Králové, 2015. 116 pp. Degree thesis.

The Degree thesis deals with the issue of alternative measures for juvenile delinquents. The aim of this thesis is to describe alternative measures imposed on juveniles for committing an offense and to define alternative forms of punishment for juvenile delinquents. This issue is in the Czech Republic by Act no. 218/2003 Coll., The liability for unlawful acts and Youth and Juvenile Justice.

The theoretical part defines the most basic terms, refers to the legal standards on the issue and outlines alternative punishments in criminal law, including selected institutions involved in the implementation of alternative measures. In this part, attention is paid to the system of alternative measures for juvenile offenders in accordance with applicable law and juvenile delinquency in general, including its relationship to social pedagogy. The empirical part of the thesis presents the results obtained from interviews with persons who participate in addressing juvenile delinquency. The survey is complemented by analysis of statistical data about using the alternative measures on juveniles from 2009 to 2013.

Key words: juveniles, offense, alternative punishment, punitive measures, educational measures, protective measures

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
TrZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
ZSM	Zákon č. 182/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
PMS	Probační a mediační služba
OPP	Obecně prospěšné práce
OČTŘ	Orgány činné v trestním řízení
IKSP	Institut pro kriminologii a sociální prevenci

OBSAH

Úvod	10
1 Soudnictví ve věcech mládeže v České republice.....	12
1. 1 Vymezení základních pojmů.....	13
1. 2 Věcná působnost zákona, jeho účel a vztah k jiným předpisům.....	16
1. 3 Restorativní justice.....	17
1. 4 Trestní odpovědnost mladistvých.....	20
2 Alternativních tresty.....	23
2. 1 Definice pojmu.....	23
2. 2 Východiska pro ukládání alternativních trestů.....	24
2. 3 Pozitiva alternativních trestů.....	25
2. 4 Probační a mediační služba jako nástroj alternativního sankcionování.....	27
2. 4. 1 Poslání a cíle PMS.....	28
2. 4. 2 Odborné činnosti – probace a mediacce.....	29
3 Systém alternativních opatření u mladistvých.....	34
3. 1 Výchovná opatření.....	35
3. 1. 1 Dohled probačního úředníka.....	36
3. 1. 2 Probační program.....	37
3. 1. 3 Výchovné povinnosti a výchovná omezení.....	39
3. 1. 4 Napomenutí s výstrahou.....	40
3. 2 Ochranná opatření.....	41
3. 2. 1 Ochranné léčení.....	42
3. 2. 2 Zabezpečovací detence.....	43
3. 2. 3 Zabránil věci nebo jiné majetkové hodnoty.....	44
3. 2. 4 Ochranná výchova.....	44
3. 3 Trestní opatření.....	45
3. 3. 1 Obecně prospěšné práce.....	46
3. 3. 2 Peněžité opatření a peněžité patření s podmíněným odkladem výkonu... ..	48
3. 3. 3 Domácí vězení.....	49
3. 3. 4 Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem.....	51
3. 3. 5 Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty.....	52

3. 3. 6 Zákaz činnosti.....	52
3. 3. 7 Vyhoštění.....	52
3. 3. 8 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.....	53
3. 4 Další alternativní opatření u mladistvých.....	54
3. 4. 1 Podmíněné zastavení trestního stíhání.....	55
3. 4. 2 Narovnání.....	55
3. 4. 3 Odstoupení od trestního stíhání.....	56
3. 4. 4 Upuštění od uloženého trestního opatření a podmíněné upuštění od uloženého trestního opatření.....	56
4 Pohled na trestnou činnost mladistvých a její souvislost se sociální pedagogikou..	58
4. 1 Vývoj a struktura kriminality mladistvých v ČR.....	59
4. 2 Charakteristické znaky trestné činnosti mladistvých.....	63
4. 3 Možnosti uplatnění sociální pedagogiky v dané oblasti.....	65
5 Empirické šetření názorů vybraných odborníků na ukládání alternativních opatření mladistvým pachatelům v praxi.....	68
5. 1 Metodologie výzkumného šetření.....	68
5. 2 Interpretace výzkumného šetření – rozhovorů.....	72
5. 3 Statistické údaje o využívání jednotlivých alternativních opatření u mladistvých v letech 2009 - 2013.....	91
5. 4 Vyhodnocení výzkumného šetření.....	97
Závěr.....	105
Seznam použité literatury a dalších zdrojů.....	108
Seznam obrázků, tabulek a grafů.....	115
Seznam příloh.....	116

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá problematikou alternativních opatření se zaměřením na jejich využití u mladistvých pachatelů. Práce popisuje systém sankcí vykonávaných na svobodě a uplatňovaných u této cílové skupiny pachatelů. **Cílem diplomové práce** je zmapovat jednotlivá alternativní opatření ukládaná mladistvým dle platné právní úpravy a vymezit možnosti alternativního trestání těchto delikventů.

Kriminalita je společenský fenomén, s jehož aspekty se lidská civilizace potýká téměř od nepaměti a její zrod a vývoj můžeme spojovat s generací a vývojem lidského společenství. V posledních desetiletích se kriminalita stala v řadě rozvinutých států masovým sociálním jevem. Nezanedbatelný podíl na páchané kriminalitě je tvořen dětmi a mladistvými. Kriminalita mladistvých i dětí je považována za významný společensky nežádoucí jev, jehož vývoj, výskyt a četnost mohou být považovány za ukazatele dalšího budoucího vývoje kriminality jak u mladistvých, tak u dospělých. Každý stát, chce-li převzít zodpovědnost za budoucí vývoj kriminality, musí věnovat trvalou a soustředěnou pozornost formám a projevům sociálně patologických jevů u dětí a mladistvých. Výběr vhodného trestního opatření u mladistvého pachatele může ve velké míře vývoj kriminality pozitivně ovlivnit, zejména snahou o zformování jeho hodnotové stupnice, sociální orientace, postoje k sobě samému, k lidem a okolí, k budoucímu samostatnému životu v souladu se společenskými normami.

Vzhledem k tomu, že již přes deset let pracuji v justici a nezdídko se setkávám i s mladistvými pachateli trestné činnosti, je mi problematika alternativních opatření profesně velmi blízká. To je také jeden z hlavních důvodů, proč jsem do této oblasti zaměřila svoji pozornost v souvislosti s tématem diplomové práce. Zmíněné téma diplomové práce jsem si vybrala i s ohledem na to, že delikventní chování lidské populace, zvláště pak dětí a mladistvých, je již dlouhodobě velmi důležitým a vážným tématem sociální pedagogiky ve smyslu prevence či výchovného působení na takto postižené jedince, ve snaze zajistit jejich resocializaci a dosáhnout plnohodnotného zařazení do fungující společnosti.

Diplomová práce obsahuje část teoretickou a empirickou. První kapitola čtenáře seznamuje se základními pojmy týkajícími se trestné činnosti mladistvých, zákonnými normami upravující danou problematiku, zmiňuje princip restorativní justice, ze kterého uplatňování alternativních sankcí vychází a vymezuje trestní odpovědnost

mladistvých. Druhá kapitola se zabývá alternativními tresty. Zmíněna je jejich definice, východiska a pozitiva pro ukládání těchto sankcí. Pozornost je věnována i Probační a mediační službě ČR jako významné instituci, která se podílí na realizaci a výkonu většiny alternativních sankcí. Ústředním tématem třetí kapitoly je vymezení systému alternativních opatření u mladistvých delikventů dle platné právní úpravy. Následuje kapitola pojednávající o trestné činnosti, struktuře a vývoji kriminality mladých pachatelů v České republice. Pozornost je rovněž věnována souvislosti dané problematiky se sociální pedagogikou.

Empirická část práce prezentuje výsledky získané během výzkumného šetření zaměřeného na získání názorů, zkušeností a postojů osob participujících na řešení trestné činnosti mladistvých. Základní technikou, která byla použita k získání požadovaných informací v rámci výzkumného šetření, je metoda rozhovoru. Výzkumné šetření je doplněno zpracovanou analýzou četnosti využívání jednotlivých druhů alternativních opatření a graficky znázorněny jejich podíly na celkovém počtu uložených sankcí v letech 2009 až 2013. Cílem výzkumného šetření je vyhodnotit názory vybraných odborníků na využití alternativních opatření u mladistvých v praxi včetně uvedení specifik při práci s těmito pachateli, dále pak zhodnotit spolupráci orgánů činných v trestním řízení a mimojustičních složek a v neposlední řadě zmapovat využívání jednotlivých alternativních sankcí u mladistvých pachatelů v České republice v letech 2009 až 2013. Závěr práce se věnuje shrnutí zjištěných faktů, které vyplynuly z provedeného výzkumného šetření.

Ke zhotovení této práce byly použity právní předpisy ve spojení s jinými informačními zdroji, jako jsou komentáře k zákonům, učebnice trestního práva a jiné knižní publikace zabývající se určitým způsobem problematikou sankcionování mladistvých. Velký informační přínos pro tuto práci mají i časopisecké články, ve kterých jsou detailněji rozebrány poznatky k danému tématu.

Zjištění a názory uvedené v diplomové práci by mohly být zajímavým přínosem pro pracovníky soudů pro mládež, probační úředníky, státní zástupce i pracovníky Policie ČR, neboť poskytují ucelený přehled o alternativním trestání u mladistvých. Poznatky získané z výzkumného šetření by pro uvedené odborníky mohly být určitou zpětnou vazbou v souvislosti s realizací alternativních sankcí v praxi. Diplomová práce by mohla představovat přínos rovněž i pro studenty oboru sociální pedagogiky, kteří v dané oblasti mohou nalézt široké uplatnění a prostřednictvím této práce se mohou detailněji seznámit s vybranou problematikou.

1 Soudnictví ve věcech mládeže v České republice

V úvodní kapitole je důležité vymezit některé základní pojmy, které se týkají problematiky ukládání alternativních opatření a které se budou v diplomové práci dále vyskytovat. Pozornost je rovněž věnována základní právní úpravě dané problematiky včetně principu restorativní justice, ze kterého zákonodárce při tvorbě zákona o soudnictví ve věcech mládeže vycházel a nejsou opomenuty ani podmínky trestní odpovědnosti mladistvých v České republice.

Dne 1. ledna 2004 nabyl účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., **o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů** (dále zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Přijatý zákon významně změnil a doplnil českou právní úpravu sankcionování mládeže a stal se stěžejním právním předpisem pro tuto oblast trestního práva (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. XIV). Tento předpis znamenal převratnou změnu v přístupu k postihování dětí a mládeže za trestně-právní delikty, když jeho snahou je důsledně reflektovat specifika zejména intelektového a mravního vývoje nedospělých jedinců, jež se dostanou do konfliktu se zákonem. Oproti předchozí právní úpravě přinesl především zakotvení vlastních principů přizpůsobených současnému modernímu přístupu k výchově a hlavním cílům zákona o soudnictví ve věcech mládeže, k nimž patří mj. rychlý a efektivní průběh řízení, který bude působit především na bázi primárního předcházení obdobným konfliktům jedince se zákonem v budoucnosti (Kynclová, 2007, s. 33). Česká právní oblast se tímto právním aktem po více než půl století a po mnohaletém procesu zákonodárných prací a projednávání dočkala samostatného předpisu zabývajícího se otázkami trestání mládeže.

V této souvislosti bych ráda citovala zajímavý výňatek z důvodové zprávy k zákonu č. 48/1931 Sb. z. a. n., o trestním soudnictví nad mládeží, který již v té době reflektoval potřebu samostatné právní úpravy mládeže a který říká: „Je již obecným míněním celého kulturního světa, že zločinnosti mládeže nestačí čelit trestem, nýbrž že je potřeba zjišťovati a potírati ono skryté zlo, z něhož trestný čin vytryskl. To však vyžaduje, aby trestné činy spáchané ve věku mladistvém byly posuzovány, hledíc k nedokonanému vývoji mladistvého a k jejich příčinám, mírněji a odchylně od trestných činů osob dospělých, a aby také trestání bylo přizpůsobeno věku mladistvého provinilce“ (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. XI).

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže dává mnohem větší prostor pro řešení problematiky protiprávní činnosti dětí a mladistvých. Zákon umožnil vytvoření samostatného systému trestního práva mládeže, zřízení specializovaných pracovníků z řad orgánů činných v trestním řízení, zavedení široké škály alternativních sankcí, rozšíření možností odklonů v trestním řízení, zpřísnění podmínek pro uložení vazby mladistvým či v neposlední řadě zajištění ochrany delikventního dítěte před stigmatizací v průběhu řízení. V tomto zákoně je akcentována myšlenka, že hlavním cílem reakce společnosti vůči delikventnímu jednání mládeže, je obnovení narušených společenských vztahů, začlenění dítěte mladšího patnácti let či mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a předcházení páchaní protiprávních činů (Večerka, Holas, Štěchová a kol., 2004, s. 101).

Zákon je konstruován tak, že obsahuje část, která se vztahuje na děti mladší patnácti let a část vztahující se na mladistvé ve věku od patnácti do osmnácti let a je důsledně vystavěn na principu prevence. Pro delikventní mládež je zásadní specifický přístup, neboť se na ně hledí jako na nedospělé děti, které se sice dopustily protiprávního činu, avšak je nutné je vnímat jako nevyzrálé a vyvíjející se jedince.

1. 1 Vymezení základních pojmů

Výchozí pojmy jsou definovány v ustanovení § 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, dle něž se **mládeží** rozumí děti mladší patnácti let a mladiství. Toto dělení má zásadní význam – na základě něj je určeno, v jakém systému odpovědnosti budou tyto osoby posuzovány a jaké bude mít jejich protiprávní jednání důsledky.

Dítětem mladším patnácti let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku (§ 2 odst. 1 písm. b) zákona o soudnictví ve věcech mládeže). Dítětem je tato osoba ještě v den svých patnáctých narozenin. Dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné.

Pojmem **mladistvý** rozumíme takového jedince, který v době spáchání provinění již dovrší patnáctý rok svého věku, ale nepřekročil ještě osmnáctý rok věku. Jestliže se tento subjekt dopustí provinění v den svých osmnáctých narozenin, spadá ještě pod úpravu mladistvého (§ 2 odst. 1 písm. d) zákona o soudnictví ve věcech mládeže). V této kategorii jsou jedinci trestně odpovědní s jistým omezením.

Dalším důležitým pojmem ustanoveném v § 2 odst. 2 písm. a) zákona o soudnictví ve věcech mládeže je **protiprávní čin**, který je v uvedeném ustanovení vymezen taxativním výčtem druhů protiprávních činů. Protiprávním činem je trestný čin, provinění a čin jinak trestný (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 7).

Definici **trestného činu** v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže nenalezneme, proto je třeba nahlédnout do zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále též jen trestní zákoník), který je předpisem obecným ke speciálnímu zákonu o soudnictví ve věcech mládeže. V něm pak nalezneme výklad pojmu trestného činu v ustanovení § 13, za který je považován takový protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně (Jelínek a kol., 2010, s. 114).

Provinění je pojmem, kterým se označuje trestný čin spáchaný mladistvým pachatelem (§ 6 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže), a nejedná se tedy o samostatnou kategorii trestného činu, ale o odlišné pojmenování, které pramení z odlišností mezi přístupy k trestání mladistvých a dospělých pachatelů (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 14-17).

Za **čin jinak trestný** se považuje čin, který je v určitých případech shledáván jako beztrestný, i když by se za rozdílných podmínek jednalo o čin trestný, případně provinění. Tento pojem je používán v souvislosti s činem, který je sice společensky nebezpečný, nicméně postrádá některý z obecných znaků trestného činu nebo provinění, tj. že pachatel nenaplnuje podmínku věku, přičetnosti, nebo případně rozumovou a mravní vyspělost (Jelínek a kol., 2010, s. 124).

Dalším neméně důležitým pojmem, který je nezbytné vymezit je pojem **trest**. Sotolář, Púra, Šámal (2000, s. 273) charakterizují trest jako „specifické zákonem stanovené a státem vynutitelné následky spáchaného trestného činu, které ukládají soudy v trestním řízení a které na rozdíl od ochranných opatření obsahují negativní hodnocení trestného činu a jeho pachatele a působí mu určitou újmu, jejichž prostřednictvím se sleduje splnění účelu trestu.“

Účelem trestu je především:

- chránit společnost před pachateli trestných činů,
- zabránit pachateli v páchání další trestné činnosti,
- vychovat pachatele k tomu, aby vedl řádný život,
- působit výchovně i na ostatní členy společnosti,
- generální prevence (Chmelík, Ivor, Porada, 2007, s. 118).

Mladistvému se v případě protiprávního jednání neukládá trest, nýbrž **opatření**. Převládající charakteristikou opatření je jeho úmyslné působení na odstranění příčin protiprávního jednání a vytvoření dobrého sociálního zázemí pro mladistvé, které má pozitivně působit na jejich užitečné uplatnění ve společnosti a rozvoj jejich schopností a dovedností (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 86). Zákon rozlišuje tři druhy opatření: výchovná, ochranná a trestní.

Pojmem **soudnictví nad mládeží**, který je zpravidla v překladu označován termínem juvenilní justice, se zpravidla nerozumí pouze problematika soudů pro mládež, ale obecně systému a výkonu spravedlnosti ve věcech delikventní, případně pouze delikvencí ohrožené, mládeže. Jde o širší přístup v boji proti kriminalitě mládeže, do kterého jsou zahrnuty vedle soudů pro mládež také další orgány a instituce jako policie, vyšetřovací orgány, zástupci právnických profesí, Probační a mediační služba ČR a instituce a zařízení zajišťující výkon trestů (Válková, Kuchta, 2012, s. 323).

Výkon soudnictví ve věcech mládeže spadá výhradně do věcné působnosti **soudů pro mládež** (§ 4 zákona o soudnictví ve věcech mládeže), které jsou představovány zvláštními senáty, event. předsedy takových senátů či samosoudci příslušných okresních, krajských, vrchních soudů a Nejvyššího soudu ČR.

Termín **delikvence** pochází z latinského slova *delinques*, jenž označuje toho, který se dopustil přestupku (či *delinquere*, což v překladu znamená provinit se). Tohoto původně právního pojmu (dnes užívaného též v sociálních, psychologických a pedagogických vědách) se užívá zejména v souvislosti s mírnějším porušením právních nebo morálních norem dětmi nebo mladistvými. Jedná se o jednání, které může, nebo nemusí, být spojeno s právními důsledky. Delikventním aktem může být jak relativně menší přestupek, tak trestný čin (Koudelková, 1995, s. 35-36). Delikvence je z hlediska společensky nepřijatelného chování širším pojmem.

Pojem **kriminalita** vychází z latinského slova *criminalis*, což znamená zločinný či *crimen* (zločin). Kriminalita je výskyt určitého zjevného, ale i latentního chování a činů, které jsou pro danou společnost trestné a dle trestního zákoníku sankcionované (Fischer, Škoda, 2009, s. 156). Matoušek, Kroftová (2003, s. 316) definují kriminalitu jako „množinu všech trestných činů definovaných v zákoně a spáchaných kýmkoli, tedy i osobou, která ještě není trestně odpovědná.“ Součástí celkové kriminality je také kriminalita mládeže (neboli juvenilní delikvence) a nekriminalita (neboli dětská delikvence či prekriminalita).

1. 2 Věcná působnost zákona, jeho účel a vztah k jiným předpisům

Ustanovením § 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže je deklarována **věcná působnost**. Vztahuje se na věkovou kategorii mládeže, přičemž ale nevymezuje dolní hranici. Horní věková hranice je limitována dovršením osmnácti let. Trestní právo mládeže (a stejně tak i jeho základní právní předpis) se nesoustředí jen na mladistvé, ale i na děti mladší patnácti let (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 1).

Účel zákona o soudnictví ve věcech mládeže je vymezen v § 1 odst. 2 a tkví v názorové koncepci, že mládež je takovou kategorií, které je nutné věnovat dostatečnou pozornost ze strany společnosti i justice. Protiprávní jednání každého příslušníka této věkové skupiny, ať se jedná o mladistvého či o dítě mladší patnácti let, musí být projednáno podle zmíněného právního předpisu. Pro delikventa má být užito takového opatření, které účinně přispěje ke zdržení se od páchaní dalších protiprávních činů. Je třeba dosáhnout toho, aby pachatel sám, s ohledem na své síly a schopnosti, přispěl k odstranění negativních následků, které způsobil svým protiprávním jednáním. Delikventovi by mělo být uloženo vhodné a především přiměřené opatření, které mu dopomůže k nalezení společenského uplatnění odpovídajícího jeho schopnostem a také rozumovému a mravnímu vývoji. Cílem takového opatření by mělo být i snížení rizika jeho další kriminální kariéry (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 5). Z tohoto klíčového ustanovení je patrný nejen účel zákona, ale i filozofie, ze které zákonodárce při jeho tvorbě vycházel. Jedná se o filozofii tzv. restorativní (obnovující) justice, o které bude pojednáno v následující podkapitole.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže patří mezi základní právní předpisy trestního práva v České republice. V § 1 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže se uvádí, že pokud zákon o soudnictví ve věcech mládeže nestanoví jinak, použijte se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů. Co se týká vztahu zákona o soudnictví ve věcech mládeže k obecným právním předpisům (**zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník; zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád; zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád; dále zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník; jakož i zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**), je zde uplatňována tzv. zásada speciality, což znamená, že pokud zákon o soudnictví ve věcech mládeže neobsahuje zvláštní úpravu, použije se i na mladistvé pachatele úprava obsažená ve shora jmenovaných obecných právních předpisech (Šámal, Válková,

Sotolář a kol., 2011, s. 5). Do účinnosti zákona o soudnictví ve věcech mládeže byla trestní odpovědnost a sankcionování mladistvých součástí trestního zákona a řízení ve věcech mladistvých bylo součástí trestního řádu.

1. 3 Restorativní justice

Pro počátek 21. století je v demokratických zemích typický rostoucí důraz na práva jednotlivců, na prosazování prvků občanské společnosti, přičemž do činnosti státního aparátu výrazně zasahují i různé nevládní organizace. Pohled na trestní spravedlnost se mění a snaží se reagovat na stále rychlejší vývoj společnosti. Rodí se nové koncepce a hledají se netradiční řešení, která dokáží lépe vystihnout potřeby a nároky dnešní doby (Karabec, 2003, s. 6). V systémech trestní justice začala mít výrazný vliv tzv. **koncepce restorativní justice (tzv. obnovující spravedlnost)**. Snahy o vytvoření restorativní justice vycházejí z názoru, že tradiční trestní politika vyčerpala své možnosti a není schopna zabránit růstu kriminality ani řešit další problémy trestní justice, jako jsou enormní zatížení soudů, nízká účinnost trestů, nedostatečná ochrana obětí apod.

V průběhu historie lze vysledovat i posun v přístupu k delikventnímu jednání dětí v trestním právu od stavu, kdy většina společností ve starověku zacházela s dětským delikventy stejně jako s dospělými, přes pojmání dětství jako období určité rozumové nedostatečnosti, které odůvodňují mírnější potrestání, až po reformní snahy usilující o respektování specifik souvisejících s juvenilní delikvencí a odlišné zacházení (Válková, Dünkel, 1992, s. 11).

Pojem restorativní justice pochází z anglického slova *restore*, což v překladu znamená obnovit, navrátit do původního stavu a lze jej vyložit jako určitý koncept zacházení s pachateli trestných činů vycházející z názoru, že současná trestní spravedlnost není adekvátní reakcí společnosti na růst kriminality, nevede k ochraně jednotlivce i společnosti. Z tohoto principu vychází alternativní tresty (opatření) a alternativní způsoby řešení trestných věcí (Karabec, 2003, s. 8). Zatímco trestní kodexy pro dospělé jsou zaměřeny především do minulosti, ke spáchanému trestnému činu a okolnostem, které zde byly zejména v době jeho spáchání, trestní právo pro mladistvé je orientováno na základě konceptu restorativní justice zásadně do budoucnosti a těžiště jeho zájmu spočívá v přijímání takových opatření,

prostřednictvím kterých lze předejít recidivě (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 14). Nová filosofie řešení trestné činnosti mladistvých se odráží i v odlišné terminologii používané zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.

Restorativní justice je založena na myšlence, že trestný čin (provinění) je konflikt mezi dvěma či více subjekty – tj. pachatelem, obětí a společností. Cílem je obnovení narušeného systému sociálních vztahů prostřednictvím napravení či alespoň zmírnění škody způsobené trestným činem (Válková, Kuchta, 2012 s. 321). Restorativní justice tedy v první řadě upřednostňuje jednání mezi pachatelem a obětí směřující k odstranění způsobených následků namísto soudního procesu. Zastánci této teorie argumentují tím, že soudní řízení je o „vítězech a poražených“, kde se každá ze stran snaží porazit tu druhou, zatímco cílem restorativního pojetí trestu je dosažení „výhry“ pro obě zúčastněné strany (pachatele i oběti) (Brooks, 2012, s. 65). Důležitá je zde vyvážená a spravedlivá reakce společnosti na trestný čin. Pachatel by měl převzít osobní zodpovědnost za trestný čin a aktivně se zapojit do nápravy následků svého činu. Prostor k uplatnění oprávněných požadavků na morální i finanční satisfakci náleží i poškozenému. Často bývá zapojeno i sociální okolí mladistvého a oběti, které se může podílet na odčinění způsobených škod. Tento způsob reakce na kriminalitu, kdy mladistvý přebírá odpovědnost za delikventní jednání a aktivně se podílí na odstranění vzniklé újmy, je z hlediska zabránění recidivě a integrace pachatele zpět do společnosti velmi efektivní (Johnstone, 2007, s. xxi).

Restorativní justice působí vedle klasické trestní justice tzv. **retributivní justice** neboli odplatné (trestající) trestní spravedlnosti. Uplatnění obou těchto modelů spravedlnosti prodělalo určitý vývoj a v současné době ani jeden z nich neexistuje v původně čisté podobě. Jejich teoretická východiska zůstávají odlišná, ale v praxi však není vyloučeno, aby se vzájemně doplňovaly a přispívaly k naplnění trestní spravedlnosti (Šotolář, Půra, Šámal, 2000, s. 7-8). Oba pohledy vnímají trestný čin jako narušení rovnováhy ve společnosti, nabízejí však jiné způsoby k nápravě narušeného stavu. Zatímco retributivní justice nabízí jako východisko trest, restorativní justice se spíše zaměřuje na odstranění způsobené újmy a přijetí vhodných opatření snižujících riziko recidivy pachatele (Zehr, 2003, s. 14-16). V retributivním pojetí se trestní spravedlnost soustřeďuje především na ochranu státu a společnosti před pachatelem trestné činnosti ohrožujícími veřejný zájem prostřednictvím jejich trestání. V systému restorativní justice není důraz kladen ani tak na potrestání těchto pachatelů, ale spíše

na hledání způsobu, jak jim umožnit žít a uplatnit se v určité komunitě a jak odstranit konfliktní stavy spojené se stíhanou trestnou činností.

Rozdíl mezi těmito dvěma přístupy můžeme vyjádřit prostřednictvím tří klíčových otázek, jež si klademe v procesu hledání spravedlnosti.

Retributivní justice:

- *Jak byl porušen zákon?*
- *Kdo se daného činu dopustil?*
- *Jak má být pachatel potrestán?*

Restorativní justice:

- *Komu vznikla škoda?*
- *Jaké jsou potřeby osob, které trestný čin zasáhl?*
- *Komu vznikají závazky a povinnosti?*

Z uvedeného je zřejmé, že restorativní justice se více zaměřuje na způsobenou škodu a osoby dotčené trestným činem. Naproti tomu primárním zájmem retributivní justice je zjištění, kdo spáchal trestný čin a jak ho potrestat (Zehr, 2003, s. 14).

Uplatnění principu restorativní justice je dle mého názoru velmi vhodné. Kriminalita mladistvých je problémem nejen konkrétních pachatelů, ale celé společnosti, která by rozhodně měla přispět k jejímu řešení. Pouhé striktní potrestání pachatele samo o sobě k odstranění negativních důsledků protiprávního jednání nevede a nestačí ani k nápravě pachatele. Domnívám se, že převzetí odpovědnosti pachatele a jeho vlastní aktivita na odčinění škod může být velmi účinným prostředkem ke zmírnění způsobené újmy i k samotné nápravě pachatele.

Za výstižný považují pohled na problematiku trestání mladistvých v duchu restorativní justice PhDr. Čírtkové (2003, s. 244): „Sankce, ve kterých by měly dominovat principy restorativní principy (odčinění, náprava veškeré újmy způsobené oběti) a hledání alternativ k trestu odnětí svobody, by neměly zablokovat šance na úspěšnost v dalším životě. Vývojový kriminologové zdůrazňují výchovný význam samotného trestního procesu s mladistvými. Soudní líčení by mělo sloužit k integraci mladistvého do světa dospělých, a tudíž musí pracovat s jeho plnou zodpovědností za spáchané delikty.“

Spáchaný trestný čin vyvolává u většiny lidí nesouhlas a odsouzení. Společnost očekává, že trestní justice bude pachatele stíhat a na konci celého procesu vynese spravedlivý a odpovídající trest. Po touze po odplatě však často zapomínáme, že kromě pachatele jsou tu i další lidé, jimž se v důsledku spáchaného činu změnil život, jde především o oběti trestných činů a restorativní justice spatřuje primární účel systému trestní justice právě v kompenzaci poskytované individuálním obětem.

Restorativní justice je taktéž významná z hlediska prevence kriminality, kdy napomáhá s předcházením dalších konfliktů. Cílem je pachatele nestigmatizovat, ale dát mu šanci zbavit se vlastním přičiněním nálepky kriminálního. Při zamyšlení nad výše uvedenými principy je zřejmé, jak hluboká propast dělí odplatnou a obnovující justici. Je zřejmé, že nelze zcela opustit původní systém odplatné justice a zcela ji nahradit justicí obnovující, neboť přeci jen pro některé pachatele a za určité trestné činy nelze efektivně princip obnovující justice využít. Například v případech, kdy se pachatel nedoznává ke spáchanému trestnému činu, nebo není ochoten nést za něj odpovědnost, nebo při opakujícím páchaní trestné činnosti. Naopak obnovující systém spravedlnosti chce těm pachatelům, u kterých je to možné, nabídnout šanci odčinit své provinění a vrátit se k běžnému životu bez stigmatizace záznamu v Rejstříku trestů. Budoucnost trestní politiky představuje spíše v kombinaci obou těchto modelů, kdy se oba přístupy mohou vhodně doplňovat tak, aby byly nalezeny nejvhodnější cesty k nápravě pachatele, případně došlo ke zmírnění následků trestných činů.

1. 4 Trestní odpovědnost mladistvých

Základem pro trestní odpovědnosti mladistvých je spáchání provinění. Pachatelem provinění může být pouze ten, kdo je trestně odpovědný a svým jednáním naplnil znaky provinění uvedené v trestním zákoníku.

Mladistvý jako subjekt provinění je charakterizován obligatorními znaky, kterými jsou:

- **věk**
- **příčetnost**
- **rozumová a mravní vyspělost** (Kratochvíl, 2009, s. 420).

Na základě věkového vymezení může být pachatelem či spolupachatelem provinění pouze mladistvý, který v době spáchání činu dovršil patnáctý rok a zároveň nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Otázka spodní věkové hranice trestní odpovědnosti mladistvých je tématem živě diskutovaným jak odbornou veřejností, tak i veřejností laickou. Mnohokrát bylo zákonodárci navrhováno snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, které se však přes značné rozpory nepodařilo schválit.

Nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. měl původně snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti na dosažení čtrnáctého roku věku, ovšem ještě před nabytím účinnosti bylo toto snížení změněno a hranice zůstala na stávající výši patnácti let. Hlavními argumenty pro posun spodní věkové hranice bylo poukazování na negativní vývoj v oblasti registrované kriminality mládeže, na nedostatečně účinný postup vůči delikventním dětem, který může vést k pocitu beztrestnosti, na rychlejší duševní i somatickou vyspělost dnešní mládeže (Kratochvíl, 2009, s. 422). Tyto argumenty však nebyly dostatečně podloženy především kriminologickými výzkumy ani potvrzeny statistickými analýzami. Dle názorů odborníků není cílem snížení věkové hranice na čtrnáct let mladistvého delikventa uvěznit, ale učinit jej dříve odpovědným za své činy a zajistit mu dřívější individuální přístup, který by preventivně působil proti opakování trestné činnosti a který by zabránil nezletilým delikventům v pokračování jejich kriminální kariéry (Marešová, 1997, s. 15).

Zákonodárce předpokládá u mladistvého po dosažení věkové hranice patnácti let i přičetnost. Přičetnost je u mladistvého pachatele konstruována stejně jako u pachatele dospělého a zákon o soudnictví ve věcech mládeže neupravuje speciálně tuto problematiku. Jako taková je přičetnost podmíněna dvěma faktory: pachatel musí být schopen význam svého činu pro společnost chápat a zároveň musí být schopen své jednání ovládat (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 13).

Dalším požadavkem je dosažení rozumové a mravní vyspělosti a je tím myšleno, že trestní odpovědnost mladistvého není dána, pokud v jeho psychosociálním vývoji nedošlo k dosažení takového stupně rozumové a mravní vyspělosti, který by mu poskytl dostatečnou kapacitu k posouzení a rozpoznání protiprávnosti spáchaného činu a zároveň ovládnutí jeho jednání (§ 5 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže). Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 14).

Kategorie mladistvých vykazuje značná specifika. Příslušníci této skupiny mohou být natolik odlišní, že by nebylo správné zvolit pro jejich posuzování „jeden metr“. Stanovení pouhé věkové hranice, od níž by se trestní odpovědnost počítala absolutně, by bylo poněkud nešťastné. Každého mladistvého delikventa je třeba zkoumat individuálně, neboť i celkové dozrávání mladistvých neprobíhá shodně, což může být dáno mnoha faktory například vlivem prostředí, v němž jedinec vyrůstá a v němž se pohybuje, osobami, které na něj působí, ale i charakterovými vlastnostmi

mladistvého atd. Domnívám se, že snížení věkové hranice trestní odpovědnosti nevyřeší problém kriminality mladistvých. Důležitým faktorem, který může ovlivnit vývoj kriminality mladistvých je dle mého názoru především výchova.

V této souvislosti bych ráda citovala názor PhDr. Marešové (2007, s. 25): „Společnost nesmí podléhat kliše; mládež musíme vychovávat a ne trestat (míněno abstraktně, že vychovávat musí společnost, rodina obecně a výchova je pojmána jako neurčité jednání neurčitých institucí a osob, nikoliv, že vychovávat musíme my, a to dokonce vlastní děti). Další kliše je, že trest má jen negativní dopad na mládež, přičemž pod trestem si představujeme jen neadekvátní násilí či věznění.“

2 Alternativní tresty

Problematika alternativních trestů (opatření) k nepodmíněnému trestu odnětí svobody představuje již po řadu let často diskutované téma, a to nejen v rámci českého trestního práva. Důvodem jsou neuspokojivé výsledky ve způsobu sankcionování trestných činů prostřednictvím uvěznění, neboť zkušenosti jednoznačně ukazují některé vážné nevýhody spojené s nepodmíněným trestem odnětím svobody. Především se jedná o nedostatečné výchovné působení tohoto trestu, avšak nelze opomenout ani problémy související s přeplněním věznic a s vysokými náklady spojenými s výkonem trestu odnětí svobody. České republiky se tento problém týká obzvláště naléhavě, neboť patří mezi země s vysokým indexem vězněných osob (Nezkusil, 2009. s. 1). K 6. 2. 2015 bylo v ČR vězněno celkem 18 987 osob, z toho 113 mladistvých (Rychlá fakta - stavy vězněných osob, <http://www.vscr.cz/>).

Snaha dosáhnout snížení vynaložených finančních nákladů a zlepšení výkonnosti systému trestní justice se pak týká také způsobu provádění trestního řízení. V době, kdy trestní právo nepostihuje již jen úzkou skupinu nejzávažnějších druhů protiprávního jednání, ale vztahuje se i na celou řadu méně závažných deliktů, je třeba hledat cesty pro rychlejší a zároveň efektivnější vyřizování takových „jednodušších případů“, které značným způsobem zatěžují celý systém trestní justice. Touto cestou se ukázalo být alternativní sankcionování trestných činů, tj. využívání takových postihů, které nejsou spojeny s odnětím svobody pachatele.

Tato kapitola zmiňuje definici pojmu alternativního trestu, východiska pro jejich ukládání a pozitiva, které bezpochyby alternativní tresty mají. Pozornost se soustřeďuje i na instituci, která se podílí na ukládání, výkonu a kontrole sankcí vykonávaných na svobodě a to nejen u mladistvých pachatelů. Touto institucí je Probační a mediační služba ČR.

2. 1 Definice pojmu

V současné době neexistuje jednotná definice alternativního trestu. Podle mezinárodních dokumentů OSN a Rady Evropy se alternativním trestem rozumí *trest nespojený s odnětím svobody, který je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by jinak byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody*. Alternativní sankce

nesmí zahrnovat žádnou ztrátu svobody, pachatel musí být schopen vyhovět stanoveným podmínkám a délka alternativního trestu by měla být přímo úměrná trestnému činu a také délce trestu odnětí svobody, jež by byl jinak za daný trestný čin soudem uložen (Černíková a kol., 2008, s. 187).

Alternativní tresty bývají označovány jako tzv. *community sanctions* neboli tresty vykonávané ve společenství (Ščerba, 2011, s. 21). Jsou relativně mladým institutem, který by měl, stejně jako trest odnětí svobody, přiměřeně zabezpečovat dosažení účelu trestu obecně, tj. naplnění požadavku ochrany společnosti před pachateli trestných činů, zabránění odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, ale i požadavku na výchovu odsouzeného a jeho motivaci k tomu, aby vedl řádný život v souladu se všemi společností danými normami (zejména pak právními), a rovněž i výchovného působení na ostatní členy společnosti (Štolář, Púra, Šámal, 2000, s. 9).

V odborné literatuře se setkáváme s rozlišením alternativních trestů v užším a širším pojetí. Do užšího pojetí řadíme takové tresty, které v sobě zahrnují odborné psychosociální vedení a kontrolu pachatele, které jsou zajišťovány Probační a mediační službou ČR. V užším pojetí se takovými tresty většinou rozumí: „jakékoli tresty nespojené s odnětím svobody, které se uplatní tehdy, má-li být uložen trest odnětí svobody, avšak k vzhledem k osobě pachatele a okolnostem případu bude účelu trestu (popř. i lépe) dosaženo i jinak.“ V širším pojetí jsou pak do pojmu alternativní sankce zařazovány „takové sankce a opatření, které neeliminují zcela ztrátu osobní svobody, nicméně snižují její míru na nezbytné minimum a rovněž i alternativy trestního řízení, tedy různé formy odklonů“ (Kalvodová, 2002, s. 113-114).

2. 2 Východiska pro ukládání alternativních trestů

Rozvoj alternativních trestů v západní Evropě a USA probíhal od padesátých let 20. století. Již tehdy byly věznice silně přeplněny a na povrch vyplula nízká efektivnost trestu odnětí svobody. Závažným problémem byla tzv. *prizonizace* pachatelů, tedy negativní vliv prostředí na odsouzené a jejich budoucnost po propuštění. Pobyt ve vězení je ve většině případů spojen se ztrátou odpovědnosti odsouzeného za sebe samého, za svoje chování a za svoji budoucnost. Odsouzený po svém propuštění z vězení do značné míry ztrácí schopnost žít na svobodě běžným způsobem života, ztrácí potřebné sociální dovednosti. Propuštěný vězeň není schopen zachytit se

v nekriminálním společenství a vyhledává takový typ prostředí, které zná a v němž se umí pohybovat. Tím se pravděpodobnost jeho pokračování v kriminální dráze zvyšuje. Ačkoli někteří odsouzení opouštějí vězení po odpykání svého trestu s nejlepším předsevzetím, vzápětí se dostávají do situace, které je vracejí zpět na kriminální dráhu (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 180-181).

Hlavními důvody, které vedly k celospolečenskému rozšíření alternativních trestů, jsou:

- **ekonomické** - náklady na výkon trestu odnětí svobody jsou vysoké, věznice jsou přeplněné, výstavba dalších věznic neúměrně zatěžuje daňové poplatníky;
- **penitenciární** - známé jsou nežádoucí účinky uvěznění, přenos tzv. kriminální infekce mezi vězeňskou populací;
- **kompenzační** - výkon trestu odnětí svobody nezaručuje, že pachatel nahradí oběti způsobenou škodu, alternativní tresty jsou zaměřeny i na potřeby obětí;
- **trestněpolitické** - obecná tendence k dekriminálnímu drobných trestných činů a depenalizaci, tzn. hledání účinných sankcí bez zásahu do svobodného života trestaného (Novotný, Zapletal a kol., 2008, s. 240).

Účelem zavádění a rozšiřování škály alternativních trestů je i dosažení zjednodušené, zformalizované, zrychlené trestního řízení a posílení postavení poškozeného (Sotolář, Sovák, 1996, s. 254).

2. 3 Pozitiva alternativních trestů

Filozofií alternativních trestů je ponechat odsouzené na svobodě a uložit jim takový druh povinnosti nebo omezení, který bude působit preventivně proti páčání další trestné činnosti, ochrání společnost, uspokojí zájmy obětí trestného činu a upevní v pachateli návyky a postoje potřebné k vedení řádného života.

Soudy přistupují k alternativním trestům v případě, že se jedná o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody do pěti let (přečiny) a osoba pachatele není natolik narušená, aby její pobyt na svobodě byl pro ostatní nebezpečný. Tyto tresty pachatele nezabavují svobody, ale vyžaduje od něj dodržování určitých omezení či splnění povinností. V průběhu výkonu trestu se sleduje, zda odsouzený plní podmínky uloženého trestu a zda žije v souladu s normami společnosti. V případě jejich neplnění může soud rozhodnout o náhradní sankci, kterou je většinou trest odnětí

svobody. Alternativní trest je jakousi podanou rukou státu, který musí reagovat na spáchaný trestný čin, nechce však přímo přistupovat k uvěznění pachatele.

Pozitiva v ukládání alternativních opatření jsou spatřována především v tom, že:

- nejsou zpřetrhány sociální vazby delikventa se sociálním prostředím, ve kterém žije, odsouzený zůstává ve svém přirozeném prostředí;
- zohledňují osobnost jedince, jeho individuální vlastnosti, životní podmínky a potřeby;
- představují hlubší individualizaci trestního postihu ve smyslu co nejvhodnější volby řešení konkrétního případu v souladu se zájmy všech zúčastněných stran – tj. jak pachatele, tak i poškozeného, ale i společnosti;
- pozitivně ovlivňují chování pachatele v jeho přirozeném sociálním prostředí a motivují ho k životu v souladu se zákonem;
- přináší významné snížení nákladů na jejich výkon v porovnání s náklady na výkon trestu odnětí svobody;
- omezují stigmatizaci obviněných i obětí;
- předchází nežádoucím vlivům výkonu trestu odnětí svobody (Černíková a kol., 2008, s. 184).

Vhodná volba konkrétního alternativního trestu (včetně případných povinností a omezení, která lze v rámci těchto trestů ukládat), beroucí v potaz individualitu pachatele včetně jeho sociálního zázemí a jeho motivovanost alternativní sankci dostat, je jednou z velmi důležitých skutečností podmiňujících dosažení výsledku, tj. naplnění účelu trestu po všech stránkách.

Alternativní tresty přináší nový přístup v trestní politice státu, neboť představují další cestu, jak adekvátně reagovat na protiprávní jednání, jak nejlépe naplnit trestní stíhání a jak dosáhnout účelu trestu bez izolace odsouzeného ve vězení. Na alternativní tresty se naše veřejnost zatím dívá spíše jako nedostatečně vykonanou spravedlnost, kdy si odsouzení vlastně žijí na svobodě, zatímco by měli „být v base“. Tyto sankce nabízejí jinou možnost potrestání pachatele než je uložení trestu odnětí svobody a jsou poměrně mladým institutem, který se neustále vyvíjí a jen čas ukáže jejich efektivitu.

2. 4 Probační a mediační služba jako nástroj alternativního sankcionání

Výkon alternativních trestů a opatření se neobejde bez odpovídajícího státního aparátu, který bude zajišťovat jejich výkon a kontrolu. V tomto případě plní tuto funkci Probační a mediační služba ČR (dále též „PMS“). Probační a mediační služba byla zřízena v roce 2000 zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, a svoji činnost zahájila k 1. 1. 2001. Jde o instituci působící na poli trestní politiky, která vychází ze součinnosti dvou profesí - sociální práce a trestního práva (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 14). Jde o specializovanou kvalifikovanou sociální službu působící v rámci Ministerstva spravedlnosti ČR, která zprostředkovává a organizuje efektivní alternativní řešení sporů a urovnává konfliktní situace ve společnosti mimo řízení před soudem. Činnost této služby je zaměřena na práci s pachateli trestných činů a jejich oběti. Ve vztahu k soudům a státním zastupitelstvím plní PMS některé významné asistenční úkoly (Ščerba, 2011, s. 352-353).

Zrod Probační a mediační služby v České republice souvisel především s postupným zaváděním alternativních opatření a trestů do českého trestního práva a s tím byla spojována myšlenka, že musí existovat určitá justiční složka, která se bude o zajištění těchto alternativ starat. K úvahám o zřízení této instituce hodně přispěly i zkušenosti ze zahraničí, ale i potřeba přiblížit naši legislativu k legislativě zemí Evropské unie.

Důvody, které vedly ke zřízení PMS, byla především snaha snížit počet uvězněných osob, začít účinně předcházet kriminalitě, omezit rizika jejího opakování, motivovat pachatele k nápravě škod, které způsobili a vést je k životu, který by byl v souladu se zákonem a v neposlední řadě také účinně a efektivně vynakládat finanční prostředky v oblasti justice (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 13-14).

Organizační řád upravuje organizaci a řízení PMS, stanoví její vnitřní a vnější vztahy a náplň činnosti jednotlivých organizačních útvarů. PMS je organizační složkou státu, není právnickou osobou a je podřízena Ministerstvu spravedlnosti ČR. V jejím čele stojí ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. V současné době je ředitelkou PMS Jitka Čádová.

PMS se po organizační stránce člení na:

- a) ředitelství se sídlem v Praze,

- b) regiony, které jsou tvořeny středisky v obvodech působnosti krajských soudů (regionů je v současnosti 8),
- c) střediska působící v sídlech okresních soudů (středisek je v současnosti 74) (Organizační struktura PMS ČR, <https://www.pmscr.cz/>).

Organizační struktura PMS je dvoustupňová a její podoba je znázorněna v příloze

D) diplomové práce.

2. 4. 1 Poslání a cíle PMS

Posláním PMS je přispívat prostřednictvím probace a mediace k naplňování trestní spravedlnosti, především vytvářením podmínek pro účinné a efektivní rozhodování o alternativních postupech v trestním řízení, ukládání a zajištění výkonu alternativních trestů a nalézt odpovídající reakce na spáchaný trestný čin (Doubravová, Ouředníčková, Štern, Urban a kol., 2001, D1 s. 1). Nedílnou součástí poslání této instituce je i prevence a snižování rizik při opakované trestné činnosti. Z těchto důvodů PMS poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, kde obviněný žije a pracuje (Větrovec, Nedorost, Sovák, Adamcová, 2002, s. 35).

PMS usiluje na poli trestní spravedlnosti o dosažení následujících cílů:

a) **Integrace pachatele** – usiluje o začlenění obviněného, resp. pachatele, do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který usiluje o obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, o jeho uplatnění a seberealizaci.

b) **Participace poškozeného** – snaží se o zapojení poškozeného do procesu vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém.

a) **Ochrana společnosti** – přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů (Doubravová, Ouředníčková, Štern, Urban a kol., 2001, D1, s. 1).

2. 4. 2 Odborné činnosti – probace a mediace

Činnosti vykonávané Probační a mediační službou ČR se dají shrnout do základních skupin – mediační činnosti a probační činnosti.

Pojem **probace** pochází z latinského slova *probare*, které znamená zkoušet, ověřovat či dohlížet (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 71). Podle § 2 odst. 1 zákona o PMS se probací rozumí „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů“ (Větrovec, Nedorost, Sovák, Adamcová, 2002, s. 10).

Probace je považována za druh trestu, který je však vykonáván na svobodě a může být chápána v širším a užším slova smyslu. V užším slova smyslu jde o určité opatření, jež spočívá v podmíněném odložení trestu, také v osobní pomoci a dohledu, které ukládá soud tomu, kdo byl uznán vinným ze spáchání trestného činu. Naopak probace v širším pojetí je založena nejen na rozhodnutí soudu, ale také na celé škále služeb, aktivit a činností, které odsouzenému poskytuje PMS. V České republice je probace pojímána v širším slova smyslu.

Podstatou probace je metoda převýchovy a dalšího pozitivního působení na chování pachatele trestného činu. Je založena na kombinaci prvků kontroly, pomoci a poradenství a její význam spočívá v rozdílném přístupu v zacházení s pachateli různých trestných činů a ve využití účinnějších prostředků k reakci na méně závažnou kriminalitu než je trest odnětí svobody. Její uplatnění vede ke zvýšení účinnosti trestní sankce stejně jako k dosažení vyváženého poměru mezi trestní represí a prevencí (Žatecká, 2007, s. 21-22).

Probace znamená individuální práci probačního pracovníka s klientem (obviněným či odsouzeným) formou pravidelného osobního kontaktu. Podstatou probace je **probační dohled**. Dle trestního zákoníku § 49 odst. 1 se dohledem se rozumí „pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby (dále jen „probační úředník“), spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo

vyplývající z zákona“ (Jelínek a kol., 2013, s. 90). Probační dohled je opatření, které soudce či státní zástupce ukládá, považuje-li za důležité po určitou dobu sledovat a kontrolovat chování pachatele a uloží mu obvykle i přiměřené omezení a povinnosti (např. zdržet se her na hracích automatech, podrobit se léčbě závislosti na omamných a psychotropních látkách apod.). Probační úředník zajišťuje výkon dohledu a během zkušební doby jednak kontroluje vedení řádného života klienta, ale poskytuje i pomoc při řešení otázek, na které klient svými silami nestačí, popř. poskytuje kontakty na organizace, které mohou klientovi pomoci (např. při hledání bydlení, zaměstnání). Probační úředník motivuje klienta k řešení problémů souvisejících s trestnou činností a pomáhá klientovi vytvářet podmínky pro reintegraci do společnosti. Cílem dohledu je zajistit, aby pachatel v budoucnu vedl řádný život, dále vést ke snížení rizika opakování trestné činnosti, a tak přispívat k ochraně společnosti před další kriminalitou. Je zřejmé, že dohled je z podstatné části především o kontrole (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 71-74).

Pachatel je v souvislosti s probací ušetřen škodlivých důsledků výkonu trestu odnětí svobody, není vystaven negativním zkušenostem z pobytu ve vězení a zároveň je ušetřen absolutnímu zbavení osobní svobody, nucené izolace od společenského života a normálních sociálních kontaktů. Probace není vhodná a efektivní ve všech případech, zejména jedná-li se o pachatele závažnější trestné činnosti či o pachatele, kteří odmítají znovu se začlenit do společnosti nebo toho nejsou vůbec schopni. Předpokladem pro úspěšnou probaci je především náležitá aktivní spolupráce pachatele.

Mezi probační činnosti řadíme rovněž **parole**. Pojem *parole* pochází z francouzštiny a v překladu znamená slovo, výpověď. V souvislosti s propuštěním odsouzeného z věznice pak slovem parole rozumíme podmíněčné propuštění na tzv. čestné slovo, respektive slib odsouzeného, že se bude řádně chovat (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 103). Institut parole představuje specifickou formu probace. Jedná se o práci s osobami, které byly podmíněně propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody s vyslovením dohledu. Parole je spojovací cestou mezi pobytem ve vězení a návratem odsouzeného pachatele do společnosti. V České republice je ukládáno od roku 2002 (Sotolář, Púra, Šámal, 2000, s. 25-26).

Zatímco probace je alternativou k trestu odnětí svobody, parole nastupuje až po odpykání části nepodmíněného trestu odnětí svobody. Při podmíněčném propuštění stanoví soud zkušební dobu na jeden až sedm let a zároveň může vyslovit nad pachatelem dohled (Jelínek a kol., 2013, s. 91). V případě, že soud rozhodne

o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu a zároveň vysloví dohled probačního úředníka, provádí probační pracovník jednak kontrolu plnění podmínek zkušební doby a zároveň poskytuje pachateli pomoc při řešení problémů souvisejících s jeho návratem do života na svobodě (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 109). Institut parole dává pachateli možnost být opět součástí společnosti, udržovat své sociální vztahy, žít a starat se o svou rodinu, učit se přijímat odpovědnost za své jednání. Je-li pachatel na svobodě, může být výdělečně činný a může snadněji uhradit škodu způsobenou trestným činem, přičemž náprava následků trestného činu může mít pro pachatele často i určitý terapeutický význam. Cílem parole je pomoc „bývalým pachatelům“ v nalezení cesty zpět do normálního života. Nejde však čistě o podání pomocné ruky ze strany PMS, nýbrž i o odborné vedení a kontrolu pachatele. Pod institutem parole se skrývají také konkrétní resocializační aktivity. Propuštěným osobám je rovněž zajištěn přístup ke vzdělávacím programům a kurzům sociálních dovedností, které jsou založeny na pozitivním psychosociálním působení (Sotolář, Púra, Šámal, 2000, s. 25-26).

V praxi bohužel většina dosavadních výzkumů zaměřených na účinnost parole ukazuje, že značná část propuštěných dříve či později selhává a dostává se znovu do konfliktu se zákony (Rozum, Kotulan, Tomášek, 2008, s. 315). Výsledky těchto výzkumů pak vedou k zamyšlení, zda má institut parole nějaký smysl. Nutné podotknout, že už jen situace, že ne všichni propuštění v procesu resocializace selhávají, dává tomuto institutu hodnotu. Existují tedy i jedinci, kteří jsou v procesu resocializace úspěšní a stávají se pohonem pro pokračování v jeho uplatňování. Záleží především na propuštěném, zda-li bude lidově řečeno „sekat latinu“ nebo obnoví svoji kriminální kariéru.

Další z odborných činností PMS je **mediace**, která má původ v latinských slovech *medius*, *median*, což lze překládat jako střed, prostřední a je oproti probaci poněkud mladší disciplínou (Žatecká, 2007, s. 28). Mediace se podle § 2 odst. 2 zákona o PMS rozumí „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu, vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného“ (Větrovec, Nedorost, Sovák, Adamcová, 2002, s. 11).

Mediace je chápána jako neformální proces, v němž strany společně jednají, snaží se urovnat vzájemné vztahy a dohodnout se na tom, jak naložit s následky konkrétního trestného činu. Mediace neprobíhá v první fázi před soudem a je založena

na dobrovolném setkání pachatele a oběti za účasti kvalifikovaného zprostředkovatele (mediátora). Oběma stranám konfliktu je dána možnost vyjádřit své pocity, očekávání a potřeby, které vznikly v souvislosti s trestnou činností. Oběť může pachateli sdělit, co jí svým činem způsobil a pachatel má příležitost se za svůj čin omluvit. Současně se obě strany mohou domluvit na rychlém a přijatelném způsobu náhrady škody. Mediační jednání může vyústit ve společnou dohodu o urovnání konfliktu a náhradě škody. Výsledek mediace poté slouží jako podklad pro konečné rozhodnutí státního zastupitelství či soudu (Rozum, Kotulan, Luptáková, Scheinost a kol., 2009, s. 30).

Smyslem a účelem mediace je přispět ke zmírnění následků trestného činu pro poškozeného a motivovat pachatele k převzetí odpovědnosti za škody, které svým jednáním způsobil. Mediaci lze nejčastěji využít v souvislosti s podmíněným zastavením trestního stíhání, narovnáním, s podmíněným upuštěním od trestního stíhání, ale lze ji využít i v souvislosti s ukládáním alternativních trestů, v trestních věcech mladistvých (Rozum, Kotulan, Luptáková, Scheinost a kol., 2010, s. 5). Přínos mediace je spatřován především ve zrychlení procesu řešení trestních věcí, odlehčení zatíženosti orgánů výkonu spravedlnosti, ve výchovném efektu na pachatele a možnosti snadnější získání náhrady škody, která je oběti poskytnuta a nelze opomenout i aspekt výhodnějšího ekonomického hlediska tohoto řešení.

Práce s mladistvými a dětmi tvoří specifickou oblast činnosti PMS. Na jednotlivých střediscích působí specialisté na práci s mládeží, kteří se věnují této agendě. Probační pracovníci zajišťují dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže výkon řady výchovných a trestních opatření. Především zmíněná výchovná opatření mají zásadní význam, neboť nabízejí možnost zohlednit životní situaci mladistvého a chránit jej před škodlivými vlivy. Pracovníci také usilují o co nejrychlejší vstup do případů, kdy už v rámci přípravného řízení nabízí spolupráci mladistvým pachatelům, jejich rodinám a poškozeným, která spočívá zejména v mimosoudním řešení situace (mediaci), nabídce vhodných programů a jiných výchovných opatření, která lze se souhlasem mladistvého uložit již v přípravném řízení (Odborné činnosti – mladistvý a děti, <https://www.pmscr.cz/>).

Probační a mediační služba působí v České republice již čtrnáctým rokem a za tuto dobu si stihla vybudovat významné postavení a stala se důležitým partnerem při zajišťování trestní spravedlnosti. Instituce nepomáhá jen systému trestnímu justice jako celku, ale i konkrétním osobám, které jsou zapojeny do trestního procesu.

Vytíženost Probační a mediační služby ČR znázorňuje tabulka č. 1, kde jsou uvedeny statistické údaje o činnosti PMS za rok 2011 až 2013, které jsou dostupné na webových stránkách této instituce.

Tabulka č. 1

Statistické údaje o činnosti Probační a mediační služby ČR

	Celkem evidováno případů u PMS ČR	Z toho mladistvých
Rok 2011	27 150	3913
Rok 2012	31 129	3493
Rok 2013	23 115	2913

Zdroj: Probační a mediační služba ČR - Statistika, <https://www.pmscr.cz/statistika/>

Závěrem lze uvést, že v současné době je pole působnosti Probační a mediační služby ČR v trestním řízení poměrně široké. Zajištění vykonatelnosti mnoha institutů si bez intervence této instituce nelze ani představit, respektive by to znamenalo nemalou další zátěž především pro soudy. Jistě je možno naopak ale konstatovat, že služeb Probační a mediační služby by bylo možné využívat ještě častěji, kupříkladu při kontrole zkušební doby. Rovněž tak by bylo přínosné zintenzivnit působení probačních úředníků na osobu odsouzeného u vybraných opatření (např. při uložení dohledu), potažmo více individuálně a méně formálně přistupovat k jednotlivým případům. Domnívám se, že jisté rezervy existují i v komplexním řešení příčin recidivy - nezaměstnanosti, zadluženosti a dalších sociálních problémů.

Nicméně od založení zmíněné instituce lze zaznamenat poměrně velký pokrok v kvalitě provádění předmětných činností a to i přesto, že největším problémem týkajících se téměř všech středisek, je velká vytíženost všech probačních úředníků.

3 Systém alternativních opatření u mladistvých

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozlišuje u mladistvých opatření výchovná, ochranná a trestní. Daná hierarchie má vnitřní význam. První místo zaujímají výchovná opatření, která jsou základní formou opatření. Triádu uzavírají opatření trestní, která v sobě již obsahují znatelný prvek represe a měla by být ukládána jako tzv. ultima ratio (tj. krajní prostředek) v případech, kdy nebylo možno dosáhnout účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže za užití opatření výchovných či ochranných. Současné směřování trestního soudnictví nad mládeží je vedeno primárně zásadou přednosti výchovy před represí (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 13). V případě mladistvých výše zmíněný zákon uvedl v platnost dobře propracovaný systém sankcí, který je rozmanitý a dává prostor pro výběr z mnoha možností potrestání za spáchání provinění. Vzhledem k těmto skutečnostem lze postupovat při jednání s mladistvým více individuálně, zaměřit se na jeho osobu a spáchané provinění, aby mu mohlo být uloženo vhodné a přiměřené opatření.

Kromě samostatného uložení jednoho z typů opatření je u mladistvých provinilců možno zvolit ze strany příslušných orgánů činných dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže některý z hmotně či procesně-právních alternativních postupů. Těmito jsou jednak upuštění od uložení trestního opatření a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření jako hmotně-právní instituty (ustanovení § 11 – § 14 zákona o soudnictví ve věcech mládeže) a jednak zvláštní způsoby řízení coby procesně – právní instrumenty, mezi které patří podmíněné zastavení trestního stíhání (ustanovení § 307 - § 308 TŘ), narovnání (ustanovení § 309 – § 314 TŘ) a odstoupení od trestního stíhání (ustanovení § 70 a § 71 zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

V této kapitole bude popsán systém jednotlivých alternativních opatření, které lze mladistvým za spáchání provinění uložit a jejichž hlavním účelem je náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody včetně jejich specifik.

Úvodem bych ráda zmínila, že ochranná opatření nejsou alternativními sankcemi v pravém slova smyslu, jelikož v sobě zahrnují ztrátu osobní svobody, avšak i o těchto opatřeních bude pojednáno, neboť v systému sankcí u mladistvých mají svůj nezaměnitelný význam.

3. 1 Výchovní opatření

Výchovná opatření uvádí zákon o soudnictví ve věcech mládeže na první místo a jsou považována za nejmírnější typ opatření. Výchovná opatření usměrňují způsob života mladistvého, a tím podporují a zajišťují jeho výchovu. Nemají za cíl represivně trestat mladistvého delikventa, nýbrž mají snahu ho nasměrovat ke společensky přijatelnému způsobu života. Jejich smyslem a účelem je zejména pedagogické působení na mladistvého s cílem pozitivního ovlivnění jeho psychosociálního vývoje, životního stylu a budoucího života celkově tak, aby se nedopustil chování v rozporu se společenskými normami. Ukládáním výchovných opatření se projevuje snaha o utváření podmínek pro následnou „správnou“ výchovu mladistvého provinilce. Aby výchovné opatření mělo co největší účinek v podobě žádoucího působení na mladistvého, je třeba, aby bylo zaměřeno na příčiny protiprávní činnosti mladistvého, jeho životní poměry a na skutečnosti ovlivňující jeho osobnost. Rovněž je nutné, aby se do příznivého působení na jeho osobu zapojilo i jeho okolí, tzn. nejbližší osoby v rámci rodiny, ale též např. jeho přátelé (pokud se nejedná o komunitu, kvůli které se mladistvý provinilec dostal do rozporu se zákony) (Ščerba, 2011, s. 338-339).

U mladistvého je větší šance na změnu jeho postojů a názorů než u dospělého pachatele. Praktické působení výchovných opatření by pak mělo být co nejvíce cílené a systematické, aby tak mj. bylo zabráněno přístupu mladistvého do prostředí, které jej přivedlo na scestí (kupříkladu uložení vhodného výchovného omezení), a dále aby byly odstraněny přímé příčiny delikventního jednání (např. přiměřenými povinnostmi) (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 150-152).

Se souhlasem mladistvého se může uložit výchovné opatření již v přípravném řízení. Výchovná opatření lze uložit společně s opatřením ochranným a trestním, v těchto případech již nemusí být dán souhlas mladistvého. Výkon výchovného opatření končí buď splněním, je-li mladistvému uloženo jednorázové plnění, např. vykonání společensky prospěšné činnosti, jednorázovým provedením, které připadá v úvahu u napomenutí s výstrahou, nebo nejdéle uplynutím zkušební doby, jestliže bylo výchovné opatření uloženo vedle opatření trestního se zkušební dobou. Jestliže je výchovné opatření ukládáno samostatně nebo vedle ochranného či trestního opatření, u nějž není stanovena zkušební doba, může trvat maximálně po dobu tří let (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 148-165).

Ščerba (2011, s. 340) uvádí: „Výchovná opatření jsou však zároveň specifická tím, že zákon nepředpokládá žádné právní důsledky pro případ jejich porušení, tudíž je vhodné je ukládat spíše v kombinaci s trestními opatřeními.“

Důležitým faktorem při ukládání výchovného opatření je aktivní přístup mladistvého, snaha odčinit následky svého protiprávního jednání, projevení lítosti a doznání pochybení, zda se jedná o ojedinělý exces mladistvého, zda je mladiství prvopachatelem.

Jako jednotlivá výchovná opatření podle ustanovení § 15 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže jsou považovány: dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.

3. 1. 1 Dohled probačního úředníka

Vymezení dohledu probačního úředníka nalezneme v § 16 zákona o soudnictví ve věcech mládeže a jedná se o „pravidelné sledování chování mladistvého v rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností a omezení uložených mladistvému soudem pro mládež a v přípravném řízení státním zástupcem a jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem“ (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 166). Dohled probíhá jako pravidelné osobní setkání mladistvého pachatele a probačního pracovníka. Účelem dohledu je, aby probační pracovník sledoval a kontroloval jednání mladistvého a vedl ho k řádnému životu bez páchání provinění (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 203).

V souvislosti s dohledem probačního úředníka je na místě poukázat i na některé problémy. Toto výchovné opatření představuje zvýšenou náročnost práce probačních úředníků, přičemž při nedostatečném personálním zajištění PMS vzniká riziko pouze formálního výkonu dohledu. Jako problematické se právě v případech mladistvých, s ohledem na závislost mladistvého, a to nejen finanční, na rodičích, ale také s ohledem na vzdálenost bydliště mladistvého od sídla příslušného střediska PMS, může stát plnění povinností dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách jím stanovených (Hulmáková, 2013, s. 35). Probační úředník by měl stanovit tyto lhůty tak, aby to odpovídalo faktickým možnostem mladistvého.

Určité slibné výsledky ve smyslu pozitivního vlivu využití dohledu v kombinaci s podmíněným odsouzením přinesl výzkum IKSP, zaměřený na mladistvé pachatele

odsouzené za trestný čin krádeže, kterým bylo v roce 2006 uloženo odnětí svobody podmíněně odložené s dohledem ve srovnání s mladistvými odsouzenými k odnětí svobody podmíněně odloženému bez dohledu. Ukázalo se, že v případě obou zkoumaných souborů došlo u většiny mladistvých k recidivě. Zajímavé však je, že o něco častěji došlo k recidivě v případech, kdy dohled uložen nebyl. Zároveň u mladistvých, jimž dohled uložen byl, bylo možné zaznamenat nižší četnost či nižší závažnost recidivy, a zároveň doba mezi spáchanými delikty byl delší (Večerka, Holas, Štěchová a kol., 2011, s. 54).

3. 1. 2 Probační program

Probačním programem se mladistvému ukládá povinnost absolvovat některý z probačních programů schválených a akreditovaných ministrem spravedlnosti a zapsaných do seznamu akreditovaných programů, které Ministerstvo spravedlnosti ČR za tímto účelem vede.

Termínem probační program dle § 17 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže se rozumí „zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným“ (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 176).

K uložení výchovného opatření probačního programu může soud přistoupit za současného splnění tří zákonných podmínek. Program musí být odpovídající potřebám mladistvého (jeho aktuální životní situaci a otázkám, jejichž řešení je nezbytné pro jeho další zdravý sociální rozvoj), jakož i zájmům společnosti. Mladistvý musí mít příležitost se vhodným a odpovídajícím způsobem obeznámit se zaměřením probačního programu, čímž je vytvářen předpoklad pro splnění poslední ze zákonných podmínek, kterou je souhlas mladistvého s účastí na probačním programu (souhlas je vyžadován především vzhledem k potřebě dostatečné pozitivní motivace k řešení příčin a následků vlastní trestné činnosti) (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 181).

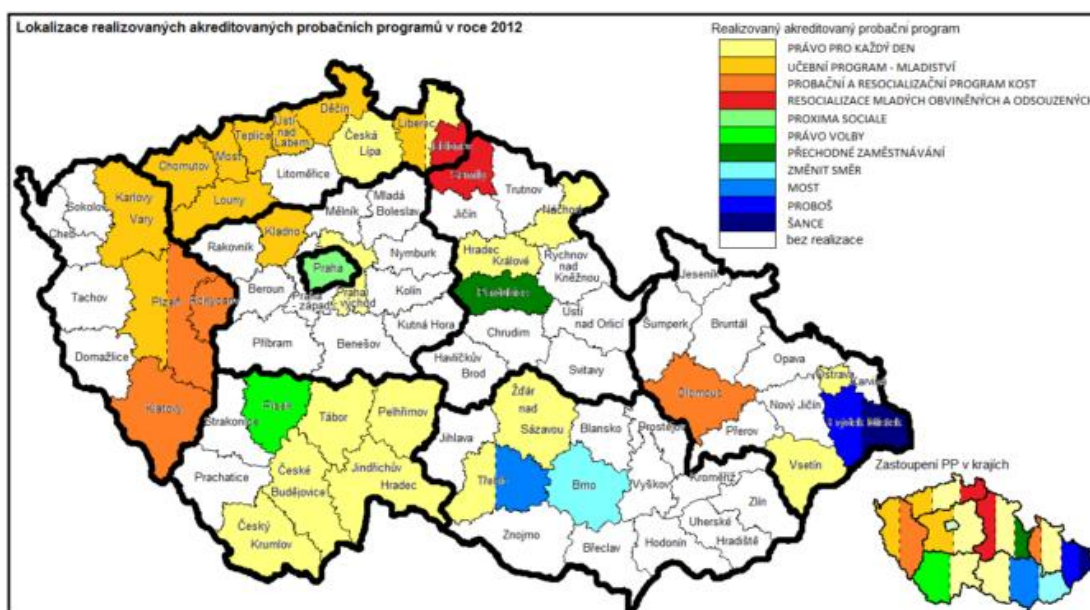
Plnění uloženého probačního programu kontroluje na základě pověření soudu či státního zástupce probační úředník. Postupuje při tom obdobně jako u výkonu

probačního dohledu s tím, že soudu či státnímu zástupci, který program uložil, podá bezodkladně zprávu zejména o ukončení probačního programu a jeho výsledku.

Zpráva o realizaci akreditovaných probačních programů za rok 2012 je poslední zveřejněnou zprávou Probační a mediační služby ČR mapující realizované probační programy za určitý rok. Ve zmíněném roce fungovalo na území České republiky 11 akreditovaných probačních programů ve 33 soudních okresech. V roce 2011 to bylo 15 probačních programů ve 39 soudních okresech. Došlo tudíž ke snížení počtu realizovaných probačních programů i počtu soudních okresů, kde byly poskytnuty. Ve 41 soudních okresech nebyl v roce 2012 realizován žádný akreditovaný probační program, zatímco v roce 2011 nerealizovalo žádný probační program pouze 35 soudních okresů. Nejvíce probačních programů se v roce 2012 realizovalo v Severočeském soudním kraji. Nejméně probačních programů realizoval Středočeský soudní kraj, kde probační program realizovaly pouze dva soudní okresy (viz. obrázek č. 1). Nejrozšířenějším akreditovaným probačním programem je Právo pro každý den a druhým nejrozšířenějším programem je Učební program - mladiství (Zpráva o realizaci akreditovaných probačních programů v roce 2012, <https://www.pmscr.cz/>). Seznam akreditovaných probačních programů pro mladistvé na rok 2012 včetně jejich názvů a bližších specifikací je součástí diplomové práce jako příloha B).

Obrázek č. 1

Lokalizace realizovaných akreditovaných probačních programů v roce 2012

Zdroj: Probační a mediační služba ČR - Zpráva o realizaci akreditovaných probačních programů v roce 2012, <https://www.pmscr.cz/>

Početní a územní stav probačních programů se změnil (byť v minimální míře) až s počátkem roku 2014, jelikož Ministerstvo spravedlnosti ČR uděluje akreditaci vždy na dvě léta (aktuálně na období 2014 – 2016). Na toto období bylo akreditováno 14 probačních programů a jejich seznam nalezneme v příloze C) diplomové práce (Probační programy akreditované pro období 2014-2016, <http://portal.justice.cz/>).

V souvislosti s realizací probačních programů jsou velmi přínosné výsledky výzkumu IKSP z roku 2010 zaměřeného na efektivitu těchto programů z hlediska recidivy. Výzkum například ukázal, že programy jsou převážně založeny na kognitivně-behaviorálních přístupech, byly zaměřeny zejména na oblast sebepoznání a kritického náhledu na vlastní chování, vzdělávání v oblasti práva a právního vědomí, rozvoj sociálních dovedností a kompetencí. Častá byla kombinace individuální a skupinové práce s mladistvým. Průměrná doba probačního programu trvala 5,2 měsíce, nejčastěji byly uváděny 3 měsíce, v průměru 17 setkání. Probační programy byly orientované převážně na prvopachatele a pachatele méně závažné trestné činnosti (Rozum, Kotulan, Tomášek a kol., 2011, s. 7).

V praxi se však setkáváme s řadou problémů s realizací těchto programů, jako jsou financování těchto programů, nedostatečná a nerovnoměrná dostupnost v jednotlivých regionech, absence specializovaných programů pro pachatele s výraznějšími problémy a potřebami a dalším problémem je i nedostatečná naplněnost jednotlivých programů. V souvislosti s jejich aplikací se objevil i další problém, který lze obecně vztáhnout i k některým dalším výchovným opatřením, a to situace, kdy mladistvý sice dá souhlas s probačním programem, ale při jeho výkonu nespolupracuje, neplní své povinnosti, případně celkově narušuje průběh jeho výkonu, což u skupinových programů může narušovat jeho výkon i u ostatních mladistvých do takového programu zařazených (Hulmáková, 2013, s. 33-34). Všechny shora zmíněné nedostatky mohou mít za následek poměrně nízké ukládání tohoto druhu výchovného opatření.

3. 1. 3 Výchovné povinnosti a výchovná omezení

Výchovné povinnosti a výchovná omezení stejně jako ostatní výchovná opatření mají mladistvého v první řadě ochraňovat před působením negativních vlivů, pomoci mu k nalezení vhodného uplatnění ve společnosti a harmonizovat trestným činem narušené vztahy, ať již se jedná o vztah k poškozenému či nejbližšímu sociálnímu okolí

mladistvého (např. k rodičům). Výchovné povinnosti směřují k tomu, aby mladistvý něco v pozitivním smyslu konal, zatímco výchovná omezení spadají formálně do kategorie zákazů, tedy nařizují mladistvému nějakého negativního jednání se zdržet.

V ustanovení § 18 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže je obsažen výčet výchovných povinností, jež je mladistvému soudem či státním zástupcem (v přípravném řízení) možno uložit. Jedná se např. o povinnost bydlet s rodičem, eventuálně jinou dospělou osobou, která je zodpovědná za jeho výchovu, povinnost zaplacení peněžité částky na pomoc obětem trestné činnosti, povinnost vykonat bezplatně společensky prospěšnou činnost určitého druhu, usilovat o vyrovnání s poškozeným, nahradit podle svých sil škodu způsobenou proviněním, podrobit se léčení závislosti na návykových látkách apod. (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 37-38).

V § 19 zákona o soudnictví ve věcech mládeže je obsažen výčet výchovných omezení, o jejichž uložení lze u mladistvého uvažovat. Jedná se např. o zákaz styku s určitými osobami, zákaz zdržovat se a navštěvovat určitá místa, podniky, akce, ale např. i zdržet se užívání návykových látek, nepřechovávat předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění, neúčastnit se hazardních her, sázek apod. Ani výchovné omezení, stejně jako výchovná povinnost, pak nesmí mladistvého limitovat při jeho studiu či zaměstnání (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 38-39).

Při ukládání konkrétního typu výchovné povinnosti nebo výchovného omezení je třeba brát v úvahu zejména aktuální životní situaci mladistvého, důvody, které vedly ke spáchání trestné činnosti, jeho individuální osobnostní charakteristiky a další neopomenutelné faktory, které mohou mít vliv na budoucí výkon takového výchovného opatření a zejména pak na jeho efektivitu. V tomto ohledu je třeba zdůraznit nezpochybnitelnou roli motivace mladistvého k výkonu případné povinnosti či podrobení se omezení.

3. 1. 4 Napomenutí s výstrahou

Specifickým výchovným opatřením jednorázového charakteru je napomenutí s výstrahou, které je upraveno v ustanovení § 20 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Jedná se o opatření, jehož užití by mělo připadat v úvahu zejména u provinění, jejichž společenská škodlivost je poměrně nízká, a jako taková jsou společností i vnímána. Jádrem spočívá v udělení ústní výtky ze strany soudu či státního

zástupce, která mladistvému pádným způsobem ozřejmí, že jeho jednání je nejen nezákonné, ale odsouzeníhodné i z pohledu morálních norem společnosti, která mu touto formou dává příležitost ke změně jeho postojů a vnitřní hierarchie hodnot tak, aby k obdobnému jednání příště nedocházelo. Další podmínkou je, že napomenutí s výstrahou musí být mladistvý přítomen osobně a zároveň je nutná i účast jeho zákonného zástupce z důvodu zvýšení významu a možnosti nápravy chování (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 39-40).

Celkový potenciál výchovných opatření lze shledat významným zejména v oblasti pedagogického ovlivnění mladistvého tam, kde by trestní opatření představovala nepřiměřenou, a v některých případech až škodlivou represí. Výchovná opatření mají v systému sankcí dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže také řadu předností, které nelze nahradit prostým ukládáním trestních opatření či ochranných opatření. Na prvním místě je nutno jmenovat jejich značný rozsah a variabilitu umožňující individuální přístup ke každému mladistvému. Výchovná opatření je možno libovolně kombinovat mezi sebou navzájem, což umožňuje sledovat a dosahovat při působení na mladistvého více cílů.

Cílem ukládaných výchovných opatření může tak být v konkrétním případě záměr vytrhnout mladistvého z kriminálního prostředí, ve kterém se nachází. Například z prostředí party mladistvých, kteří páchají majetkovou a násilnou trestnou činnost v okolí bydliště mladistvého. V jiném případě může být cílem výchovného opatření odstranit hlubší příčiny páchání trestné činnosti mladistvého, které spočívají v jeho rodící se závislosti na alkoholu či drogách. Je nutno jej motivovat k určité činnosti a současně mu dát varování před pokračováním ve zneužívání návykových látek. Podobných příkladů bychom mohli jmenovat bezpočet a právě na nich lze ilustrovat, jak velký rozsah výchovná opatření mají. Výchovná opatření lze navíc v průběhu trestního řízení měnit a reagovat tak na aktuální situaci mladistvého.

3. 2 Ochranná opatření

Dalším druhem sankcí jsou ochranná opatření. Jedná se o samostatnou kategorii trestněprávních sankcí mladistvých, které přichází v úvahu při nedostatečnosti výchovných opatření. I když se jedná o prostředek státního donucení, není jeho účelem vyjádřit zavrženíhodnost spáchaného činu, ale snížit riziko páchání podobného,

pro společnost škodlivého protiprávního jednání, tzn. prevence (Kratochvíl, 2009, s. 604). Z tohoto důvodu mají za úkol kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého, aby tím ochránily společnost před proviněním mladistvých.

Ochranná opatření jsou ukládaná soudem pro mládež za provinění nebo čin jinak trestný (např. z důvodu pachatelovi nepřičetnosti). Intenzita újmy a omezení běžného života mladistvého nezáleží na stupni nebezpečnosti činu, ale především na potřebě léčby, výchovy a izolace mladistvého od společnosti. Soud pro mládež tato opatření ukládá samostatně nebo vedle jiných opatření s tím, že nestanoví dobu jejich výkonu, jelikož mají trvat tak dlouho, dokud to vyžaduje jejich účel s tím, že soud pro mládež pravidelně kontroluje nutnost dalšího trvání ochranného opatření (Kratochvíl, 2009, s. 604-605).

Ochrannými opatřeními mohou být pouze ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a nejčastěji používaná ochranná výchova. S výjimkou ochranné výchovy je bližší vymezení ochranných opatření ponecháno na příslušných ustanovení trestního zákoníku.

3. 2. 1 Ochranné léčení

Dle § 99 odst. 1 a 2 TrZ soud pro mládež ochranné léčení obligatorně uloží vždy mladistvému pachateli činu jinak trestného, který není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Rovněž tak obligatorně uloží ochranné léčení tehdy, když upustí od potrestání mladistvého v důsledku jeho zmenšené přičetnosti nebo duševní poruchy, pokud se v rámci tohoto stavu dopustil provinění a soud má za to, že ochranné léčení zajistí jeho nápravu a ochranu společnosti lépe než trestní opatření. Stejně musí postupovat u mladistvého, který se dopustil provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, kterou si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil vlivem návykové látky. Soud pro mládež může uložit ochranné léčení i vedle trestního opatření anebo při upuštění od potrestání mladistvého, učinil-li provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Mnohem častější je ovšem případ, kdy soud pro mládež ukládá ochranné léčení mladistvému, který se oddává zneužívání návykové látky a v souvislosti s jejím zneužíváním spáchal protiprávní čin (Kratochvíl, 2009, s. 607-608).

Ochranné léčení lze udělit ve formě ústavní nebo ambulantní. Obě tyto formy léčby jsou vykonávány ve zdravotnickém zařízení poskytujícím konkrétní typ péče

(zejména psychiatrické léčebny). U ambulantního léčení je mladistvý ponechán na svobodě s povinností pouhé docházky do léčebny v určených termínech. Na druhé straně ústavní léčení je mimořádně závažným omezením osobní svobody léčeného, které někdy může znamenat větší újmu než nepodmíněný trest (trestní opatření) odnětí svobody, a to zejména kvůli neurčitosti svého trvání. Formu léčení lze v jeho průběhu měnit v souvislosti s léčebnými úspěchy či neúspěchy. Zaměření ochranného léčení závisí na charakteru závislosti či poruchy, která byla příčinou jeho uložení. V praxi se pak nejčastěji jedná o léčení psychiatrické, protialkoholní, protitoxikomanické, sexuologické, ale např. i léčení patologického hráčství apod.

3. 2. 2 Zabezpečovací detence

Zabezpečovací detence je relativně novým typem ochranného opatření uvedeným do českého právního řádu zákonem č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence, který nabyl účinnosti 1. ledna 2009. Právní úprava provedená v § 100 TrZ je aplikována i ve věcech mladistvých pachatelů a jedinou odlišností od dospělých pachatelů je povinnost soudu přezkoumat trvání podmínek pro uložení zabezpečovací detence s kratší, šestiměsíční lhůtou (Jelínek a kol., 2013, s. 154-155).

Význam institutu tkví v tom, že jeho prostřednictvím by mělo dojít k ochraně společnosti před osobami, které jsou pro svou duševní poruchu při pobytu na svobodě nebezpečné, a ochrannou léčbou v daném případě není možno dostatečné ochrany společnosti docílit. Rovněž zde musí být dán reálný předpoklad, že se tyto osoby budou trestné činnosti dopouštět i v budoucnu a pravděpodobnost úspěšnosti ochranného léčení je velmi malá (Blatníková, 2010, s. 25).

Zabezpečovací detence se vykonává ve specializovaných ústavech pro výkon zabezpečovací detence, které disponují zvláštní ostrahou a zároveň mají vytvořeny specifické léčebné, psychologické, pedagogické, rehabilitačními a vzdělávací programy. Mladiství chovanci se umísťují odděleně od dospělých pachatelů spolu s odděleným umístěním dívek a chlapců (Hulmáková, 2012, s. 39).

V současnosti se na území České republiky nachází dva takové ústavy. První z nich funguje již od roku 2009 v Brně (městská část Bohunice) jako součást zdejší vazební věznice. K té se posléze přidala opavská věznice, která v roce 2013 započala s realizací zabezpečovací detence nad chovanci, kteří sem byli přemístěni z brněnského ústavu z důvodu naplnění jeho kapacity (Věznice Opava: Zabezpečovací

detence, <http://www.vscr.cz/>). K 6. 2. 2015 vykonávalo zabezpečovací detenci celkem 41 mladistvých chovanců (Rychlá fakta – stavy vězňených osob, <http://www.vscr.cz/>).

Do zabezpečovací detence by tedy měli být zařazeni mladiství provinilci, které je potřeba izolovat od společnosti z důvodu její zvýšené ochrany za současného splnění předpokladu, že již neexistuje možnost nápravy mladistvého pomocí jiného opatření. Domnívám se, že toto opatření nemá praktické uplatnění v soudnictví ve věcech mládeže. Vždyť koho jiného než osoby, které jsou stále ve vývoji, je možné převychovat či napravit k obrazu společnosti chtěnému? Myslím si, že by mělo být mladistvým pachatelům ukládáno v nejhorších případech „pouze“ výkon ústavního léčení a až v souvislosti s jeho neúspěchem a při současném dovršení osmnácti let uvažovat o jeho zařazení do ústavu realizující zabezpečovací detence.

3. 2. 3 Zabráni věci nebo jiné majetkové hodnoty

Zabráni věci nebo jiné majetkové hodnoty je upraveno v § 101 až § 104 TrZ. Důvody, které soud pro mládež opravňuje k zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty (dále také jen „věc“) jsou, že věc náleží mladistvému pachateli, kterého nelze stíhat či odsoudit; nebo věc náleží mladistvému pachateli, od jehož potrestání soud pro mládež upustil; nebo rovněž v případě, že věc ohrožuje bezpečnost lidí, majetku, popřípadě společnosti, anebo hrozí nebezpečí, že bude sloužit ke spáchání provinění. Vyslovení zabrání věci je též možné, pokud věc mladistvý nabyl spácháním provinění, dostal ji na oplátku za provedený protiprávní skutek či ji získal výměnou za takovou věc (Jelínek a kol., 2013, s. 156).

3. 2. 4 Ochranná výchova

Ochranná výchova je ukládaná výhradně podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže dle ustanovení § 22. Z toho důvodu je vyslovení jejího výkonu možné pouze nad mladistvým provinilcem či dítětem mladšího patnácti let. To se jeví jako logické, protože náprava dospělého pachatele už jen stěží bude možná za pomoci změny v jeho výchově, která již byla dokončena nebo se chýlí ke konci a tudíž i potenciál k převýchově této osoby klesl na minimum.

Jedná se o ochranné opatření, které zajišťuje ochranu společnosti před mladistvými, o jejichž výchovu není náležitě postaráno v jejich rodině, jejichž

výchova byla zanedbávána, anebo před mladistvými, kteří žijí v prostředí neposkytující zaručenou jejich náležitou výchovu (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 236).

Účelem ochranné výchovy je odstranit následky nevhodné, či dokonce špatné výchovy výchovou řádnou, která by umožnila mladistvému osobní rozvoj a zároveň omezila další negativní dopady jeho chování na společnost. Nediskutovatelně nutná je v daných případech spolupráce soudu s institucemi péče o mládež, zejména pak s OSPOD, PMS, ale i školou, kterou mladistvý navštěvuje. Tato zařízení jsou pro soud zdrojem informací o individuálních poměrech stíhaného, na jejichž podkladě je možné o uložení ochranné výchovy rozhodnout.

Dobu, po kterou má být ochranná výchova vykonávána, soud pro mládež nestanovuje, ta je totiž závislá na splnění jejího účelu. Její trvání je však zákonem omezeno dovršením osmnáctého roku věku mladistvého, nicméně i tuto časovou hranici lze posunout o další rok, tedy do dovršení devatenáctého roku (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 42).

Výkon ochranné výchovy probíhá ve speciálních školských zařízeních pro výkon ochranné výchovy spravované Ministerstvem školství ČR. Jejich úkolem je vytvářet pro mladistvé náhradní výchovnou péči, kterou by jinak měli poskytovat jejich rodiče (zákonní zástupci). Speciálními školskými zařízeními se pak rozumí diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 675-676).

Ochranná opatření se s ohledem na podmínky jejich užití a specifický charakter v praxi neukládají nikterak často. Ochranná opatření stejně jako výchovná opatření oproti opatřením trestním představují účinnější postup, kdy na úkor trestně právní represe je užito prostředků směřovaných více k formování osobnosti mladistvého instrumenty zaměřenými spíše pedagogicky a formou nepřímého výchovného působení, které má často prokazatelně pozitivnější výsledky v oblasti resocializace a reedukace mladistvého.

3. 3 Trestní opatření

Trestní opatření obsahují na rozdíl od výchovných a ochranných opatření negativní hodnocení spáchaného činu (provinění) a jeho pachatele (mladistvého)

a působí mu určitou újmu. Jde o nejdůraznější a nejvíce postihující prostředky, jejichž primárním účelem však není represe a újma jimi působená, nýbrž musí směřovat k naplňování účelu stanoveného zákonem o soudnictví ve věcech mládeže (Kratochvíl, 2009, s. 616).

K jejich uložení by měl soud pro mládež přistoupit, jak již bylo výše zmíněno, až v situaci, kdy je nepochybně zřejmé, že mírnějšími prostředky by nebylo možné dosáhnout účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Trestní opatření lze definovat jako zvláštní následky provinění mladistvých, které jsou vymezeny zákonem o soudnictví ve věcech mládeže, ukládány (výhradně) soudy pro mládež a jsou státní mocí vynutitelné, obsahují nepříznivé hodnocení spáchaného provinění i jeho pachatele a tomuto působí jistou újmu, kterou je sledováno dosažení cílů (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 248).

Konkrétní trestní opatření, jež lze mladistvým pachatelům uložit, jsou taxativně vyjmenována v ustanovení § 24 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Jedná se o trestní opatření obecně prospěšných prací, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovním kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a rovněž odnětí svobody nepodmíněně (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 246).

Oproti sankčnímu systému dospělých pachatelů je zde patrná odlišná systematika řazení jednotlivých trestních opatření, kdy již ze zařazení nepodmíněného odnětí svobody na posledním místě lze dovozovat předpoklad, že jeho ukládání bude připadat v úvahu pouze výjimečně, zejména v případech opakovaných a velmi závažných provinění.

Trestní opatření nepodmíněně odnětí svobody nepatří mezi alternativní sankce ukládané mladistvým, a proto je zmíněno pouze ve výčtu jednotlivých trestních opatření shora a nadále mu nebude v diplomové práci věnována pozornost.

3. 3. 1 Obecně prospěšné práce

Jedním z nejčastěji užívaných trestních opatření u mladistvých jsou obecně prospěšné práce (dále jen OPP). Tyto lze mladistvému uložit v rozsahu 50 – 150 hodin, přičemž před jejich uložení je třeba ze strany soudu (zpravidla předem

prostřednictvím PMS) zjišťovat, zda k jejich uložení zaujímá mladistvý kladný postoj, tj. zda lze důvodně předpokládat naplnění smyslu tohoto trestního opatření. Další zákonnou podmínkou je, že výkonem OPP nesmí být ohrožena či narušena bezpečnost mladistvého, jeho zdraví či dokonce mravní vývoj (Ščerba, 2011, s. 300-301).

V teoretické rovině lze OPP chápat jako určitý druh legální nucené práce, které spočívají v povinnosti mladistvého provést určitou prospěšnou pracovní povinnost, zejména údržbu veřejných prostranství, úklidu a údržbu veřejných budov a komunikací nebo jinou obdobnou činnost ve prospěch obcí či jiných obecně prospěšných institucí. Mladistvý musí OPP vykonat osobně, bezplatně, ve stanoveném rozsahu a ve svém volném čase, a to nejpozději ve lhůtě dvou let od nařízení výkonu této sankce (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 47).

Pokud mladistvý pachatel nevede řádný život, vyhýbá se výkonu trestního opatření, porušuje stanovené podmínky nebo jinak maří výkon obecně prospěšných prací, je soud pro mládež oprávněn toto trestní opatření nebo jeho zbytek přeměnit v trestní opatření domácího vězení či nepodmíněnému odnětí svobody (u obou platí, že každá i jen započatá hodina nevykonaných OPP se přemění na jeden den výkonu nového opatření) (Jelínek a kol., 2013, s. 108).

Pachatel, který se provinil proti společnosti, má šanci porušení společností zavedených pravidel napravit a své chování odčinit prací pro obecný prospěch, nejčastěji v domovech důchodců, ústavech sociální péče, nemocnicích a charitách či údržbou veřejných prostranství a budov (Barbořík, 2006, s. 7).

Práce sama má silný výchovný potenciál. Místo toho, aby se mladistvý pouze pasivně podrobil příkazům či zákazům, aktivně se přičiní o svou výchovu. Aktivním zapojením do komunity prostřednictvím práce dochází u mladistvého k posílení pocitu zodpovědnosti za vlastní jednání. V neposlední řadě dochází k upevnění pracovních návyků a manuální zručnosti. Hlavní újmu u tohoto trestního opatření představuje citelný zásah do volného času mladistvého pachatele a povinnost pracovat bez nároku na mzdu. V praxi může být překážkou pro využívání trestního opatření OPP zejména nedostatek vhodné práce v některých regionech.

3. 3. 2 Peněžité opatření a peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Jedná se o opatření, které není v praxi často využíváno a to z důvodů, že mladiství nedisponují finančními prostředky. Základní podmínkou pro uložení totiž je, že mladistvý je výdělečně činný nebo to jeho majetkové poměry dovolují (Jelínek a kol., 2013, s. 112).

Peněžité opatření se mladistvým pachatelům ukládá za stejných podmínek jako dospělým pachatelům, tedy dle § 67 až § 69 TrZ. Rozhodující je, že mladistvý získal nebo se snažil získat úmyslnou trestnou činností majetkový prospěch, trestní zákon uložení peněžitého opatření ve zvláštní části dovoluje nebo je ukládáno za nedbalostní provinění nebo úmyslné provinění, jehož horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let.

Výměra peněžitého opatření je modifikována ustanovením § 27 odst. 2 a 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, podle kterého může soud toto opatření uložit v rozmezí od 10 do 365 denních sazeb, přičemž denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 5 000 Kč. Přepočteme-li tedy denní sazby na koruny, může činit výměra peněžitého opatření od 1 000 Kč do 1 825 000 Kč (Ščerba, 2011, s. 262). V mechanismu stanovení výměry peněžitého plnění se odráží jak závažnost provinění, tak i možnosti mladistvého. Při stanovení počtu denních sazeb zohlední soud pro mládež závažnost spáchaného provinění a pro určení denních sazeb je pro soud směrodatný příjem mladistvého nebo jeho majetek a výnosy z něj. Při uložení peněžitého opatření musí soud zároveň stanovit náhradní trestní opatření odnětí svobody a to nejvýše na jeden rok.

Specifický přístup k mladistvým se projevuje i možností nahradit zaplacení peněžitého opatření nebo jeho nevykonaného zbytku vykonáním obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu pro tento účel zřízeného nebo výchovnou povinností vykonáním společensky prospěšné činnosti (Ščerba, 2011, s. 263).

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže jako samostatný druh trestního opatření upravuje také institut peněžitého opatření s podmíněným odkladem. Podmínkou k aplikaci tohoto opatření je, že vzhledem k osobě mladistvého, s přihlédnutím k dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu se lze domnívat, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu nebo soud přijal záruku za nápravu mladistvého. Toto opatření je charakteristické tím, že soud

pro mládež vynese odsuzující rozsudek a uloží peněžité opatření, ale jeho výkon odloží pod podmínkou, že se mladistvý bude ve stanovené zkušební době řádně chovat a vyhoví uloženým podmínkám. Zkušební doba může být stanovena až na tři roky (§28 až § 30 zákona o soudnictví ve věcech mládeže) (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 302-311).

3. 3. 3 Domácí vězení

Trest domácího vězení resp. elektronické sledování má svůj původ v USA, kde je užíván již od osmdesátých let 20. století. V Evropě se s různými podobami tohoto trestu můžeme setkat například ve Velké Británii, Francii, Belgii, Nizozemí či Švédsku. Ve většině zemí, kde využívají trest domácího vězení, se tento trest využívá spíše v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, než jako samostatný alternativní trest (Ščerba, 2011, s. 308).

Trest domácího vězení je považován za nový institut, který byl do systému trestních sankcí zaveden do českého právního řádu spolu s novým trestním zákoníkem s účinností od 1. 1. 2010. Podstata trestu domácího vězení je vyjádřena v § 60 odst. 3 TrZ, který uvádí, že: „trest domácího vězení spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo jeho část v soudem stanoveném časovém období“ (Jelínek a kol., 2013, s. 103). Výjimkou jsou důležité důvody jako docházka do školy, příprava a výkon povolání, návštěva lékaře či nemocnic, případně návštěva bohoslužeb. Vlastní výkon této sankce a její průběh je aktuálně kontrolován úředníky PMS prostřednictvím namátkových kontrol, neboť elektronický monitoring, s nímž zákon počítá, nebyl doposud zaveden.

Předpokládá se, že původní investice spojená se zavedením elektronického monitoringu se v průběhu času vrátí, protože celkově bude výkon trestu domácího vězení daleko méně nákladný než výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody. Vychází se přitom z toho, že průměrné roční náklady na jednu osobu ve výkonu trestu domácího vězení by měly být přibližně 70 000 Kč, zatímco na jednoho vězně převyšují roční náklady částku 300 000 Kč a přičtou-li se k tomu náklady za celou Vězeňskou službu ČR, dostaneme se na částku převyšující 450 000 Kč. Z toho je patrné, že pokud se předpokládané náklady ve výši 70 000 Kč budou alespoň trochu blížit realitě, jedná se bezesporu o mnohem ekonomičtější sankci (Kysela, Volevecký, 2011, s. 5).

Trestní opatření domácího vězení může být mladistvému uloženo maximálně na dobu jednoho roku. V žádném případě by uložení trestního opatření domácího vězení u mladistvých nemělo vést k tomu, že by ohrozilo jejich zapojení v zájmových kroužcích, sportovních klubech a jiných sdružení či aktivitách, které se příznivě podílejí na rozvoji jejich osobnosti a prosociálního způsobu života vůbec.

Považuji za zajímavé zmínit, že na rozdíl od ostatních alternativních trestů, u nichž není ze strany státu od odsouzeného požadována žádná náhrada nákladů spojených s jejich výkonem, v případě domácího vězení jsou odsouzeným k úhradě předešlých nákladů ve výši 50 Kč za každý kalendářní den, v němž se sankce vykonává. Denní sazba připadající na náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení a způsob úhrady je stanovena dle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 458/2009 Sb.

Domnívám se, že pro mladé lidi v inkriminovaném věku může představovat trestní opatření domácího vězení v jejich individuálním vnímání citelnější újmu než u dospělých pachatelů. Nežádoucím může být i fakt, že domácí vězení významně omezuje možnost mladistvého navázat sociální vztahy a může v něm vyvolat až asociální formu chování (vzdor, porušování stanovených podmínek) či stavy frustrace, a tím tak paradoxně napomoci jeho možné recidivě.

Zavedení trestního opatření domácího vězení pro mladistvé pokládám za přínos nejen kvůli tomu, že pomůže odlehčit přeplněným věznicím a státní kase, ale jeví se i jako dobré řešení pro provinilce, kteří spáchali protiprávní čin, pro který svou závažností není vhodné uložení jiného druhu opatření a není natolik závažný, aby se již muselo uložit trestní opatření odnětí svobody. Na druhou stranu neschopnost kvalitní kontroly výkonu považuji za největší slabinu tohoto trestního opatření. Pouhý slib a namátková kontrola, natož pak u mladistvého, nemůže splňovat svůj účel. Trest domácího vězení v České republice narazil na neschopnost státu pořídit dohledové náramky, proto se soudci k jeho ukládání uchylují jen zcela výjimečně. Ministerstvo spravedlnosti počítá s tím, že by elektronický monitoring měl začít fungovat od roku 2016. Plné zprovoznění elektronického kontrolního systému by mělo problém s kontrolou výkonu trestního opatření domácího vězení vyřešit. Sledovací náramky by pak měly sloužit nejen při kontrole trestu domácího vězení, ale i při kontrole podmínečně propuštěných, ústavně léčených či nahrazovat tzv. útěkovou vazbu.

3. 3. 4 Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Trestní opatření odnětí svobody je nepřísnější sankcí, kterou lze podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže udělit a vykazuje nejsilnější represivní prvek v systému opatření ukládaných mladistvým pachatelům. V případě, že soud přistoupí k uložení trestního opatření odnětí svobody, nabízí zákon dvě možné alternativy k jeho nepodmíněnému výkonu. První z alternativ představuje odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu a druhou je odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem. Jejich podstata spočívá v tom, že soud pro mládež vynese odsuzující rozsudek a uloží trestní opatření odnětí svobody, ale jeho výkon odloží pod podmínkou, že se mladistvý bude ve stanovené zkušební době řádně chovat a vyhoví podmínkám, které mu soud uložil.

Obecná právní úprava podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem je v § 81 až § 87 TrZ, speciální ustanovení pro mladistvé pak nalezneme v § 33 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Soud může podmíněně odložit výkon trestního opatření odnětí svobody nepřevyšující tři léta (Jelínek a kol., 2013, s. 127).

Zkušební doba pro oba druhy podmíněného odsouzení může být vyměřena v rozsahu jednoho roku až tří let. Během této doby je mladistvý provinilec povinen vést řádný život, případně plnit soudem stanovené podmínky či opatření (zpravidla opatření výchovná). Opatření podmíněného odsouzení s dohledem pak představuje zvýšení míry kontroly chování mladistvého pachatele spolu s jeho povinností spolupracovat s probačním úředníkem (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 334).

Tato opatření jsou posledním varováním pro mladistvého před uložení trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody, kterému se může vyhnout, pokud bude plnit soudem stanovené podmínky a nebude páchat další provinění. Jistým motivačním prvkem pro mladistvého, aby splnil všechny podmínky podmíněného odsouzení (s dohledem) je skutečnost, že se i zde uplatňuje tzv. fikce neodsouzení, tj. jestli se ve zkušební době osvědčí, bude se na něj hledět, jako by nebyl odsouzen. Je považován za netrestanou osobu (podle výpisu z evidence Rejstříku trestů), což může mít na jeho další, zejména dospělý život, zásadní vliv.

3. 3. 5 Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

Podstatou trestního opatření propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty spočívá v tom, že výrokem soudu se odnímá vlastnické nebo podobné právo k věcem nebo jiným majetkovým hodnotám, které jsou v určitém vztahu k jím spáchanému trestnému činu (provinění), a toto vlastnické či obdobné právo přechází na stát (Šámal, 2012, s. 909).

Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty se řídí obecnou úpravou obsaženou v § 70 až § 71 TrZ a lze ho užít u mladistvých pachatelů, stejně jako u pachatelů dospělých, pokud byla věc užita nebo určena ke spáchání provinění. Dále v případech, kdy byla věc získána trestnou činností, ať už přímo trestným činem, nebo jako odměna za něj (Jelínek a kol., 2013, s. 114-116).

3. 3. 6 Zákaz činnosti

Trestní opatření zákaz činnosti patří k těm druhům trestu, které mají přímo zabránit pachateli v dalším páchaní trestné činnosti. Jeho smyslem je dočasně vyřadit pachatele z možnosti zastávat a vykonávat určité zaměstnání, povolání a funkce nebo vykonávat činnosti, k nimž je zapotřebí zvláštního povolení či oprávnění (např. řízení motorových vozidel) (Šotolář, Půra, Šámal, 2000, s. 323).

Obecný právní rámec tohoto trestního opatření je obsažen v § 73 a § 74 TrZ. Mladistvému lze trestním opatřením zákazu činnosti zakázat jen tu činnost, v souvislosti s níž se dopustil provinění. Uložený zákaz činnosti nesmí být mladistvému na překážku přípravě na jeho povolání, přičemž soud pro mládež je povinen tuto skutečnost vždy zjišťovat. Tak např. by nebylo možné zakázat řízení motorových vozidel mladistvému, u něhož je taková činnost součástí přípravy na jeho povolání (automechanika, opraváře silničních vozidel apod.).

Zákaz činnosti lze uložit v rozmezí jednoho roku až pěti let (§ 26 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže) (Kratochvíl, 2009, s. 637).

3. 3. 7 Vyhoštění

Vyhoštěním se rozumí odnětí práva cizince k dalšímu pobytu na území České republiky (pokud takové právo měl) a jeho přemístění na území jiného státu. Trestní

opatření vyhoštění je upraveno v § 80 TrZ. Uložení tohoto trestního opatření přichází v úvahu pouze u mladistvých, kteří nejsou občany ČR, vyžaduje-li to bezpečnost lidí, majetku nebo jiný obecný zájem.

Vyloučeno je uložit trestní opatření vyhoštění v případě, že se nepodařilo zjistit státní příslušnost mladistvého, tomuto byl mu poskytnut azyl, má na území ČR povolen dlouhodobý pobyt, má zde pracovní a sociální zázemí a uložení trestního opatření vyhoštění by bylo v rozporu se zájmem na spojování rodin, anebo hrozí nebezpečí, že bude ve státě, do kterého by měl být vyhoštěn, pronásledován pro svoji rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, příslušnost k určité sociální skupině, politické nebo náboženské smýšlení, nebo jestliže by jej vyhoštění vystavilo mučení či jinému nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Sazba trestního opatření vyhoštění je stanovena na dobu jednoho roku až pěti let (Kratochvíl, 2009, s. 638-639).

3. 3. 8 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Účelem tohoto trestního opatření je usměrnit chování mladistvého a vymanit ho z pro něj patogenního prostředí či mu zabránit, aby se dostával do rizikových situací. Soud pro mládež může dle § 26 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže uložit mladistvému zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce za podmínek stanovených § 76 až § 77 TrZ. Opatření může být mladistvému uloženo na dobu maximálně pěti let. Aby mohl soud využít možnosti uložit dané opatření, musel se mladistvý dopustit úmyslného provinění v souvislosti s návštěvou sportovní, kulturní či jiné společenské akce (Kratochvíl, 2009, s. 642).

Důvodem pro zavedení tohoto trestu byly narůstající případy fotbalového chuligánství na stadionech, popř. i mimo něj, při cestě na fotbalový zápas a z něj. Pomocí tohoto trestně-právního nástroje se zákonodárce vyrovnává s relativně novým kriminálním fenoménem skupinového násilí, s nímž se potýkají všechny evropské státy. Typicky se jedná o tzv. *rowdies*, radikální fanouškovská křídla sportovních klubů. Násilí je u těchto skupin vnímáno jako prostředek sociální integrace do skupiny a zároveň slouží k vymezení se v rámci společnosti (Šámal, Válková, Sotolář a kol., 2011, s. 284).

3. 4 Další alternativní opatření u mladistvých

Mezi další alternativní opatření u mladistvých byly zařazeny nejen procesní alternativní opatření tzv. **odklony v trestním řízení**, ale i hmotněprávní alternativní opatření, kterými jsou tzv. **alternativy k potrestání**.

V trestních věcech mladistvých lze použít těchto zvláštních způsobů řízení (odklonů v trestním řízení):

- podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 až § 308 TR),
- narovnání (§ 309 až § 314 TR),
- odstoupení od trestního stíhání (§70 a § 71 zákona o soudnictví ve věcech mládeže) (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 108).

Naše právní úprava vymezuje dvě hmotněprávní alternativy k potrestání:

- upuštění od uložení trestního opatření (§ 11 až § 13 zákona o soudnictví ve věcech mládeže),
- podmíněné upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

Tzv. odklony představují zvláštní instituty trestního řízení, které neskončí rozhodnutím o vině, případně trestu, ale způsobem upřednostňujícím jiné zájmy než odsouzení pachatele. Jejich smyslem je pomoci k spravedlivému a zároveň rychlému řešení trestních věcí, zohledňujícím zájmy všech subjektů dotčených trestným činem, bez konání hlavního líčení, a to zejména v případech skutkově a právně jednodušších, kdy méně závažný trestný čin spáchaly dosud nenarušené nebo málo narušené osoby (Štolár, Púra, Šámal, 2000, s. 36).

Naopak alternativy k potrestání lze využít jen při rozhodování ve standardním soudním řízení po provedení řádného dokazování a pouze za předpokladu, že soud uzná obžalovaného vinným ze spáchání trestného činu či činu jinak trestného, avšak pachateli není uložen žádný trest (Sotolář, Púra, Šámal, 200, s. 175).

3. 4. 1 Podmíněné zastavení trestního stíhání

O podmíněném zastavení trestního stíhání může rozhodnout v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem soud pro mládež. Zároveň se v rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání stanovuje zkušební dobu a to v rozmezí šesti měsíců až dvou let. K rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání musí být splněny stanovené předpoklady a těmi jsou: musí jít o přečin (trestný čin do pěti let), obviněný projevil souhlas s takovým vyřízením věci, obviněný se k činu doznal a nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným uzavřel dohodu o její náhradě a vzhledem k osobě pachatele, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující (Jelínek a kol., 2013, s. 1045-1046).

3. 4. 2 Narovnání

V institutu narovnání vstupuje do popředí zájem na tom, aby sám pachatel důsledně odčinil všechny škodlivé následky způsobené poškozenému trestným činem. Narovnání má povahu dohody, kdy poškozený za to, že dosáhne plného odškodnění od obviněného, souhlasí s tím, že trestní stíhání obviněného bude zastaveno (Sotolář, Púra, Šámal, 2000, s. 82).

Ke schválení narovnání musí být opět splněny stanovené předpoklady a těmi jsou: musí jít o přečin, obviněný před soudem prohlásí, že skutek spáchal, obviněný uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem, obviněný složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, obviněný i poškozený souhlasí s rozhodnutím o narovnání a takové vyřízení považuje soud nebo v přípravném řízení státní zástupce za dostačující (Jelínek a kol., 2013, s. 1051-1052).

Za peněžitou částku určenou k obecně prospěšným účelům se považují částky pro obce a jiné právnické osoby se sídlem na území ČR na financování vědy a vzdělání, kultury, školství, na podporu a ochranu mládeže, na ochranu zvířat, na účely sociální, zdravotnické a ekologické, humanitární, charitativní, náboženské, tělovýchovné a sportovní. Z peněžní částky k obecně prospěšným účelům musí obviněný určit nejméně 50% státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti (Jelínek a kol., 2013, s. 1051-1052).

3. 4. 3 Odstoupení od trestního stíhání

Odstoupení od trestního stíhání na rozdíl od dvou výše uvedených odklonů, lze aplikovat jen v řízení proti mladistvým. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vyžaduje splnění pěti základních podmínek a jsou jimi: musí jít o provinění, kde horní hranice trestu odnětí svobody dle TrZ nepřevyšuje tři roky, není veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého, orgán, rozhodující o odstoupení trestního stíhání přihlíží k povaze a závažnosti provinění a k osobě mladistvého, trestné stíhání není účelné, potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění (Ščerba, 2011, s. 105). Jde zejména o případy, kdy byl úspěšně vykonán probační program a úplně či alespoň částečně nahrazena škoda (Hulmáková, 2013, s. 52).

Jsem přesvědčená, že důležitost procesních alternativních způsobů řízení je nezpochybnitelná. Velkou výhodou spatřuji v silném výchovném vlivu, který odklony prosazují. Mladistvý delikvent je nucen se aktivně podílet na řešení nastalé situace, musí se přičinit k napravení negativních důsledků jeho činu a spolupracovat s poškozeným. To vede k regeneraci narušených sociálních vztahů a začlenění se delikventa zpět do společnosti.

3. 4. 4 Upuštění od uloženého trestního opatření a podmíněné upuštění od uloženého trestního opatření

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanoví tři základní podmínky pro aplikaci upuštění od uložení trestního opatření a těmi jsou: spáchání provinění menší společenské nebezpečnosti činu pro společnost, obviněný projevuje lítost nad spáchaným činem a skutečnost, že obviněný projevil účinnou snahu po nápravě (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 27).

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže počítá jak s prostou (nepodmíněnou) variantou takového postupu, tak i s variantou podmíněnou, tj. spojenou se stanovením zkušební doby. Podmíněné upuštění od uložení trestního opatření je alternativou přísnější, neboť jde o rozhodnutí podmíněné, tudíž se od odsouzeného přepokládá splnění určitých podmínek a již v průběhu zkušební doby může být soudem rozhodnuto o uložení trestu. Délka zkušební doby u této alternativy je stanovena až na jeden rok. Důležitým rozdílem oproti dospělým pachatelům je okolnost, že soud pro mládež nemusí obligatorně vyslovit nad mladistvým dohled (Ščerba, 2011, s. 199-203).

Nalezení skutečně vhodného opatření jako reakce na provinění mladistvého je vedle vymezení dostatečně širokého rejstříku sankcí a pravidel pro jejich ukládání velmi závislé na také na tom, jakým způsobem budou tato ustanovení aplikována v praxi, tedy kromě vymezených podmínek pro jejich aplikaci, také např. kdo a na základě jakých informací o mladistvém rozhoduje. Důležitým faktorem při výběru opatření mladistvému je jeho ochota k samotné nápravě. Pokud se tedy mladistvý nechce podrobit nejpřísnějším opatřením, měl by to dát patřičným způsobem najevo. Učinit tak může již v průběhu trestního řízení. „Odměnou“ mu pak je, že soud ke snaze po nápravě přihlédne, což může být tím hlavním důvodem, proč soud neuloží trestní opatření. Dalším důležitým prvkem nápravy mladistvého je pozitivní působení sociálního okolí na jeho osobu. V tomhle směru by měli být nápomocni zejména jeho rodiče, resp. zákonní zástupci.

4 Pohled na trestnou činnost mladistvých a její souvislost se sociální pedagogikou

Vzhledem k tomu, že diplomová práce popisuje jednotlivé alternativní sankce, které jsou ukládány mladistvým pachatelům za spáchaná provinění, je vhodné práci doplnit skutečnostmi týkajícími se trestné činnosti mladistvých, jejím stavem, strukturou a vývojem a rovněž její souvislostí se sociální pedagogikou.

Trestná činnost je fenomén sledovaný veřejností, neboť indikuje řadu negativních důsledků pro společnost. Je nutno zdůraznit, že vývoj kriminality ve vnímání společnosti nemusí být v souladu s trendem určeným statistickými ukazateli. Přesto je veřejné mínění, silně spoluutvářené vlivem médií, jedním z podstatných faktorů modelující trestní politiku státu (Marešová, Cejp, Holas a kol., 2013, s. 99).

Problematika delikvence mládeže je tradičně jednou z klíčových oblastí, na kterou je zaměřena pozornost kriminologů i celé společnosti. Na jedné straně existuje určitá vyšší míra tolerance v případě, že pachateli trestného činu jsou děti a mladiství, a to vzhledem k jejich nezralosti i specifickým problémům v průběhu dospívání. Na druhé straně je patrné, že ve společnosti existují obavy z kriminality páchané mládeží. Ve zvýšené míře zpravidla poté, co je mediálně prezentován případ nějakého velmi závažného, zpravidla násilného trestného činu, který byl spáchán mládeží. Tyto obavy se pak odrážejí v silicím tlaku na represivnější přístup k těmto pachatelům. Zkoumání příčin, charakteristických rysů, ale také účinnosti jednotlivých způsobů reakce společnosti na kriminalitu mládeže, včetně použití trestního práva, proto může významně pomoci nejen při zjišťování příčin kriminality obecně, ale také právě ke hledání efektivních nástrojů v boji proti kriminalitě mládeže a zejména k zamezení případné budoucí kriminální kariéry delikventních dětí v dospělosti (Válková, Kuchta, 2012, s. 319).

Na růstu kriminality dětí i mladistvých má nepochybně vliv celospolečenské klima, funkčnost rodiny, vedení dětí ve škole, naplnění jejich volného času zájmovými aktivitami, kamarádi a mnoho dalších faktorů. Kriminalita mladistvých a dětí se vyvíjí v souladu s kriminalitou celé společnosti. Mladí pachatelé rozšiřují okruh osob, potenciálních nositelů nebezpečí páchaní trestné činnosti i v budoucnosti.

4. 1 Vývoj a struktura kriminality mladistvých v ČR

Kriminalita obecně, bez ohledu na věk pachatele, se během posledních desetiletí stala masovým sociálním jedem. Trestná činnost je páchána především ve velkých městech, což potvrzují policejní statistiky, ze kterých vyplývá, že více než polovina registrovaných trestných činů je spáchána ve dvaceti největších městech ČR. Mění se také profil pachatelů, zvyšuje se počet prvopachatelů a pachatelů, u nichž bývá trestná činnost epizodického charakteru, roste také podíl dětských a mladistvých pachatelů (Mühlpacher, 2001, s. 66).

Příčiny kriminality mladistvých bývají spatřovány v řadě faktorů řazených do následujících skupin: biologické, psychologické, sociální a kulturní.

Z výzkumu nazvaného „*Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže*“, provedeného dotazníkovým setřením mezi odbornou veřejností (dotazovaní respondenti byli z řad soudců a státních zástupců) v roce 2010, vyplynulo, že jako nejsilnější faktor je chápána rodina. Následně se respondenti shodli na míře vlivu vrstevnických skupin, které se v případech dětí z nefunkčních rodin stávají jejich novým útočištěm a vytváří si vlastní projevy a normy chování. Následují alkohol a drogy, osobnostní dispozice, trávení volného času, škola, televize, internet a počítačové hry, což v uvedeném pořadí ovlivňuje mladistvé pachatele. Odborná veřejnost považuje tedy za silnější faktory psychologické (např. poruchy socializace v raném dětství, citová deprivace, napodobování okolí apod.) a sociální (typický vliv sociálních skupin) než kulturní a biologické (Kuchta, Kalvodová, Horká a kol., 2011, s. 3-50).

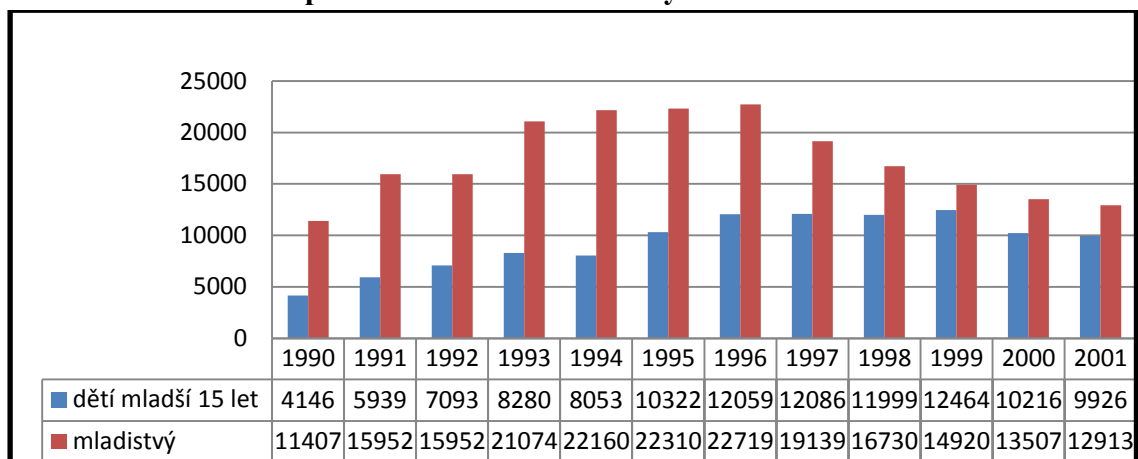
Podle Policie ČR se delikvence mládeže objevuje již počátkem školní docházky. Protiprávní jednání mládeže podstatně ovlivňuje ekonomická a sociální situace rodiny. Mladistvý i nezletilý delikventi často pocházejí z neúplných, nefunkčních, sociálně nebo ekonomicky slabých rodin, nejrůzněji se jedná o kombinaci několika nebo všech faktorů. Delikventi často pocházejí z diagnostických ústavů, kde mají nařízenou ústavní výchovu, zejména z důvodů nedostatečné péče ze strany rodičů a zcela nevyhovujících podmínek v rodině. Významný vliv na výskyt trestné činnosti u mládeže má skladba obyvatel. Dle Policie ČR se jako problém při výchově mládeže ukazují tzv. sociálně vyloučené lokality a ubytovny. Rodiny, které se do takového prostředí dostanou, si osvojují specifické vzorce chování spojené s výskytem sociálně patologických jevů a nejrůznějších závislostí. Kriminalita a jiné nelegální aktivity nejsou vnímány negativně, nýbrž jako běžný zdroj obživy. Často je

trestná činnost mládeže páchána pod vlivem alkoholu či jiných omamných a psychotropních látek (Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2013, <http://www.mvcr.cz>).

Pro ilustraci rozsahu a vývoje evidované (tj. oznámené) trestné činnosti v ČR jsou zobrazeny následující dva grafy, které vyjadřují podíl spáchané trestné činnosti ze strany nezletilých a mladistvých pachatelů. V grafu č. 1 jsou zachyceny statistické údaje z období 1990-2001. Graf č. 2 pojímá statistické ukazatele trestní činnosti mladistvých a dětí za období 2002-2013. Zdrojem pro veškeré vstupní údaje jsou statistické výkazy kriminality za jednotlivé roky, které jsou dostupné na webových stránkách Policie ČR (Statistiky kriminality, <http://www.policie.cz/>).

Graf č. 1

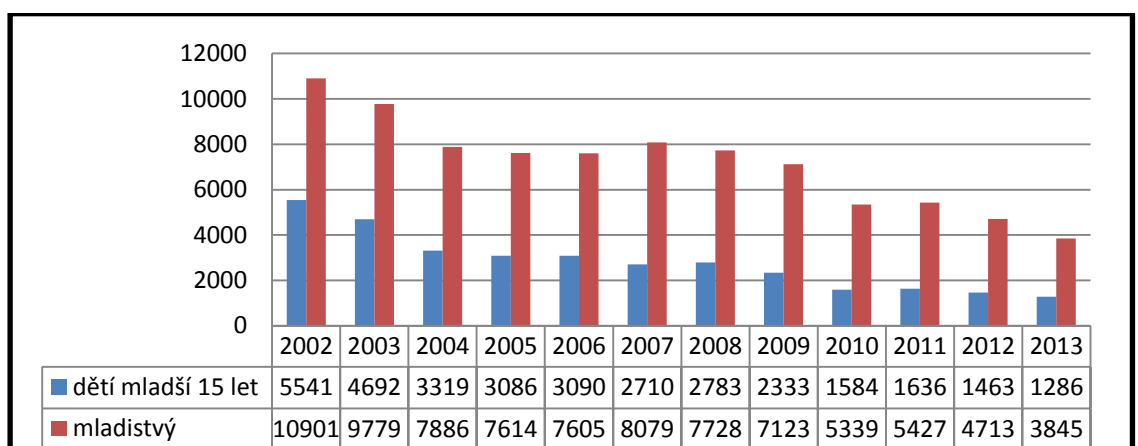
Trestná činnost spáchaná dětmi a mladistvými v ČR v letech 1990 – 2001

Zdroj: Policie ČR - Statistické přehledy kriminality 1990– 2001, <http://www.policie.cz/>

Graf č. 2

Trestná činnost spáchaná dětmi a mladistvými v ČR v letech 2002 – 2013

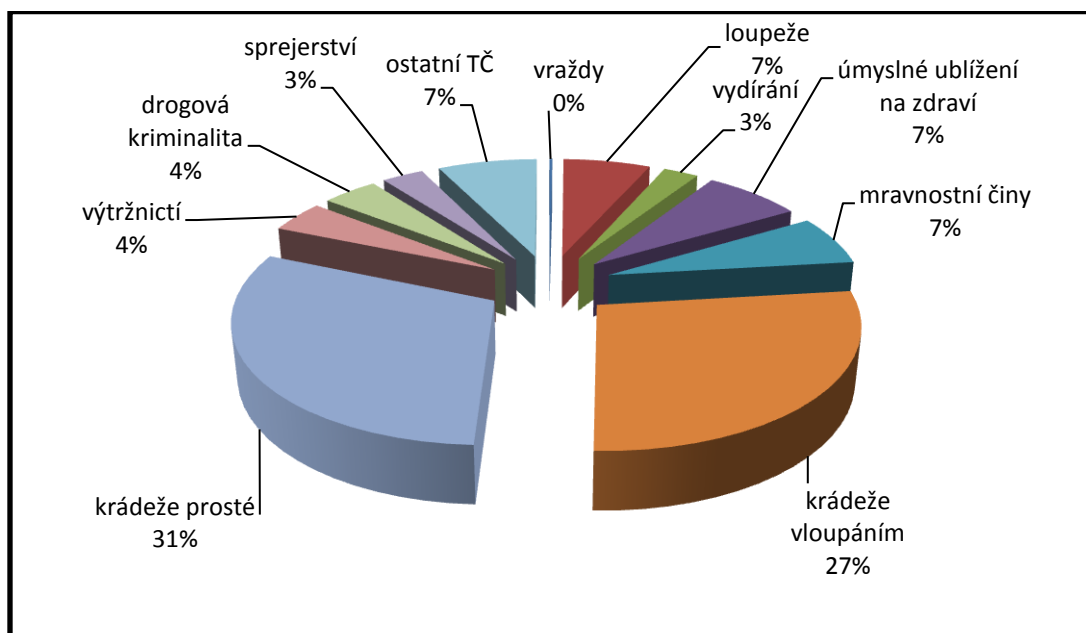
Zdroj: Policie ČR - Statistické přehledy kriminality 2002– 2013, <http://www.policie.cz/>

Dle výše uvedeného grafického znázornění je patrné, že v ČR kulminovala kriminalita dětí v roce 1999. U mladistvých docházelo od roku 1990 k pravidelnému nárůstu celkového počtu spáchaných trestných činů, který kulminoval v roce 1996. Od té doby počet trestných činů u mladistvých klesá. Klesající trend pokračuje do současné doby, kdy byl v roce 2001 nárůst oproti roku 1990 už pouze 15% a v roce 2002 byl dokonce poprvé počet trestných činů spáchaných mladistvými nižší než v roce 1990. K propadu došlo v roce 2002 a 2003, částečně i vlivem novelizace trestního zákona, kdy došlo ke zvýšení způsobené škody na 5 000 Kč pro spáchání trestného činu. Lze předpokládat, že na klesajícím trendu se podílely i demografické vlivy, když u mladistvých lze sledovat od roku 1993 stálý pozvolný pokles podílu této věkové kategorie vzhledem k celkovému počtu obyvatel na území ČR (Kuchta, Válková, 2012, s. 344). Policie ČR v roce 2012 i v roce 2013 u mládeže zaznamenala vyšší stupeň brutality při vedených útocích. Výjimkou nejsou útoky za použití zbraně a zkratkovitá jednání vyúsťující v nejzávažnější zločiny (Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2013, <http://www.mvcr.cz>). Domnívám se, že snížení podílu mladistvých pachatelů na celkové kriminalitě je jednoznačně pozitivním jevem a kladně lze hodnotit i jeho klesající trend.

Z dostupné literatury, která se opírá především o policejní evidence oznámené a objasněné trestné činnosti, vyplývá, že nejčastěji spáchaným kriminálními delikty ze strany mladistvých pachatelů jsou majetkové trestné činy, kde se jedná o zcela převládající formu protiprávního jednání, jež tvoří kolem $\frac{3}{4}$ celkové kriminality páchané touto věkovou skupinou. Jedná se především o tyto trestné činy: krádeže prosté (zejména věci z aut, jízdních kol, v bytech – bez vloupání), vloupání do objektů (bytů, obchodů, restaurací, chat, sklepů, kiosků apod. – často v souběhu s trestným činem porušování domovní svobody), krádeže jednostopých (motocykly) a dvoustopých motorových vozidel (automobily), ostatní majetková trestná činnost (poškození cizí věci, podvody, zpronevěry atd.). Další formou nejčastěji páchané kriminality ze strany nedospělých pachatelů jsou násilné trestné činy, ale jejich četnost je zhruba desetkrát menší než u kriminality majetkové. Mezi nejčastěji páchaná provinění patří úmyslné ublížení na zdraví, výtržnictví a loupež (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 143-148). Pro ilustraci je graficky znázorněna struktura spáchaných provinění u mladistvých v roce 2013 v grafu č. 3.

Graf č. 3

Struktura spáchaných trestných činů mladistvými v roce 2013 v %

Zdroj: Policie ČR - Statistický přehled kriminality v 2013, <http://www.policie.cz/>

Z uvedeného grafu vyplývá, že v případě struktury kriminality u mladistvých jednoznačně převažují méně závažné majetkové trestné činy, hlavně krádeže. V roce 2013 se mladistvý nejvíce dopustili krádeží prostých a to především krádeží v jiných objektech, dále krádeží motocyklů a krádeží v bytech a rodinných domech. Celkem bylo mladistvými spácháno 1002 krádeží. Jednoznačně se jedná o nejčastější trestný čin u této skupiny pachatelů. Druhou nejpočetnější skupinou trestných činů páchanou mladistvými jsou krádeže vloupáním (897 skutků), mezi kterými dominují krádeže vloupáním do ostatních objektů a poté krádeže vloupáním do rodinných domů, víkendových chat, bytů. Násilná kriminalita (677 skutků) je zastoupena zejména úmyslným ublížením na zdraví, loupežemi, vydíráním a porušováním domovní svobody. U mravnostní kriminality (216 skutků) převládá pohlavní zneužívání a znásilnění. V roce 2013 mladistvý pachatelé spáchali 7 vražd. Dále je možné říci, že existují trestní činy typické právě pro mládež, jako je například trestný čin poškozování cizí věci (tzv. sprejerství). Stálým problémem je trestná činnost páchaná prostřednictvím internetových a komunikačních sítí. Mládež tuto trestnou činnost páchá, ale také se stává její obětí. Dochází ke sdělování osobních informací (zejména fotografie a videa se sexuální tematikou), které jsou následně zneužívány (Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v

roce 2013, <http://www.mvcr.cz>). U mladistvých lze počítat s tím, že poměrně velkou část volného času tráví mimo okruh školy a mají také širší okruh sociálních kontaktů, čemuž pak odpovídá větší různorodost v druzích provinění.

Zajímavé je také zeměpisné rozdělení trestné činnosti mladistvých podle počtu odsouzených. V rámci republiky je registrována nejvyšší míra kriminality mladistvých v Moravskoslezském kraji, poté v kraji Ústeckém a následuje kraj Jihomoravský (Statistické přehledy kriminality za rok 2013, <http://www.policie.cz/>).

Hodnotící data statistik jako konkrétního ukazatele kriminality nemohou být obecným ukazatelem snižování či zvyšování trestní činnosti mladistvých. Ukazatelem snížení kriminality mladistvých by mělo být především zvýšení pocitu bezpečí jedince v celé společnosti.

4. 2 Charakteristické znaky trestné činnosti mladistvých

Je více než zřejmé, že období mládí je bezesporu kritickým obdobím v životě jedince pro rozvoj sociálně patologických způsobů chování, včetně páchání trestné činnosti. Rovněž období adolescence a rané dospělosti je typické tím, že v této věkové skupině se procentuálně vyskytuje nejvíce delikventů. Páchání trestné činnosti ze strany dětí a mladistvých má také v mnoha ohledech zřetelně odlišné aspekty, než je tomu u dospělých delikventů. Toto je podmíněno rozdíly ve stupni somatického i psychického vývoje, vlastnostmi osobnosti, zkušenostmi a motivy, které vedou osobu pachatele k protiprávnímu jednání.

Trestná činnost mládeže je stejně jako u osob dospělých velmi různorodá, ale má určité rysy, kterými se od nich odlišuje. Tyto odlišnosti jsou dány především věkem pachatele, kdy mezi pácháním trestné činnosti u různých věkových kategorií mládeže je v současnosti znatelný rozdíl, který se projevuje kromě předmětu zájmu pachatele, zejména ve způsobu páchání trestného činu a jeho následku.

Na základě výsledků kriminologických výzkumů a statistických analýz lze označit některé rysy, které jsou typické právě pro delikvenci mládeže. Jedním z nich je, že pro kriminalitu mládeže je typická vysoká míra latence. To platí především o méně závažných deliktech, což může souviset s vyšší tolerancí společnosti vůči pachatelům méně závažných trestných činů z řad dětí a mládeže, neboť méně závažné porušování práva je ze strany společnosti vnímáno jako normální, vývojově

podmíněný jev. Z hlediska pohlaví dětských a mladistvých pachatelů lze konstatovat, že mezi kriminalitou dívek a chlapců existují velké rozdíly, a to jak v rozsahu, tak v závažnosti páchaných deliktů. Dívky se na ní podílejí ve výrazně menší míře než chlapci a také jejich zastoupení v případech závažných násilných trestných činech je výrazně nižší (Válková, Kuchta, 2012, s. 325).

V průběhu dospívání je třeba brát v úvahu také snižující se vliv rodiny a hlavně u chlapců, rostoucí vliv vrstevníků a subkultur mládeže. Ještě významnější úlohu hraje skupina vrstevníků u dospívajících z dysfunkčních rodin, která poskytuje chybějící zázemí (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 83). S tím souvisí i skutečnost, že mládež má zpravidla více volného času, přičemž způsob trávení volného času zejména se skupinou vrstevníků pak také může ovlivňovat delikventní jednání jedince. Trávení volného času spočívající v tzv. chození ven, navštěvování různých zábavných podniků, bezcílného projíždění se, konzumaci alkoholu apod., s sebou přináší problém, jak tyto aktivity financovat. Ten může být řešen právě prostřednictvím delikventního jednání (Kuchta, Válková, 2012, s. 332).

Typickým znakem trestné činnosti nedospělých pachatelů je, že se dopouštějí trestné činnosti častěji ve **spolupachatelství**, nežli ve větších skupinách. Jejich trestná **činnost je páchána většinou živelně** pod tíhou momentální situace a bez hlubšího rozmyslu (převládá emotivní stránka motivace před rozumovou). Z toho vyplývá nedokonalá **příprava** takového protiprávního jednání, neboť obvykle chybí prvek plánování. Dalším znakem je často **nedostatečná příprava vhodných nástrojů** ke spáchání trestného činu, a také bývá takový skutek proveden s **neúměrnou agresivitou či tvrdostí**, následkem čehož jsou **značné materiální škody** (devastace předmětů a ničení zařízení). Jednání mladistvých pachatelů se též projevuje nedostatkem vědomostí a zkušeností při překonávání překážek. Místo činu nasvědčuje „neodbornému zásahu“ při odstraňování překážek bránících dosažení cíle. Impulsem pro trestnou činnost je v řadě případů alkohol, případně jiná návyková látka zvyšující agresivitu a nepřiměřené reakce pachatele. Výběr cílů a předmětů útoku je ovlivňován zcela **jiným hodnotovým systémem**, než u dospělých delikventů. Mládež páchající trestnou činnost mnohdy zcizuje předměty, které aktuálně potřebuje nebo které se jí vzhledem k jejímu věku líbí. Věci nabyté z krádeží pak bývají rozdělovány ve skupině, finanční prostředky se obvykle utrácejí společně. V rámci party funguje určitá hierarchie, která je rozhodující při dělení „kořisti“. O své trestné činnosti mladiství pachatelé rádi mluví se členy své skupiny, kdy utajování činu a zahlazování stop bývá

velmi často podceňováno. Mladiství po spáchání trestního činu často navazují kontakt s poškozeným s cílem jeho ovlivnění nebo zastrašení, nebo navazují styky s jinými osobami např. za účelem zpeněžení odcizených věcí. V případě, že se trestaná činnost opakuje, je možné zde najít podobné znaky jako u trestné činnosti spáchané v minulosti (Mühlpachr, 2001, s. 68).

Delikventní jednání mladistvých bývá také ovlivněno rodinným prostředím a určitým nesprávným výchovným působením. Značné procento mladistvých pachatelů, podílejících se na trestné činnosti, má snížený nebo průměrný intelekt. Objevují se u nich zejména poruchy chování, lhaní, záškoláctví, agresivita, problémy ve škole, špatná pracovní morálka apod. Je pro ně též charakteristická předčasná a nevybíravá sexualita a promiskuita. Pro mladistvé delikventy jsou typické psychické charakteristiky jako např. poruchy v oblasti emoční, citová labilita, citová otupělost, citové strádání. Časté je i jejich impulzivní jednání a jednání v afektu. Schází u nich rovněž jakékoliv morální zábrany a i vnitřní hodnoty jedince bývají nezvykle nízké (Čírtková, 2004, s. 49). Uvedené znaky a charakteristiky způsobu páchaní trestného činu mladistvými v praxi často umožňují rozpoznat, zda-li byl trestný čin spáchan mladistvým či nikoliv.

Mladiství jednají při páchaní trestné činnosti emotivněji, bez předchozího rozmyslu a často se o svém jednání svěřují jiným osobám, což mnohdy napomáhá objasnění případu. Domnívám se, že na zvýšené agresivitě u mladistvých při páchaní trestných činů, mají vliv také televizní pořady, které jsou plné násilí a brutality a rovněž internet, který je dnes důležitou součástí každého mladého jedince.

4. 3 Možnosti uplatnění sociální pedagogiky v dané oblasti

Současné pojetí české sociální pedagogiky se zaměřuje především na prostředí a jeho vliv na utváření osobnosti, pedagogizaci prostředí, prevence a terapie sociálních deviací jedinců a sociálních skupin.

Dle Bakošové (2008, s. 41) je úkolem sociální pedagogiky „poskytovat pomoc v adaptaci na náročné životní podmínky těm jedincům a skupinám, které se vyznačují rizikovým chováním.“ V publikaci Sociální pedagogika od Bakošové, Lubelcové a Potočárové (2005, s. 10) je sociální pedagogika definována coby vědní disciplína řadící se k vědám o člověku, patřící do systému pedagogických věd, jejímž cílem je výchovné působení, které má povahu pomoci, a je zaměřeno na děti, mládež i dospělé

za účelem jejich pozitivního formování, a to nejen co se týče skupin rizikových a sociálně znevýhodněných, ale v případě potřeby na všechny. Výsledkem sociálně pedagogické pomoci by pak měla být stabilní a po všech stránkách integrovaná osobnost.

Sociální pedagog může najít uplatnění v různých oblastech, spadajících např. do rezortu školství, mládeže a tělovýchovy, rezortu spravedlnosti, rezortu práce a sociálních věcí či rezortu vnitra. Oblast uplatnění sociálního pedagoga je ve státní i nestátní sféře. Mezi konkrétní zařízení, kde je uplatnění sociálního pedagoga možné patří: Policie ČR, Vězeňská služba ČR, Probační a mediační služba ČR, nízkoprahová centra, azylové domy, veřejná správa, léčebny, krizová centra, centra seniorů, instituce pro výkon ústavní a ochranné výchovy, diagnostické ústavy, školská zařízení atd.

Sociální pedagogika se zaměřuje na každodennost jedince, na zvládání životních situací v každém věku, klade do popředí ochranu jedince před rizikovými vlivy a snaží se navodit takové změny v sociálním prostředí, které se snaží sladit individuální potřeby jedince se zájmy a možnostmi společnosti.

Sociální pedagogika plní dvě základní funkce: preventivní (profylaktickou) a terapeutickou (kompenzační).

Preventivní oblast by se měla zabývat praktickým utvářením životního způsobu zdravé populace (primární prevence) a přispívat tak k neutralizaci ohrožujících činitelů. Současně by měla vyhledávat jedince s potenciálně sociálně-patologickým jednáním (sekundární prevence). Lze sem zahrnout např. činnost středisek prevence, protidrogových center nebo linek důvěry, ale i různé preventivní aktivity Policie ČR či kurátoři pro mládež.

Terapeutická oblast zahrnuje sociálně-pedagogickou kompenzaci a terapii, tedy výchovné (nebo převýchovné) působení v oblasti potřeb jedince a jejich uspokojování s cílem vyrovnat nedostatky, které byly způsobeny negativními vlivy prostředí. Jedná se o specifické přístupy k osobám, které z hlediska fungování představují pro společnost závažnější problém. Kompenzační činnost probíhá ve spolupráci s dalšími disciplínami (psychoterapie, sociální práce, etopedie). Tyto problémy se řeší např. v nápravných zařízeních, výchovných ústavech, léčebnách nebo také třeba formou náhradní rodinné výchovy (Kraus, 2008, s. 46). Otázkami výchovného působení na mladistvé pachatele se mohou zabývat zástupci několika profesních skupin, které s juvenilními delikventy v rámci výkonu trestní spravedlnosti

přicházejí do kontaktu, ať jsou jimi policisté, státní zástupci, soudci či probační úředníci.

Profese sociálního pedagoga patří mezi tzv. pomáhající profese. Když se podíváme blíže na kompetence, kterými by měl být sociální pedagog vybaven, dojdeme k závěru, že mezi nejdůležitější rozhodně patří ochota pracovat s lidmi, schopnost kvalitní sociální komunikace, umění naslouchat ostatním lidem, dovednost pomáhat řešit problémy druhých lidí, kreativní myšlení a schopnost řešení vzniklých situací. Vědomosti, kterými by měl být sociální pedagog vybaven, se soustředí do více oblastí. Patří sem vědomosti širšího společensko-vědního základu (obecné pedagogiky, psychologie, sociologie, filozofie) včetně vědomostí biomedicínských (biologie člověka, somatologie, zdraví a nemoc), dále z oblasti práva, sociální politiky a sociální práce. Vědomostní výbava musí obsahovat také speciální znalosti, jako sociální pedagogika, pedagogika volného času, teorie komunikace, metody sociálně výchovné práce, organizace a řízení volného času. A nakonec nelze opomenout ani poznatky z oblasti managementu a řízení lidských zdrojů.

Hlavní funkce sociálního pedagoga lze v zásadě vystihnout dvěma oblastmi: činnosti integrační a činnosti rozvojové. Jde-li o funkci integrační, pak se tyto činnosti vztahují na osoby, jež potřebují odbornou pomoc a podporu. Stojí-li v popředí funkce rozvoje, pak jde o zabezpečení žádoucího rozvoje osobnosti ve směru správného životního stylu, hodnotného a užitečného naplnění volného času, což v sobě pojímá moment prevence a týká se prakticky celé populace (Kraus, 2008, s. 199-200).

Ať již na sociální pedagogiku nahlédneme z jakéhokoliv úhlu, je dle mého názoru zřejmé, že tato věda by již ze své podstaty měla poskytnout určité možnosti řešení konfliktů mezi jednotlivcem (tím spíše, jedná-li se o jedince nedospělého, u nějž lze s ohledem na neukončený psychosociální vývoj při splnění určitých podmínek předpokládat větší možnost výchovného vlivu) a společnosti, které vznikly v důsledku trestné činnosti a nabízet jisté metody a přístupy pomoci nejen pachatelům protiprávních činů při jejich resocializaci, ale i v dalších oblastech s touto problematikou spjatých. Například se může jednat o problém motivace pachatelů k řádnému výkonu uložené sankce, včetně dodržování všech souvisejících zákonných podmínek.

Závěrem lze konstatovat, že sociální pedagogika je vědou, která má k dané problematice nepochybně co říci, a to i s přihlédnutím ke skutečnosti, že delikventní a ohrožená mládež představuje jednu ze stěžejních oblastí její prevence.

5 Empirické šetření názorů vybraných odborníků na ukládání alternativních opatření mladistvým pachatelům v praxi

Základem empirické části práce je kvalitativní výzkumné šetření, které bylo provedeno v souvislosti s tématem diplomové práce.

Úvodem empirické části považují za vhodné ozřejmit metodologii výzkumného šetření včetně stanoveného cíle výzkumného šetření a zvolené výzkumné metody. Následuje část věnovaná rozhovorům s vybranými odborníky, kteří participují na řešení trestné činnosti mladistvých a jsou s problematikou alternativního sankcionování u této cílové skupiny úzce spojeni. Empirická část je pro dokreslení celkové situace doplněna analýzou statických údajů o využívání jednotlivých alternativních opatření u mladistvých v letech 2009 až 2013. Statistická data z roku 2014 nebyla do diplomové práce zařazena, jelikož v době zpracování diplomové práce nebyla k dispozici jejich kompletní závěrečná podoba. V závěru diplomové práce je pozornost věnována vyhodnocení výzkumného šetření.

5.1 Metodologie výzkumného šetření

Pro empirickou část práce byla vybrána kvalitativní forma výzkumu, jelikož umožňuje studovat a zkoumat jednotlivé případy do hloubky. Cílem kvalitativního výzkumu je porozumět lidem a událostem v jejich životě (Gavora, 2000, s. 32).

Hendl (2005, s. 50) definuje kvalitativní výzkum jako „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytvoří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“

Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je vyhodnotit názory vybraných odborníků na využití alternativních opatření u mladistvých pachatelů v praxi včetně uvedení specifíků při práci s těmito pachateli, dále zhodnotit spolupráci orgánů činných v trestním řízení mladistvých a mimojustičních složek a v neposlední řadě zmapovat využívání jednotlivých alternativních opatření u mladistvých pachatelů v letech 2009 až 2013.

V rámci výzkumného šetření byly stanoveny následující čtyři cíle:

Cíl 1: Zjistit, jak hodnotí využívání alternativních opatření u mladistvých v praxi pracovníci institucí, zabývající se jejich ukládáním a výkonem.

Cíl 2: Zjistit, jaká jsou specifika při práci s mladistvými pachateli.

Cíl 3: Zjistit, jaká je spolupráce orgánů činným v trestním řízení mladistvých a jinými mimojustičními institucemi.

Cíl 4: Zmapovat využívání jednotlivých alternativních opatření u mladistvých pachatelů v letech 2009 až 2013.

Zvolená výzkumná metoda

Pro účely diplomové práce byla využita metoda výzkumného rozhovoru. Mezi nejčastěji využívané techniky v tomto typu výzkumu, které lze libovolně kombinovat, bývají řazeny rozhovory, pozorování a analýza dokumentů (Hendl, 1997, s. 19).

Rozhovor v obecné rovině představuje jednu z nejvíce užívaných metod při získávání informací ve výzkumu v sociálních vědách. Jedná se o přímou interakci mezi tazatelem a dotazovaným, při níž dochází k zjišťování informací vztahujících se k předmětu výzkumu. Jeho prostřednictvím je možné poznat osobnostní charakteristiky, které nejsou dostupné přímému pozorování či dalším metodám. Jako všechny ostatní metody pedagogického výzkumu (např. pozorování, experiment, dotazník, obsahová analýza dokumentů atd.) má i rozhovor své klady a zápory. Jeho jednoznačným pozitivem je možnost zjištění názorů, stanovisek a postojů a subjektivního vidění problému respondenta, na druhou stranu však získané údaje mohou být z jeho strany subjektivně zkresleny, a to buď úmyslně či neúmyslně (Hendl, 2005, s. 173-174).

Výzkumný rozhovor pro účely této práce byl veden jako polostrukturovaný a standardizovaný, tj. s předem připravenými otevřenými otázkami, které byly kladeny v předem připraveném pořadí. Rozhovorem byla zjišťována tzv. měkká data (např. postoje, názory aj., tzn. data subjektivního charakteru), z dat tvrdých (tj. údaje objektivní povahy kupříkladu věk, pohlaví, vzdělání, profese apod.) byli respondenti dotazováni pouze na údaje o profesi, délce dosažené praxe a o kraji, ve kterém působí.

Respondentům bylo s přihlédnutím k jejich profesnímu zařazení položeno v případě soudců, vyšších soudních úředníků deset otázek, probačním úředníkům rovněž deset otázek a příslušníkům Policie ČR šest přizpůsobených otázek (kompletní přehled otázek k výzkumným rozhovorům je obsažen v příloze A) diplomové práce),

kteře odpovídalý předmětu výzkumu. Závěrem rozhovorů byl každému z respondentů poskytnut prostor pro vlastní vyjádření k dané problematice.

Další technikou sběru dat byla použita metoda analýza dokumentů. Analýza dokumentů je pojímána jako analýza jakéhokoliv materiálu, ze kterého můžeme získat odpovídající informace pro zvolený cíl výzkumu. Pro analýzu můžeme zvolit materiál libovolného charakteru, který má pevně uchovaná data. Miovský (2006, s. 135) uvádí, že: „Za dokumenty se považují taková data, která vznikla v minulosti, byla pořízena někým jiným než výzkumníkem a pro jiný účel než jaký má aktuální výzkum.“ V rámci provedeného výzkumného šetření byla vypracována analýza vybraných dostupných statistických údajů týkajících se využívání jednotlivých alternativních opatření u mladistvých v letech 2009 až 2013. Dokumenty, které sloužily jako podklad pro zpracování příslušné analýzy, byly použity především výroční zprávy, statistiky a roční výkazy Ministerstva spravedlnosti ČR.

Na zodpovězení cíle 1, cíle 2 a cíle 3 byla v diplomové práci užita výzkumná metoda rozhovoru, zatímco ke zjištění cíle 4 byla použita metoda analýza dokumentů (statistických dat).

Výběrový soubor

V souladu s předmětem výzkumu byl zvolen i výzkumný soubor. Subjekty pro rozhovory byly vybrány metodou záměrného (účelového) výběru. Podle Miovského (2006, s. 135) je tato metoda zřejmě nejrozšířenější metodou výběru, s jakou se při aplikaci kvalitativního přístupu setkáváme. Znamená to, že pro účast ve výzkumném šetření byli zvoleni vhodní jedinci a zároveň s tím souhlasili.

Respondenti byli vybráni z řad soudců, vyšších soudních úředníků, probačních úředníků, příslušníků Policie ČR tak, aby ve výběrovém souboru byli zastoupeni stejnou měrou odborníci všech profesí. Kritériem pro výběr respondentů bylo jejich pracovní zařazení v instituci, která se podílí na ukládání a realizaci alternativních opatření u mladistvých pachatelů. Celkově výběrový soubor čítal 10 osob, konkrétně 2 soudci okresních soudů, 3 vyšší soudní úřednice, 3 probační úředníci a 2 příslušníci Policie ČR. Délka praxe jednotlivých respondentů je velmi rozmanitá, pohybuje se v rozmezí od 6 do 20 let. Co se týče geografického rozmístění daných osob, informanti jsou zaměstnanci institucí sídlících v Praze, Středočeském, Královéhradeckém i Pardubickém kraji. Jednotliví informanti jsou pro přehlednost specifikováni v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2

Specifikace výběrového souboru

Označení informantů	Profese	Délka praxe	Kraj působnosti
I1	soudce	20	Královéhradecký kraj
I2	soudce	16	Praha
I3	vyšší soudní úřednice	17	Praha
I4	vyšší soudní úřednice	13	Středočeský kraj
I5	vyšší soudní úřednice	14	Královéhradecký kraj
I6	probační úředník	13	Praha
I7	probační úředník	8	Královéhradecký kraj
I8	probační úředník	6	Pardubický kraj
I9	policista	20	Královéhradecký kraj
I10	policista	15	Pardubický kraj

Zdroj: zpracováno autorkou diplomové práce

Ohledně výběrového souboru dále považuji za nezbytné zmínit důležitou okolnost, která evidentně do značné míry determinovala odpovědi získané od respondentů. Jednalo se především o vlastní průběh interakce mezi výzkumníkem a dotazovaným, kdy ve třech případech zde již v minulosti byl navázán určitý kolegiální vztah v rámci profesní činnosti autorky, zatímco v případech ostatních žádný předchozí kontakt neexistoval. Tento faktor se viditelným způsobem odrazil i na spontánnosti odpovědí, která byla u osob dříve známých očividně nesrovnatelně vyšší než tomu bylo u odpovědí od respondentů předem neznámých.

Realizace výzkumného šetření

Výzkumné šetření probíhalo od listopadu 2013 do dubna 2014. Respondenti byli kontaktováni telefonicky či e-mailem.

Rozhovory byly s ohledem na časové a prostorové možnosti informantů realizovány přímo na jejich pracovištích. Vzhledem k velké časové vytíženosti dotazovaných odborníků, probíhala komunikace rovněž v písemné elektronické i telefonické formě. Průběh rozhovorů byl se souhlasem respondentů nahráván pomocí záznamového zařízení a při jeho průběhu byly výzkumníkem zaznamenávány písemné poznámky. Délka rozhovorů byla přibližně 20 až 30 minut. Následně byla

provedena analýza dat za pomoci deskriptivního přístupu metodou vytváření trsů. Jde o metodu určenou k tomu, abychom shromáždili a konceptualizovali určité výpovědi do skupin na základě jejich podobnosti (Miovský, 2006, s. 142). Všechna získaná data byla výzkumníkem následně interpretována.

5.2 Interpretace výzkumného šetření – rozhovorů

Jak již bylo výše zmíněno, otázky kladené jednotlivým odborníkům byly z větší části shodné, nicméně v některých případech bylo třeba je přizpůsobit profesnímu zaměření dané skupiny informantů.

Výzkumná otázka č. 1

Počátek rozhovoru byl směřován ke zjištění názorů všech dotazovaných na současnou legislativu ve věcech mladistvých.

Převážná většina dotazovaných shledává legislativu ve věcech mladistvých za podrobnou a dostatečnou, avšak nebyla schopna svůj názor nijak specifikovat.

K otázce současné legislativy soudce I1 uvedl, že přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže byla zaplněna mezera v právní úpravě a že tuto normu považuje za vyhovující a v porovnání s některými jinými legislativními počiny posledních 25 let za překvapivě kvalitní normu.

Soudce I2 zmínil, že při porovnání dnešní a dřívější úpravy je současná úprava komplexnější a mnohem vhodnější pro zvláštní zacházení s mládeží.

Pouze probační úředník I7 shledal na legislativě nedostatek a to v zákonem stanovené spodní hranici trestní odpovědnosti u mladistvých na 15 let, se kterou zásadně nesouhlasí a byl by pro její snížení na 14 let. Jako argument pro snížení uvedl: „*Mnoho mladistvých pachatelů zcela vědomě spoléhá na to, že na ně justice vzhledem k jejich věku nemůže a páchají trestnou činnost velmi promyšleně, často si vytvářejí falešné alibi, zahlazují své stopy a za účelem páchaní trestné činnosti se stále častěji organizují.*“ Dále uvedený informant zmínil, že v mnoha okolních evropských státech je dolní hranice trestní odpovědnosti nižší a jako příklad uvedl Velkou Británii, kde je spodní hranice 10 let, Nizozemí a Řecko, kde je hranice odpovědnosti 12 let či Francii s hranicí 13 let a jsou zde i další země, které by mohl jmenovat, která mají spodní hranici trestní odpovědnosti nižší než jak je stanovena v České republice.

Závěrem dotyčný respondent uvedl, že i přes uvedený nedostatek považuje právní úpravu trestního řízení ve věcech mladistvých za velmi dobrou, neboť samostatný zákon specializovaný na tuto problematiku, ať už s menšími či většími nedostatky, je vždy lepším řešením než několik osamocených ustanovení zakomponovaných do obecných trestněprávních předpisů jako tomu bylo do roku 2004 než byl zákon o soudnictví ve věcech mládeže přijat.

Policista I9 k legislativě uvedl, že jde o právní úpravu, která je důsledně podřízena zájmům a ochraně mladistvých, i když v některých případech až přespříliš. Podotkl, že: *„legislativa je někdy až zbytečně ochránářská, zvláště pak pro ty mladistvé, kteří páchají trestnou činnost opakovaně.“*

Výzkumná otázka č. 2

Další otázka, která byla opět společná pro všechny dotazované, se týkala specifik v činnosti při práci s mladistvými oproti dospělým pachatelům.

Soudce I1 zkonstatoval, že se na mladistvé snaží působit výchovně v rámci svých možností zejména pak v jednacích síních. *„Několikrát bylo nezbytné mladistvé poučit o tom, jak mají slušně a nahlas pozdravit, případně že před soudem není vhodné žvýkat žvýkačku.“* Nicméně se obává, že v tomto ohledu nelze očekávat dlouhodobý pozitivní efekt (např. právě v oblasti slušného chování) a nahrazení dlouhodobě zanedbané výchovy v rodině. Celkově se vyjádřil k tomu, že výchovný dopad na osobu mladistvého je podmíněn jeho rodinnou a celkovou sociální situací. Pokud se jedná o mladistvé, u nichž je spáchání provinění evidentním excesem z jinak řádného života, již samotné projednání věci před soudem na ně působí odstrašujícím dojmem a tito mladiství se před soudem obvykle ocitají pouze jednou. Setkáváme se však i s případy mladistvých, kteří před soudem pro mládež stáli opakovaně a po dosažení zletilosti *„plynule přešli“* před soud pro dospělé pachatele. V mnoha případech se dle jeho názoru jedná o mladistvé z rodin, kde rodiče jsou sami několikrát soudně trestáni a trestná činnost je zde považována jako zcela normální a běžná. Takové kulturní vzorce může soud napravovat jen velmi těžko, přičemž pokusit by se o to měli především probační úředníci, ale i zde v těchto případech většinou taková snaha nepřináší potřebné výsledky.

I druhý ze soudců I2 k uvedené otázce uvedl, že s některými mladistvými je problematičtější komunikace a velmi často bývá nutností je při jednání napomínat a upozorňovat na to, jak se mají u soudu chovat. V posledních letech se setkáváme

u mladistvých se zvýšenou agresivitou, která je pak patrná i v rámci samotného řízení (např. vykřikování, vulgární nadávky apod.). Dále se domnívá, že není vhodné, aby problematiku mladistvých řešili mladší soudci, neboť jde o specializovanou agendu, která vyžaduje určitou psychickou vyzrállost. K mladistvým je nutné vytvořit si specifický přístup a umět pochopit i problémy dnešní mládeže a nemít pouze „černobílý pohled“. Tento specifický přístup soudci získávají dlouhodobou praxí.

Vyšší soudní úřednice I3 na danou otázku odpověděla, že u mladistvých pachatelů je třeba v první řadě vidět o něco vyšší potenciál výchovného působení, ať již prostřednictvím řízení jako takového či uloženého výchovného, ochranného či trestního opatření, a podle toho je třeba k nim přistupovat i ze strany osob, které soudy pro mládež reprezentují. Uvedená pracovnice soudu k položené otázce dodala: „*Velký problém spatřuji převážně v postoji rodiny mladistvého k celé věci, neboť někteří rodiče dávají důrazně najevo svůj negativní postoj k soudcům či vyšším soudním úředníkům, čímž samozřejmě způsobují snižování respektu k soudu i ze strany mladistvého.*“

Oba probační úředníci I6 i I7 uvedli, že u mladistvých pachatelů jde o práci specifickou zejména v komunikaci. Informant I7 k uvedené otázce konkrétně dodal: „*Mladiství musí jednoznačně všemu v probíhajícím trestním řízení rozumět a je u nich kladen důraz na to, aby pochopili protiprávnost a nebezpečnost svého činu, který spáchali.*“ Nutné je přistupovat k mladistvému více citlivěji při ukládání opatření, nikoliv tolik kontroly, ale spíše pochopit jednání mladistvého a snažit se ho motivovat k plnohodnotnému využití volného času. Probační úředník I7 dodal, že u mladistvého je velice důležitá komunikace a konzultace se školou a OSPOD. Kladen je důraz i na spolupráci s rodinou, která je mnohdy velice složitá, neboť rodiče se kontaktu s probačními pracovníky často vyhýbají.

Probační úředník I8 k položené otázce uvedl, že se klade více důraz na to, aby byl uložený trest pro mladistvého poučný a pro budoucnost výstražný. S mladistvými je individuálnější práce, a proto na každém středisku PMS působí jeden pracovník, který se specializuje pouze na práci s mladistvými pachateli a připravuje podklady pro další rozhodnutí státního zástupce a soudu. Navrhují uložení vhodných výchovných opatření a zajišťují jejich provedení. „*Při projednání případů mladistvých spolupracujeme s výchovným a školním prostředím dítěte, s orgány sociálně právní ochrany dětí a s poskytovateli programů a služeb zaměřených na práci s mladistvými a jejich rodinami. S mladistvými a s jejich rodinami udržujeme osobní kontakt formou*

konzultací na střediscích, návštěvami mladistvého v místě bydliště, školy, případně zaměstnavatele atd. Smyslem naší činnosti je prohloubit výchovné působení na mladistvé tak, aby byla snížena pravděpodobnost dalšího opakování trestné činnosti.“

Policisté I9 i I10 shodně uvedli, že specifika v činnosti s mladistvými delikventy spatřují především v tom, že je nutné chránit totožnost mladistvého. U mladistvého platí zákaz zveřejňovat informace nejen po dobu řízení, ale i po jeho skončení. Policista I9 dodal, že dalším specifikem u mladistvých je odlišný styl výslechu, který musí být veden ohleduplněji než u dospělého pachatele a musí se „šetrít“ jeho osobnost. K výslechu dodal, že musí být tedy prováděn tak, aby s ohledem na jeho věk a duševní vyspělost nedošlo k narušení psychické a sociální rovnováhy mladistvého, byly minimalizovány negativní dopady na jeho psychiku a nedošlo k ohrožení jeho dalšího vývoje. *„Mladistvý musí být při každém výslechu poučen o svých právech a musí mu být poskytnuta možnost jejich plného uplatnění a také dostatečný prostor k podání výpovědi o skutečnostech, které jsou důležité pro jeho obhajobu.“* Uvedený policista ještě doplnil, že u mladistvých je rozhodně větší spolupráce s ostatními subjekty jako jsou OSPOD, PMS i okresním státním zastupitelstvím.

Policista I10 na otázku odpověděl: *„rozhodně je s mladistvými jiná komunikace. Vše je vysvětlováno několikrát a vždy je dán mladistvému prostor pro to, aby řekl, zda-li všemu rozumí popřípadě zda-li chce ještě něco k věci dodat.“* Mladistvý musí mít obhájce od okamžiku, kdy je započato provádění prvotních neodkladných a neopakovatelných úkonů, které bezprostředně směřují k usvědčení či ztotožnění mladistvého jako pachatele konkrétního provinění. Obhájce musí být přítomen u všech úkonů.

Výzkumná otázka č. 3

V rámci další otázky byly zjišťovány názory na zvláštní přípravu pro zacházení s mládeží, kterou zákon pro práci s mládeží vyžaduje, zda-li je tato příprava dostatečně zajišťována a považují-li dotazovaní odborníci vzdělávání v oblasti mladistvých za dostatečné.

Všichni dotazovaní se shodli na tom, že pod zvláštní přípravou pro zacházení s mládeží by se zřejmě mělo jednat o přípravu v rámci *„nějakého školení“*, nicméně téměř všichni konstatovali, že žádným takovým případným školením neprošli

a šlo většinou o jednorázové školicí akce v rámci rekodifikace trestního práva, kde byla otázka mladistvých rovněž zmíněna.

Soudce I2 zmínil, že dle jeho názoru se takové průpravy dostává pouze policejnímu orgánu, a že by se pravděpodobně mělo jednat o celý soubor školení ze všech využitelných oborů včetně dětské psychologie, psychiatrie, pedagogiky apod. V rámci jejich organizace sice mají možnost využívat školení Justiční akademie, ale pouze v omezeném rozsahu. On sám k dané problematice absolvoval za více než rok pouze jedno školení trvajících necelé dva dny.

Informant I3 doslova uvedl, že *„rozsah školení ani jejich zaměření není dostačující a osoby, které reprezentují soud pro mládež, stejně jako další osoby, které s mladistvými přicházejí v rámci řízení do styku, by měly absolvovat zejména kvalitní kurzy psychologie, uvažovat by se dalo i o některých oblastech z pedagogiky. Jeden semestr „nic neříkající“ psychologie v rámci právnické fakulty (eventuelně Justiční akademie v případě vyšších soudních úředníků) se v mnoha ohledech jeví jako značně insuficientní.“*

Probační úředník I8 uvedl, že neví, jak je tato zvláštní průprava u zaměstnavatele vyžadována a že pro práci probačního úředníka s mládeží se jeví jako vhodné vysokoškolské vzdělání v oblasti práva, sociální práce, sociální pedagogiky či psychologie. Vždy však záleží na zaměstnavateli, koho pro práci s mládeží vybere. Následně je však dostatečně zajišťováno vzdělávání v oblasti mladistvých, kdy probíhají průběžná školení – specializační a to i v rámci kurzu PMS. Školení jsou v pravidelných intervalech zajišťována vedoucím střediska.

Policista I9 na danou otázku odpověděl, že jsou na pracovišti pravidelně proškolení, a že vzdělávání v oblasti mladistvých považuje za dostatečné. Bližší informace k případnému dalšímu vzdělávání v dané oblasti neuvedl.

Naopak druhý z policistů I10 z obvodního oddělení uvedl: *„Za celou dobu své 15leté praxe jsem se účastnil dvouhodinového školení, kde jsem obdržel certifikát pro práci s mládeží. Toto školení proběhlo před třemi roky (tedy v roce 2011) a již se neopakovalo. O případných novelách či změnách v zákonech, které se týkají mladistvých, nejsem na pracovišti informován a zpravidla se je dozvídám až od kolegů z jiných obvodních oddělení.“*

V návaznosti na předchozí otázku byli respondenti vyzváni, aby uvedli, zda se domnívají, že je potřeba dotčené osoby více školit a v jakých oblastech. V odpovědích se všichni dotazovaní odborníci shodli, že je nutné vzdělávání stále prohlubovat. Uvítali

by vzdělávání především v těchto oblastech: nová právní úprava, pedagogika, psychologie, sociologie či psychiatrie.

Výzkumná otázka č. 4

Na tomto místě byla informantům položena otázka na hodnocení spolupráce orgánů činných v trestním řízení (tedy Policie ČR, státních zastupitelství, soudů pro mládež) a dalšími subjekty jako je např. PMS, OSPOD, v rámci trestního řízení mladistvých a jak by se spolupráce dala případně zefektivnit.

Názory na hodnocení vzájemné spolupráce orgánů činných v trestním řízení mladistvých se mezi dotazovanými odborníky lišily. Převážná většina dotazovaných odborníků shledala tuto spolupráci a komunikaci kladnou, fungující a přínosnou, avšak nebyla schopna svoji odpověď blíže specifikovat.

Soudce I1 hodnotí spolupráci s OSPOD i PMS jak v přípravném řízení, tak v řízení vykonávacím za velmi dobrou. Výborná spolupráce je především s PMS a je zapříčiněna i tím, že soud a PMS sídlí v jedné budově a dochází k pravidelnému setkávání soudců a probačních úředníků, při kterých jsou společně řešeny problémové případy či procesní věci. Dotazovaný informant rovněž uvedl, že v jejich okrese působí tzv. multidisciplinární tým, který je složen ze zástupců soudu, okresního státního zastupitelství, PMS, Policie ČR i zástupců městské policie a tento tým se pravidelně setkává a řeší problémové otázky, což považuje za velice efektivní a přínosné. K otázce spolupráce soudce I1 ještě dodal: *„Kvalita součinnosti záleží na jednotlivých dotčených osobách a vždy je přitom mít na paměti poměrně tristní platové ohodnocení těchto zaměstnanců veřejné správy.“*

Soudce I2 uvedl, že velmi pozitivně hodnotí spolupráci s PMS. *„Považuji za vhodné, aby se mladí pachatelé dostali do péče probačních úředníků co nejdříve. Velmi často se jedná o pachatele, kteří pocházejí z rozvrácených rodin, kde o ně nikdo nejeví zájem a výchovné působení rodiny na mladistvého selhává. Mladý člověk si hledá své zázemí jinde a často ho nachází právě v závadové partě, která jej dovede k trestné činnosti. Probační a mediační služba zajistí vhodnou péči a jejím včasným působením si mladistvý uvědomí své chování a snaží se žít rádným životem a nedopouštět se opětovné trestné činnosti. Rovněž je důležitá i možnost konzultací a vyřešení individuálních problémů každého mladistvého. Je však nutné, aby se takto postupovalo zejména u prvopachatelů. V praxi však dochází často k tomu, že vzhledem k nutným*

administrativním procesům se mladistvý pachatel dopustí více provinění, než se mu dostane řádné odborné péče.“

Vyšší soudní úřednice I3 k dotazované otázce odpověděla, že spolupráce s Policií ČR ze strany soudu je v zásadě nulová a co se týká výchovného působení v rámci řízení ve věcech mladistvých, tak i se státními zástupci. *„Zde by byla potřeba navodit kvalitní dialog vedoucí k větší provázanosti všech OČTŘ. Problém ovšem spočívá v nepružnosti systému jak Policie ČR, tak i státních zastupitelství (jedná se zejména o velkou centralizaci řízení těchto orgánů). Spolupráce s OSPOD je po formální stránce vcelku bezproblémová, avšak nutno konstatovat, že některé zprávy o poměrech mladistvých jsou natolik formální a obsahově ploché, že o faktických poměrech mladistvého prakticky nevypovídají. Problém je pravděpodobně ve velké vytíženosti zaměstnanců OSPOD a dále rovněž v anonymitě velkého města, kdy příslušný sociální pracovník rodinu a její poměry ani mladistvého nezná a zprávu podává po jedné dvacetiminutové návštěvě a pouze na základě toho, co mu bylo sděleno rodinnými příslušníky.“* Ke spolupráci s PMS soudní pracovnice zmínila, že přetrvávajícím problémem je nedostatečný respekt k jejich činnosti, což je ovšem v mnoha případech bohužel způsobeno mj. nedostatečným vzděláním a vědomostmi daných probačních úředníků z oblasti práva, když tato nedostatečnost má bohužel mnohdy značný dopad na efektivitu trestu. Na tuto oblast by byla potřeba se do budoucna zaměřit a vytvořit ucelenou a smysluplnou koncepci dalšího vzdělávání probačních úředníků v oblasti práva tak, aby mohli být ze strany soudů považováni za rovnocenné partnery (jedná se o druhou stranu toho, že soudcům a vyšším soudním úředníkům chybí vzdělání z oblasti psychologie a dalších sociálních věd). Informant I3 k položené otázce dodal, že pravomoci probačních úředníků jsou dosti omezené, proto by v rámci některých ukládaných povinností pověřil dohledem a pravidelnými kontrolami například Policii ČR případně by posílil kompetence probačních pracovníků.

Informant I4 k uvedené otázce dodal, že součinnost s PMS je na dobré úrovni. Často je však vzájemná spolupráce s PMS snížena tím, že některá střediska již nesídlí přímo v budově soudu, ale jsou soustředěna do jiné budovy a tím je zhoršena vzájemná komunikace. Ke kvalitní spolupráci je potřeba, aby soud včas zasílal na střediska PMS pověření k výkonu alternativních trestních opatření, aby mohla první schůzka s mladistvým proběhnout co nejdříve. Občas OČTŘ stanoví velmi krátké lhůty pro první úkon ve věci a to je poté na úkor možností probačních úředníků.

Probační úředník I6 hodnotil za výbornou spolupráci především se soudy pro mládež a OSPOD. Uvedl, že u zmiňovaných institucí vyzníval, že jsou to orgány, které v práci s mladistvými a nezletilými pachateli vidí velký potenciál jejich nápravy oproti dospělým pachatelům. Naopak za velmi špatnou spolupráci shledává se státním zastupitelstvím a policií, která nechtějí příliš probační úředníky vedle sebe pustit. I6 ke své odpovědi dodal: *„Zatím jsem nezjistil, kde je zakopaný pes, ale policie ani státní zastupitelství zřejmě nechtějí být nikým zdržovány, proto nás informují až v době, kdy dávají své stanovisko soudu. Pro nás už poté příliš prostoru v přípravné řízení není, což je škoda.“*

Odlíšná odpověď zazněla z úst probačního úředníka I7, který striktně odpověděl, že spolupráce s OČTŘ je nedostatečná, především chybí větší kooperace. Kupříkladu policie neinformuje PMS o případech vhodných pro mediaci. Obecně lze říci, že ve věcech mladistvých je nedůležitější včasnost, tj. již od počátku vyšetřování postupovat co nejrychleji, aby mohlo být se spoluprací s PMS a státním zastupitelstvím zvoleno co neúčinnější opatření. Legislativa by měla tlačit OČTŘ (především Policii ČR) k větší rychlosti a efektivitě při vyšetřování směrem ke sdělení obvinění.

Policisté I9 i I10 hodnotili spolupráci OČTŘ kladně, ale své odpovědi nikterak nespecifikovali.

Pokud jde o návrhy směřující k možnému zlepšení spolupráce, policisté nebyli schopni se k této otázce vyjádřit. Ze strany soudců I1 i I2 byla uváděna možnost pravidelného setkávání soudců s probačními úředníky z jejich soudního okresu.

Probační úředník I6 na otázku zefektivnění spolupráce odpověděl: *„Určitě by nám pomohlo posílení kompetence v oblasti dílčích rozhodnutí vztahujících se ke způsobu výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací, domácího vězení a dohledů. Účelné by bylo svěřit rozhodovací kompetence PMS například ve změně místa výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací, změně výkonu trestního opatření domácího vězení případně změně jeho časového režimu, rozhodnutí o způsobu výkonu přiměřené povinnosti nebo přiměřeného omezení apod. To vše jsou úkony, které v současné době činí soud právě podle zprávy probačního úředníka. Soudům by se ulevilo v jejich zátěži a vykonávací proces by se tím velmi urychlil. Posílení postavení naší instituce by také pomohlo, kdyby naši zaměstnanci měli statut úřední osoby.“*

Probační úředníci I7, I8 by v tomto ohledu uvítali větší respekt k jejich činnosti ze strany OČTŘ a zájem o spolupráci jako takovou, kvalitnější a zejména rychlejší práci soudů, rozhodně lepší informovanost o jednotlivých případech mladistvých pachatelů

ze strany Policie ČR či státního zastupitelství. Zlepšení komunikace a spolupráce je dle jejich mínění limitováno nejen postojem OČTŘ, které probační úředníky nepovažují za rovnocenné partnery, ale i samotným vrcholným vedením PMS ČR, které nedostatky v komunikaci, s nimiž je obeznámeno, dostatečným způsobem neřeší a ponechává na samotných probačních úřednících, aby se s tímto stavem vypořádali každý zvlášť a svým způsobem, což není příliš koncepční.

Výzkumná otázka č. 5

Následující otázka byla opět shodná pro všechny dotazované bez rozdílu profese a bylo zjišťováno, jaký je jejich názor na ukládání alternativních sankcí mladistvým a které (popř. která) z alternativních opatření hodnotí respondenti jako nejefektivnější zejména z pohledu úspěšné resocializace mladistvých pachatelů a proč.

Všichni dotazovaní se shodli na názoru, že jsou rozhodně pro ukládání alternativních sankcí mladistvým delikventům, jelikož v těchto sankcích spatřují lepší cestu k nápravě mladistvého než samotné uvěznění.

Soudce II zmínil, že v určitých regionech například v severních Čechách je kriminalita mládeže vysoká a velmi často opakující a není možné vždy plně využít alternativních možností, které poskytuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Není výjimkou mladistvý, který v průběhu jednoho roku spáchá 5 až 6 loupežných přepadení. Velmi často se jedná o skupiny mladistvých, které užijí násilí nebo spíše pohružky násilí proti starým osobám, dětem apod., tedy osobám, na které si „troufnou“. Dále se velmi často jedná o krádeže spáchané vloupáním do aut, domů, chat či jiných objektů. Velký podíl na kriminalitě má i umístění výchovných ústavů. Velmi často totiž trestnou činnost páchá mládež na propustkách z ústavů nebo ještě častěji osoby na útěku z ústavů. *„Vzhledem k velkému množství práce se nelze věnovat každému případu tak individuálně, jak by bylo mnohdy vhodné. Agenda mladistvých je velmi časově náročná s požadavkem dodržení mnoha procesních a administrativních standardů. Problematické je například doručování zákonným zástupcům, kteří nejeví o dítě zájem a nezdržují se v místě svého bydliště. Recidiva mladistvých pachatelů je velmi často způsobena nepodnětným výchovným prostředím, které v podstatě nenaučí mladistvého ničemu jinému než páchání trestné činnosti. Dalším velkým problémem jsou osoby propuštěné z ústavní nebo ochranné výchovy, které se stávají bezprizorními a často se nemají kam vrátit. Dopouští se trestné činnosti, neboť nemají vytvořené potřebné zázemí, nemají bydlení ani zaměstnání a v podstatě jinou možnost obživy ani nezají.*

U těchto mladistvých pachatelů je využití alternativních sankcí velice problematické a v mnoha případech neúčinné.“

Informant I2 na položenou otázku odpověděl, že při ukládání alternativních trestů je vždy třeba posoudit vhodnost jejich uložení konkrétnímu pachateli. Při uvážlivém uložení alternativní sankce bude jistě zajištěna i její účinnost. Účinnost je totiž nedílně spojena s postojem pachatele a vhodností volby druhu trestu. Nadměrné ukládání alternativních trestů není univerzálním řešením. Ne vždy a za každé situace je možné využít uložení těchto sankcí. Přesto, že pachatelův postoj k výkonu alternativního trestu bude kladný, nemusí to nutně vždy znamenat, že jej vykoná. Trest by měl přijít nepochybně co nejdříve po spáchání provinění, neboť i zbytečné prodlevy snižují účinnost uložené sankce.

Probační úředníci I6, I8 shodně uvedli, že jsou jednoznačně pro ukládání alternativních sankcí mladistvým, ale musí být ukládány vhodným pachatelům a pokud možno bezprostředně po spáchání provinění. Informant I6 dodal, že trestní opatření odnětí svobody spjaté s vězením způsobuje mladistvém ztrátu kontaktu s blíznými či ztrátu pozitivních vzorů, které právě u mladistvých hrají nezastupitelnou roli. *„Alternativní trest je vhodnější pro nápravu mladého pachatele, jelikož mu nezpůsobuje nepřiměřenou psychickou újmu jako vězení a přitom neztrácí svůj výchovný aspekt. Z toho důvodu představují alternativní tresty účinnější formu nápravy mladistvých pachatelů.“*

Informant I7 na uvedenou otázku odpověděl, že: *„velkou výhodou spatřuji především v pestré škále alternativních sankcí, které zná náš právní řad.“* Soudci či státní zástupci se snaží dát mladistvému šanci k nápravě, a pokud to zákon v daném případě dovoluje, řeší věc odklonem nebo jinou alternativou. Stále však nejvíce užívají trestních opatření, v nichž zřejmě spatřují nejlepší prostředek v úspěšné resocializaci mladistvého pachatele.

Pracovníci soudů I1, I2, I4 zmínili, že za nejefektivnější alternativní sankci považují trestní opatření obecně prospěšné práce. Soudce I2 k uvedenému tvrzení dodal: *„Bylo by vhodné se více zaměřit i na vytváření probačních programů, aby bylo co ukládat. Pak by i tato alternativní sankce byla jistě pro mladistvé efektivní a prospěšná.“*

Informant I3 uvedl, že za nejefektivnější považuje ta trestní opatření, u kterých je uložen dohled probačních úředníků. Probační úředníci mohou odsouzenému mladistvému nabídnout různé resocializační programy, pomoci mu nalézt lepší přístup

ke studiu či k práci, případně pomoci mu nabídnout pomoc různých odborníků. PMS se snaží navést mladistvého pachatele na správný směr, aby se již v budoucnu nedostal do konfliktu se zákonem a velmi úzce spolupracuje s rodinou. Při posouzení efektivity příslušného alternativního opatření má vliv i zázemí mladistvého (tedy jeho rodina). Působení PMS je dlouhodobější, a proto dle jeho názoru i účinnější k resocializaci mladistvého pachatele. Z pohledu výchovného působení na mladistvé disponuje zřejmě největším potenciálem podmíněné odsouzení s dohledem, event. obecně prospěšné práce, v rámci kterých má mladistvý možnost získat určité pracovní návyky a potřebné sociální kompetence.

I u probačních pracovníků I6, I7 převládalo jako nejefektivnější trestní opatření obecně prospěšné práce, u kterých je však nutné, aby byly vhodně zvoleny.

Jako další variantu efektivních trestních opatření pak u informantů I6, I7 následovaly probační programy určené mladistvým, se kterými mají pracovníci PMS kladné zkušenosti. I7 sdělil, že mladí mají povinnost probační program pravidelně navštěvovat, tzn. mají nějakou povinnost a řád a také se v rámci programu dozví spoustu zajímavých a užitečných informací. *„Dobré zkušenosti máme například s probačním programem Právo pro každý den, kde se mladistvý dozví základní znalosti z oblasti práva a potřebné sociální dovednosti a kompetence potřebné pro řešení svého problému. Program pomáhá klientovi pochopit souvislosti a dopady jeho jednání na další uplatnění ve společnosti.“*

Informant I8 nedokázal na uvedenou otázku odpovědět. Konstatoval, že ukládání alternativních sankcí je vždy velmi individuální záležitostí soudců případně státních zástupců a u mladistvých je především důležitá důsledná kontrola a motivace. V mnoha případech je však vhodné uložit takové opatření, které je spojeno s dohledem.

Příslušník policie I9 na otázku odpověděl, že nejefektivnějším trestním opatřením pro mladistvé je trestní opatření obecně prospěšné práce. *„Mladistvý musí vykonávat činnost, která mu je nepříjemná a tím si uvědomuje, co provedl a že to za takovou „dřinu“, kterou musí vykonávat, ani nestálo. Rozhodně má pracovní činnost pro mladistvé výchovný efekt a jejich vykonání v mnoha případech postačuje k nápravě. Mladí pachatelé si uvědomují, že něco provedli a musí za své jednání nést následky.“*

Policista I10 naopak uvedl jako efektivní alternativní opatření trestní opatření domácí vězení s tím, že mladiství jsou potrestáni tím, že nemohou svůj volný čas trávit venku se svými kamarády a navštěvovat různá kulturní a jiná společenská zařízení.

Výsledky účinnosti tohoto trestního opatření ukáže až jeho delší užívání, jelikož zatím je stále ukládán spíše sporadicky.

Výzkumná otázka č. 6

Logicky navazovala otázka ohledně názorů respondentů na konkrétní zkušenosti se zajišťováním výkonu jednotlivých alternativních opatření a u výkonu kterých alternativních opatření se oslovení respondenti potýkají s obtížemi a proč.

Tato otázka byla položena pouze respondentům z řad soudců, vyšších soudních úředníků a probačních úředníků, jelikož policisté nezajišťují výkon alternativních opatření.

Dotazovaní odborníci nespatřují v alternativních opatření nějaké větší nevyřešitelné obtíže, ba naopak vidí v nich velký potenciál, že mladistvý zůstává na svobodě, ve svém přirozeném rodinném i sociálním zázemí a jejich přátelé a kamarádi se nemusí dozvědět, že nějaké trestní opatření vykonávají a tím se vyvarují i jejich případnému posměchu a diskriminaci.

Pracovníci soudů I2, I3 i probační pracovníci I6, I7 se shodli, že u mladistvých nebývají zpravidla s výkonem alternativních opatření zvláštní problémy. Alternativy typu obecně prospěšné práce jsou obvykle řádně předjednány s PMS, tudíž efektivita trestních opatření je (v porovnání s dospělými pachateli) relativně vysoká v tom ohledu, že uložené opatření je obvykle vykonáno, případně (z pohledu soudu bezproblémově) přeměněno, což však bývá výjimečně.

Soudce I1 zmínil, že výkon OPP je průměrně úspěšný. Pokud jsou s výkonem OPP u mladistvého problémy, tak především s tím, že mladistvý má zpravidla stále „dost času“, aby trestní opatření vykonal a probační úředníci pak musí mladistvého často upozorňovat na nutnost dodržování harmonogramu prací.

Informant I3 zmínil, že při výkonu jejich činnosti by bylo v mnoha případech vhodné a přínosné spolupracovat s externími odborníky např. z oblasti pedagogiky či psychologie, neboť jsou případy mladistvých pachatelů, se kterými je obtížná komunikace a je velice obtížné vyznat se v tom, co se v nich odehrává, jaké jsou jejich pocity. Potřeba konzultace s odborníky by se jevila jako vhodná i u některých „*problematických*“ jedinců, a to např. v otázkách vhodnosti přijetí příslušného opatření s přihlédnutím k sociálnímu prostředí takového jedince apod.

Vyšší soudní úřednice I5 uvedla, že: „*Zákon o soudnictví ve věcech mládeže by měl podle mého mínění automaticky propojovat působení trestních opatření (např.*

obecně prospěšných prací) s výchovným působením psychologů a sociálních pedagogů. Problém delikvence mladistvých úzce souvisí se stylem výchovy a kvalitou výchovného prostředí, a proto je otázka „napravení“ mladistvých z velké části i otázkou psychologickou a pedagogickou. Myslím si, že psychologům a terapii by se měl při plnění tohoto úkolu dát daleko větší prostor.“

Probační úředník I6 uvedl, že obtíže spatřuje ve výkonu dohledu a to v těch případech, kdy se jim od organizací, které by s nimi měly spolupracovat (primárně např. školy), dostává pouze kusých a formálních zpráv, tudíž se v mnoha ohledech musí spoléhat na údaje poskytnuté mladistvým či jeho rodinou, které však nejsou vždy zcela spolehlivé a pravdivé.

Probační úředník I7 dodal, že problém u trestního opatření obecně prospěšných prací spatřuje v tom, že v některých městech není dostatek institucí, které by přijaly odsouzené k výkonu této sankce. V těchto případech pak záleží na schopnostech probačního úředníka, zda dokáže „přemluvit“ příslušný úřad či instituci, aby odsouzené přijal.

Probační úředník I8 zmínil, že pro výkon konkrétního alternativního opatření je důležitá rychlost a důslednost. *„Je nezbytné, aby trest následoval bezprostředně po spáchání provinění, aby si mladistvý uvědomil nezákonnost svého provinění a nesl za něj obratem následek.“* I uvedený odborník zmínil, že u obecně prospěšných prací má PMS zpravidla obtíže s nedostatkem vhodných institucí poskytujících volná místa k výkonu tohoto opatření, neboť mají obavy dávat práci nezletilým z důvodu hmotné zodpovědnosti a jak říkají samotní poskytovatelé, mladistvý pachatelé je často zklamou svou nezodpovědností, nedochvilností a liknavostí.

Výzkumná otázka č. 7

Respondenti z řad soudců, vyšších soudních úředníků a probačních úředníků byli dotazováni ohledně hlavních pozitiv a negativ výchovných opatření oproti opatřením trestním. Policistům otázka pokládána nebyla.

Dotazovaní z řad soudců I1 i I2 a vyšších soudních úředníků I4 i I5 odpověděli na tuto otázku poněkud diskutabilně s tím, že na některé mladistvé působení prostřednictvím výchovných opatření naprosto nedostačuje, nicméně všichni dotazovaní dodávali, že výchovná opatření jsou nepochybně příznivější pro další vývoj mladistvého s ohledem např. na záznamy v Rejstříku trestů.

Soudce I1 uvedl, že výkon některých výchovných opatření (např. výchovného omezení nestýkat se s určitými osobami, nenavštěvovat určité akce a podobně), lze kontrolovat velmi obtížně. Prakticky je pak soud odkázán na důvěru v osobu mladistvého, případně na kusé informace ze strany OSPOD či probačního úředníka, týkající se aktuálních poměrů mladistvého.

Soudce I2 k položené otázce dodal, že: *„Velký problém spatřuje v možnosti využití veškerých alternativ, které zákon nabízí. V některých okresech neprobíhají žádné probační programy anebo jich je jen velmi málo a většinou se jedná o probační programy, které spočívají pouze ve skupinové terapii. Jedná se o skupinové programy, tudíž je nutné naplnit určitou kapacitu, než se program vůbec rozběhne. To je někdy problém, neboť dochází k časové prodlevě mezi spáchaným skutkem a reakcí na něj. Dále bych uvítal i nějaký probační program, který bude více zaměřen na individuální spolupráci s mladistvým a řešení jeho konkrétních problémů.“*

Informant I3 k výchovným opatřením zmínil, že nejvíce je využíván dohled probačního úředníka a výchovné povinnosti. V současné době je velmi využívána možnost uložení výchovných opatření již v přípravném řízení, aby byla reakce na závadový skutek co nejdříve. Nicméně dotazovaný odborník uvedl námitku, že pro náležitý efekt výchovného působení na mladistvého je nutné projednání věci před soudem.

Pracovník soudu I4 rovněž konstatoval nedostatek probačních programů, které nebyly v řadě soudních okresů vůbec k dispozici. Výhodu výchovných opatření spatřuje v tom, že je možné je mezi sebou navzájem libovolně kombinovat, což umožňuje sledovat a dosahovat při působení na mladistvého více cílů.

Probační úředník I6 uvedl, že výchovná opatření mladistvé tolik nestigmatizují, na druhou stranu jako negativum udává, že zde chybí hrozba nějaké sankce při neplnění uložených povinností. Dále zmínil, že *„probační úředníci musí v souvislosti s ukládáním výchovných opatření čelit též zvýšené časové a pracovní zátěži.“*

Probační úředník I7 uvedl, že pozitivní na výchovných opatření, konkrétně na probačním programu, ke kterému je nutný souhlas mladistvého, je především ta skutečnost, že více jak polovina klientů probační program dokončí a zhruba třetina se trestné činnosti již nedopouští. Jedná se však pouze o hrubý odhad, neboť zde chybí zpětná vazba.

Informant I8 sdělil: *„Při uložení výchovných opatření je velmi důležitý přístup a motivace mladistvého vést řádný život.“* Poukazoval rovněž na to, že dohled

probačního úředníka zbytečně supluje šetření v rodině mladistvého, činěného ze strany OSPOD, který na rozdíl od probačního úředníka zná zpravidla lépe rodinné poměry a možnosti mladistvého a další záležitosti týkající se jeho chování.

Výzkumná otázka č. 8

Otázka č. 8 směřovala k problematice využívání tzv. odklonů v trestním řízení mladistvých a zda-li jsou dostatečně zpracovány podklady pro jejich případné využití. Otázka byla opět položena pouze respondentům z řad soudců, vyšších soudních úředníků a probačních úředníků.

Informanti I1, I3, I4 se shodli, že odklonů není dle jejich názorů využíváno v míře, v jaké to umožňuje legislativní úprava.

Soudce I1 na otázku odpověděl: *„Nedomnívám se, že by tzv. odklony v trestním řízení jak u dospělých pachatelů, tak u mladistvých byly všespasitelné a že by bylo potřeba nějakým zásadním způsobem „tlačit“ na jejich větší využívání.“* Uvedl, že pokud zhodnotí svoji dosavadní praxi komplexně, dojde k závěru, že zmíněné odklony jsou využívány přesně v případech, kde jsou k tomu splněny podmínky a kde lze užitím takového institutu očekávat naplnění smyslu a účelu trestního práva jako takového.

Soudce I2 řekl, že hodnocení soudců je závislé do jisté míry též na rychlosti projednání věci, což vede k tomu, že raději využívají jednodušších a rychlejších způsobů vyřízení věci a v případech vhodných pro uplatnění odklonů tomu tak bohužel není.

Ze strany soudců I1, I2 i vyšších soudních úředníků I3, I4, I5 nebyly v tomto ohledu spatřovány zásadní překážky v nedostatečně připravených podkladech od policistů, státního zastupitelství i PMS. Informant I4 naopak dodal, že v případě nějakých nejasností je obratem na výzvu soudu vše příslušnými instituty doplněno. Podklady k využívání odklonů spatřují tedy jako dostatečné, nicméně vzhledem k četnosti případů, v nichž tyto podklady soud obdrží, si netroufají toto nijak generalizovat.

Probační úředník I7 uvedl, že důvody nižšího využívání odklonů shledává obecně ve skladbě pachatelů trestné činnosti, zejména téměř nulového předpokladu úhrady škody ze strany mladistvého, a skutečnost, že se často jedná o recidivisty a to i u mladistvých pachatelů. Problém nevyužívání odklonů spatřuje také v tom, že

pachatelé se k trestnému činu nedoznají, což je jednou z podmínek pro jejich možné uplatnění. PMS se odklony snaží využívat především v trestné činnosti v dopravě.

Ze strany probačních úředníků I6, I7, I8 byly jako důvody menší četnosti využívání odklonů u mladistvých uváděny: nezájem klientů i poškozených, neuspokojivé socioekonomické situace pachatelů (resp. jejich rodičů), které limitují možnost úhrady škody, špatná spolupráce s poškozenými, kteří požadují úhradu škody ihned, namísto, aby projevili ochotu např. k uzavření dohody o splátkách a rovněž v nedostatku času a personálních kapacit PMS pro práci s pachateli, u nichž by využití odklonů přicházelo v úvahu. V neposlední řadě vidí příčiny nedostatečného využívání odklonů v nedostatku vůle ke spolupráci s nimi ze strany státních zástupců.

Výzkumná otázka č. 9

Respondentů z řad soudců, vyšších soudních úředníků byla položena otázka, zda-li jsou dostatečně připraveny podklady zejména od PMS pro jejich rozhodnutí a je v nich přihlíženo k individuální charakteristice, rodinné, ekonomické, zdravotní apod. situaci mladistvého pachatele.

Pracovníci PMS byli naopak dotazováni, zda-li soudy zohledňují a přihlíží při ukládání konkrétních opatření mladistvým pachatelům k pokladům, které jim PMS předkládá.

Pracovníci soudů I1, I2, I3 i I4 se shodli, že vzájemná spolupráce a komunikace s PMS je na výborné úrovni. Podklady i zprávy od probačních úředníků jsou zohledňovány v rámci ukládání konkrétního opatření, přičemž v mnoha případech jsou doplněny i zprávami od OSPOD či jiných zainteresovaných subjektů (např. ze školy, pedagogicko-psychologické poradny apod.). Všichni shora uvedení se shodli, že činnost PMS považují za přínosnou. Vyšší soudní úřednice I3 dodala, že hlavní přínos PMS spatřuje především v pomoci poškozenému při dosažení morální i finanční satisfakce a také v kladném preventivním působení na mladistvého pachatele, včetně případné pomoci v jeho osobním životě a při stabilizaci sociálního prostředí.

Vyšší soudní úřednice I5 uvádí, že: *„Kladné stránky spolupráce nejčastěji shledáván v součinnosti při zajištění a kontrole výkonu alternativních opatření, zejména u OPP či domácího vězení, které však není ukládáno příliš často, jakož i při jejich předjednán., které musí před uložením trestního opatření OPP u PMS probíhat. Stejně tak je dobrá spolupráce při sledování podmínek dohledu, kdy PMS v pravidelných intervalech podává soudu zprávy o probíhajících dohledu*

u mladistvého. Podklady jsou zpracovány s pečlivostí a jsou v nich zohledněny veškeré skutečnosti, které mohou mít vliv na uložení konkrétného výchovného či trestního opatření.“

Vyšší soudní úřednice I3, I4 i I5 se shodli na názoru, že případy předjednané PMS jsou soudy zpravidla akceptovány.

Probační úředníci I6 i I8 spatřují komunikaci i spolupráci ze soudy rovněž bezproblémovou. Přičemž jejich komunikace většinou probíhá s vyššími soudními úředníky či vedoucími kanceláře. Informant I6 dodal, že někteří soudci nejsou k přímé komunikaci příliš vstřícní. Domnívá se, že v rámci přípravného řízení, je na jejich zprávy brán dostatečný zřetel a to především v případě předjednání trestního opatření OPP. *„Já osobně se domnívám, že zodpovědnost za uložení či změnu určitého opatření musí zůstat v kompetenci soudců a je tedy na jejich osobním uvážení do jaké míry přihlédnou k návrhům probačních úředníků či nikoliv.“* Dodal, že to, jak jednotliví soudci rozhodují, je velice individuální.

Probační úředník I7 na položenou otázku odpověděl: *„V praxi se někdy setkáváme s odmítavým postojem soudců, kteří k návrhům probačních úředníků na uložení konkrétních alternativních opatření nepřihlížejí nebo jim nepřikládají větší význam. Rádi bychom uvítali větší míru rozhodovací pravomoci, protože jsme s mladistvými v častějším kontaktu a zabýváme se konkrétními případy jednotlivých mladistvých detailněji než soudci.“*

Výzkumná otázka č. 10

Závěrem byla všem respondentům položena otázka týkající se nedávno zavedeného trestu domácího vězení a na jeho dosavadní fungování v praxi právě u mladistvých pachatelů.

Soudce I1 řekl, že tento nový alternativní trest sev českých soudních síní ubytovává velmi pozvolna a zpravidla je ukládán dospělým pachatelům, což potvrzují i statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR. Dotazovaný rovněž konstatoval, že není nakloněn ukládání domácího vězení mladistvým pachatelům, neboť se mu takové opatření nejeví příliš vhodné vzhledem k psychosociálním potřebám daného věkového období. Celkově jsou pracovníci soudů k tomuto alternativnímu opatření u mladistvých spíše skeptičtí.

Soudce I2 k položené otázce zmínil: *„Nedořešenou otázkou je způsob kontroly tohoto trestu, jelikož doposud nebyl v ČR zaveden slibovaný elektronický monitoring*

a při četnějším ukládání tohoto trestního opatření si soudci nejsou jisti, zda-li PMS bude schopna, vzhledem k personálním kapacitám pracovníků středisek, kontrolu dostatečně zajišťovat.“

Obě vyšší soudní úřednice I3 i 14 uvedly, že tento druh alternativního trestního opatření je považován za druhý nejpřísnější trest po trestu odnětí svobody. Za dobu jeho existence se s jeho uložením nesetkala ani jedna z nich, tudíž na jeho fungování nemohou odpovědět.

Probační úředníci I6, I7 i I8 se s uložením domácího vězení mladistvému doposud nesetkali. Všichni shodně uvedli, že se s tímto trestem zatím setkali pouze u dospělých pachatelů, kde s jeho výkonem mají dobré výsledky. Probační úředník I6 dodal, že trest domácího vězení tvoří nepatrné procento v činnosti PMS. *„Elektronický kontrolní systém trestu domácího vězení PMS potřebuje především pro permanentní kontrolu odsouzených jako objektivní zdroj informací pro soud k rozhodování o dodržování nebo maření uloženého trestu. Jeho aktivace současně uvolní prostor pro činnost probačních úředníků tam, kde je to nutné a potřebné pro efektivní práci s pachateli trestných činů a oběťmi. Náramky však nikdy nevyřeší problém kriminality a recidivy samy.“*

Probační úředník I7 uvádí, že u domácího vězení je velice nutná dobrá spolupráce s rodinou. Tento druh alternativního trestu si dokážou představit u mladistvých pachatelů, kteří páchají opakovanou trestnou činnost např. pod vlivem alkoholu či návykové látky. V těchto případech by trest mohl zabránit mladistvému ve styku se závadným prostředím nějakých part či skupin. Informant I7 také dodal, že při ukládání tohoto trestního opatření je opět nutné jeho předjednání na PMS a dle této zprávy by následně soud měl rozhodnout o jeho uložení či nikoliv.

Probační úředník I8 podotkl: *„V tomto trestním opatření shledávám velký potenciál, kdy mladiství pachatelé zůstávají ve svém přirozeném prostředí, mohou i nadále studovat či pracovat. Pro koho je však tento alternativní trest jistým omezením, je rodina mladistvého. Z hlediska kontroly je tento trest pro nás specifický především pro vysoké riziko ohrožení bezpečnosti probačních úředníků, kteří musí v nočních hodinách vstupovat do nebezpečných míst.“*

Pracovníci PMS (I6, I7, I8) jsou k tomuto druhu trestu optimističtější než pracovníci soudů a snaží se působit i na jeho větší využití v praxi a to jak u mladistvých, tak u dospělých pachatelů. Shodli se na názoru, že je nezbytně nutné zavedení

elektronického monitoringu, bez kterého by PMS, v případě čtenějšího ukládání tohoto trestu, nebyla schopna efektivně vykonávat kontrolu potrestaných.

Dotazovaní policisté I9, I10 rovněž uvedli, že se s uložením tohoto trestní opatření u mladistvého doposud nesetkali. Mají za to, že toto trestní opatření by mohlo mít výrazný výchovný efekt na mladistvého a že by měl být ukládán především mladistvým recidivistům, kde již uložené trestní opatření nepřinesly žádné výsledky. Policista I10 se domnívá, že efektivnost tohoto trestního opatření u mladistvého ukáže až čas, neboť nyní je ještě příliš brzy hodnotit jeho účinnost na pachatele. V zásadě se však policisté shodli, že jsou pro ukládání tohoto trestu mladistvým pachatelům. Zde byl zaznamenán opačný postoj než u pracovníků soudů.

Po vyčerpání předem připravených dotazů byl zúčastěným poskytnut prostor pro volné vyjádření vlastních stěžejních myšlenek ohledně problematiky alternativního sankcionování mladistvých.

Představitelé soudů i PMS dle svých vyjádření vidí hlavní problémy v organizaci práce a časové přetíženosti. Soudci I1 i I2 uvádí, že součástí jejich práce není jen agenda mladistvých, ale i agenda dospělých a že činnost, kterou věnují mladistvým je v poměru k práci s dospělými mnohem menší. Jejich celkovou pracovní náplň tvoří přibližně ze dvou třetin dospělí pachatelé a maximálně z jedné třetiny mladiství pachatelé. Časová vytíženost jim neumožňuje se práci s mladistvými věnovat v takové intenzitě, jak by bylo možné si představit za optimálních podmínek. Možnost výchovného působení na mladistvé je tak z jejich strany více limitována než u ostatních orgánů.

Probační úředníci se nejvíce vyjadřovali k neuspokojivé spolupráci s nejbližším sociálním okolím mladistvých pachatelů či dětí, zejména rodičů, kteří dle jejich názoru nechápou smysl a význam spolupráce s PMS, většinou nedodržují smluvené podmínky, často jsou samy osobami kriminálně závadovými. Nejhorší je situace u rodin z nižších sociálních vrstev, kde je navíc špatná ekonomická situace, která je pak často uváděna jako důvod nedostavení se na dohodnutou konzultaci. Další velkým problémem je pak přetíženost jednotlivých pracovníků PMS, kdy počet přidělených klientů jednomu úředníkovi vysoce převyšuje možnost s takovými jedinci pracovat v potřebné intenzitě.

5. 3 Statistické údaje o využívání jednotlivých alternativních opatření u mladistvých v letech 2009 - 2013

Pro dokreslení celkové situace a naplnění cíle výzkumného šetření byla provedena i analýza dostupných vybraných statistických údajů, týkající se četnosti využívání jednotlivých alternativních opatření u mladistvých v letech 2009 až 2013, které byly zpracovány Ministerstvem spravedlnosti ČR.

Celkový počet ukládaných trestních opatření u mladistvých se celorepublikově pohybuje v pásmu mezi dvěma a třemi tisíci, přičemž v posledních čtyřech letech bylo možné zaznamenat poměrně výrazný pokles celkového počtu ukládaných sankcí u mladistvých, jak vyplývá z následující tabulky č. 3 i grafu č. 3. V roce 2013 celkový počet ukládaných trestních opatření klesl poprvé pod hranici dvou tisíc, což nasvědčuje o snižující se trestné činnosti mladistvých.

Tabulka č. 3

Přehled o počtech ukládaných trestních opatření v letech 2009-2013

Druh trestního opatření	2009	2010	2011	2012	2013
OPP	623	485	390	458	323
PTO	9	0	3	30	0
PTO + PO	4	1	0	0	0
Propadnutí věci	66	73	81	58	56
ZČ	273	73	49	47	52
Vyhoštění	30	24	25	18	26
PO	1254	1078	1004	1045	1100
PO s dohledem	205	184	183	157	136
DV	0	4	12	20	7
ZV	0	0	2	4	6
NEPO OS	303	260	272	228	110
Celkem v daném roce	2767	2182	2021	2038	1816

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti - Statistické ročenky 2009-2013, <http://portal.justice.cz>

Seznam zkratk vztahujících se i k následujícím tabulkám a grafům

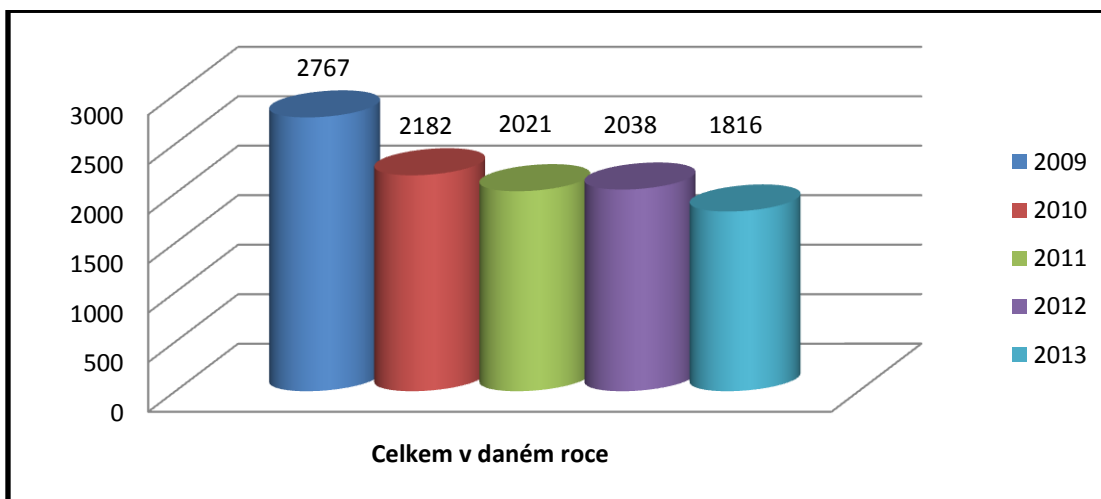
OPP	obecně prospěšné práce
PTO	peněžitě opatření
PTO + PO	peněžitě opatření s podmíněným odkladem
Propadnutí věci	propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

ZČ	zákaz činnosti
PO	trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené
PO s dohledem	trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené s dohledem
DV	domácí vězení
ZV	zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
NEPO OS	trestní opatření odnětí svobody nepodmíněné

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že klesá počet mladistvých, kterým bylo uloženo trestní opatření odnětí svobody nepodmíněné. V roce 2013 došlo k výraznému poklesu u tohoto trestního opatření a to o více jak polovinu než v předchozím roce. Je zřejmé, že soudy pro mládež vyžívají tuto sankci pouze v nezbytně nutných případech, kdy věc nelze vyřešit jiným způsobem a snaží se minimalizovat pobyt mladistvého ve věznici.

Graf č. 4

Celkový počet uložených trestních opatření mladistvým v letech 2009-2013

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti - Statistické ročenky 2009-2013, <http://portal.justice.cz>

Zajímavou skutečností nepochybně je, že největším počtem se na uložených alternativních trestních opatřeních podílí podmíněně odsouzení. Tato sankce tvoří kolem 50% z celkového počtu alternativních trestních sankcí a zůstává nejvyužívanější soudem ukládanou sankcí mladistvým pachatelům.

Druhou nejčastěji ukládanou sankcí je trestní opatření obecně prospěšné práce (cca kolem 20%) a to i přesto, že v roce 2013 byla tato sankce uložena téměř o polovinu méně, než tomu bylo v roce 2009. Důvodem snížení ukládání OPP mohlo být zapříčiněno zpřísněním podmínek pro jejich ukládání (od roku 2013 musí být uložení OPP dle zákona předjednáno probačními úředníky).

V roce 2009 bylo třetí nejčastěji ukládanou sankcí trestní opatření zákaz činnosti, což je možné z větší části připisovat zakotvení skutkové podstaty trestného činu řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění dle § 180d TrZ, k němuž došlo ke dni 1. 7. 2006. Přijetím nového trestního kodexu ke dni 1. 1. 2010 byla tato skutková podstata z právního řádu ČR vypuštěna, přičemž od tohoto roku lze zaznamenat výrazný pokles v ukládání tohoto trestního opatření. Od roku 2010 se třetí nejčastěji ukládanou sankcí u mladistvých stalo podmíněné odsouzení s dohledem, které tvoří kolem 10% z celkového počtu ukládaných alternativních trestních opatření.

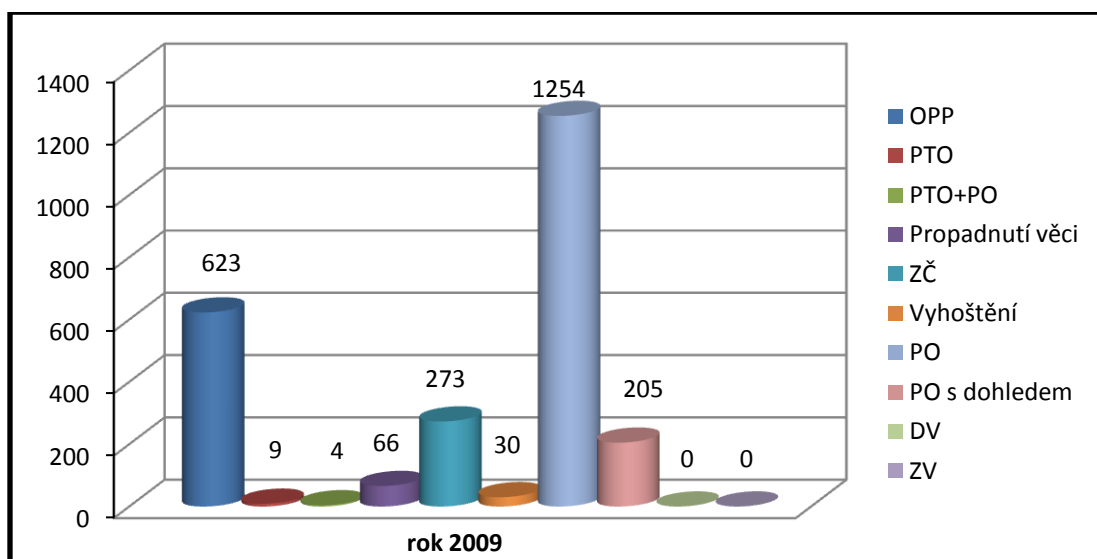
Peněžitě opatření, které vždy hrálo ve struktuře sankcí zanedbatelnou roli, je mladistvým ukládáno naprosto ojediněle, což zřejmě souvisí s majetkovými poměry většiny mladistvých, kteří nejsou zpravidla výdělečně činní, naopak jsou finančně závislí na svých rodičích.

Nutno dodat, že také trestním zákoníkem nově zavedené sankce jako je trest domácí vězení a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce se mladistvým prakticky neukládají. Domácí vězení bylo v roce 2012 uloženo v 20 případech a v roce 2013 pouze v 7 případech mladistvých. Lze předpokládat, že hlavním důvodem je současný způsob zajištění jeho výkonu prostřednictvím namátkových kontrol probačních úředníků, což se projevuje i jeho omezenou aplikací.

Výše uvedené skutečnosti jsou doloženy grafy č. 5, č. 6, č. 7 z vybraných let 2009, 2011 a 2013 a rovněž tabulkou č. 3.

Graf č. 5

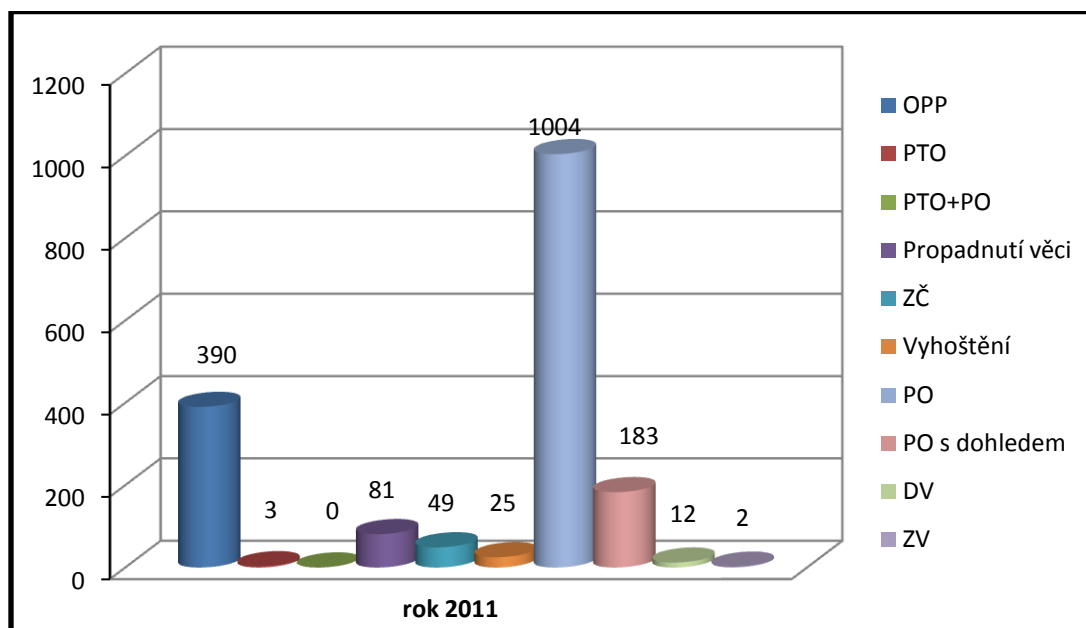
Celkový počet uložených alternativních trestních opatření mladistvým za rok 2009

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti - Statistické ročenky 2009, <http://portal.justice.cz>

Graf č. 6

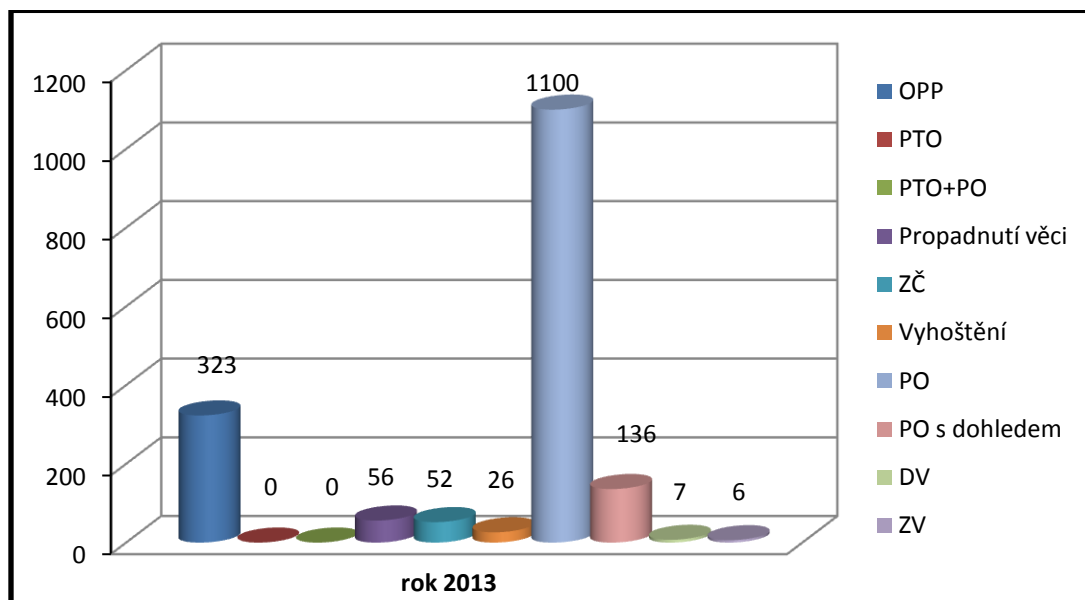
Celkový počet uložených alternativních trestních opatření mladistvým za rok 2011

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti - Statistické ročenky 2011, <http://portal.justice.cz>

Graf č. 7

Celkový počet uložených alternativních trestních opatření mladistvým za rok 2013

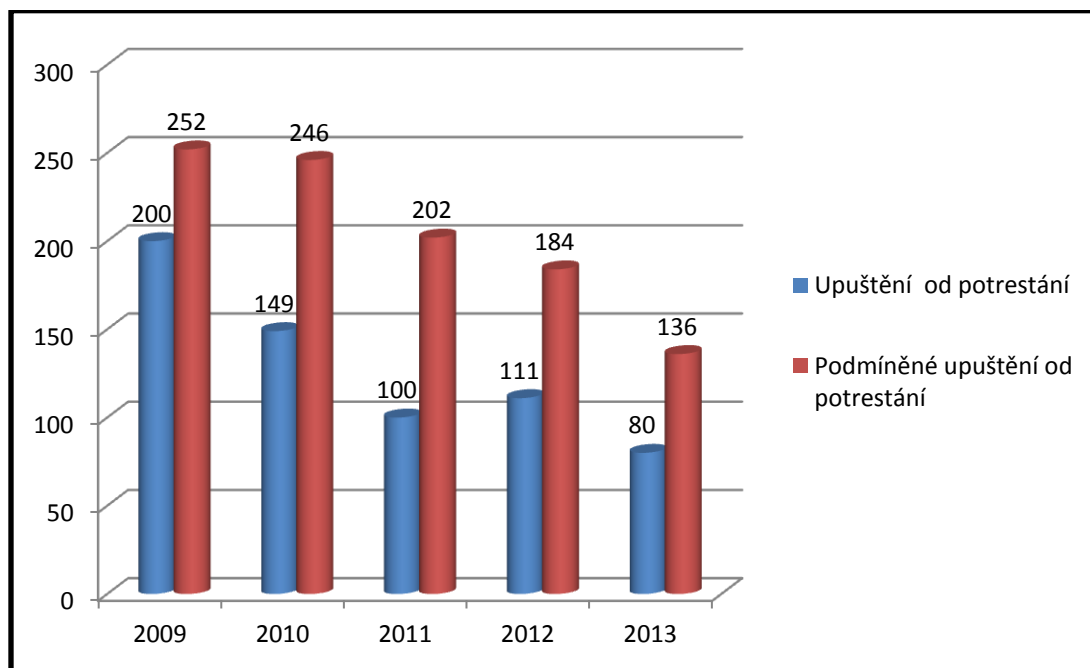
Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti - Statistické ročenky 2013, <http://portal.justice.cz>

Alternativy k potrestání, mezi které se řadí upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání, jsou rovněž poměrně častým sankčním opatřením, které soudy pro mládež využívají u mladistvých pachatelů. Od roku 2009 však dochází

k mírnému poklesu využívání této sankce u mladistvých, přičemž podmíněné upuštění s dohledem je u mladistvých využíváno téměř dvakrát častěji než prostého upuštění od potrestání. Uvedené skutečnosti dokládá graf č. 8.

Graf č. 8

**Celkový počet upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání
u mladistvých pachatelů v letech 2009 -2013**

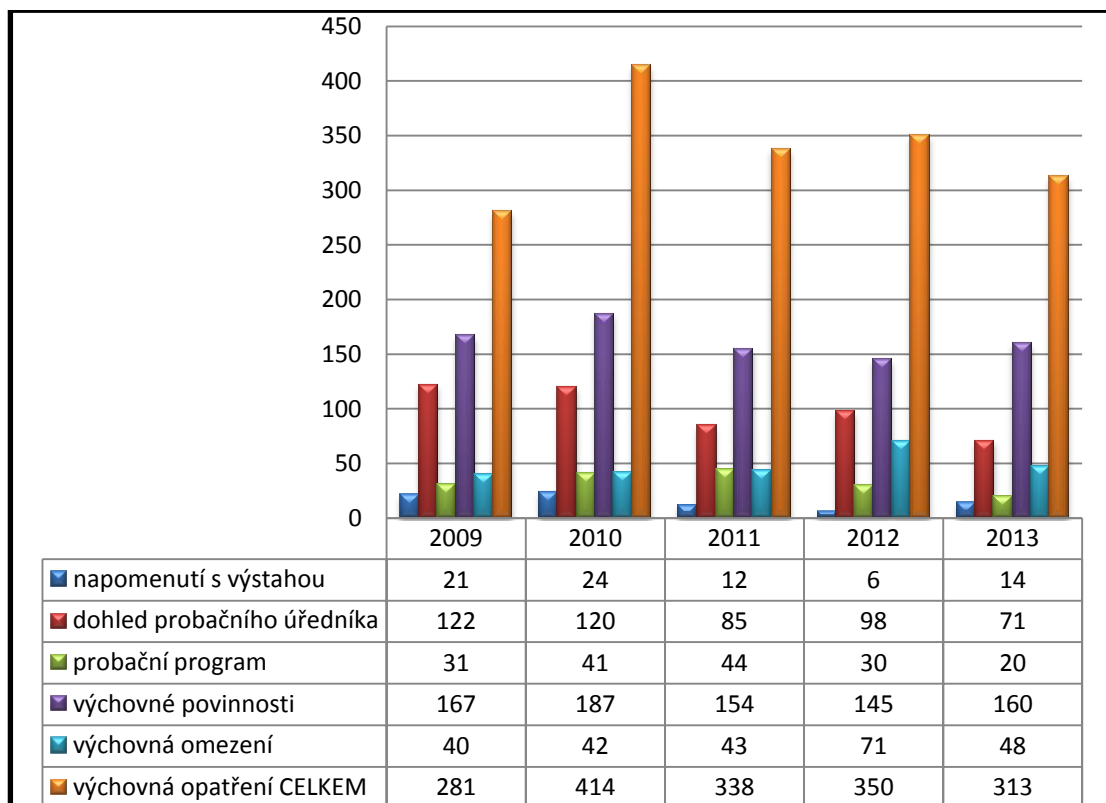
Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti - Statistické ročenky 2009-2013, <http://portal.justice.cz>

Dalším okruhem alternativních sankcí, které soudy ukládají mladistvým pachatelům, jsou výchovná opatření. Z grafu č. 9 je patrné, že i zde lze v posledních letech pozorovat mírný pokles v jejich absolutních počtech, což může opět vysvětlovat trvalý pokles obžalovaných a odsouzených mladistvých. Nejčastěji ukládanými výchovnými opatřeními jsou výchovné povinnosti, v roce 2013 činil jejich podíl 51%. Druhým nejčastěji využívaným výchovným opatřením je dohled probačního úředníka. Tato sankce v roce 2013 tvořila 23% z celkového počtu ukládaných výchovných opatření. Velmi sledovanou sankcí jsou, zejména v souvislosti s rozdíly v jejich dostupnosti v jednotlivých regionech, probační programy, které jsou ukládány velmi ojedinelé. V roce 2013 činil jejich podíl 6% z celkového počtu ukládaných výchovných opatření. Nízký počet uložených probačních programů souvisí nejen s jejich nedostatečnou nabídkou v jednotlivých regionech, ale i nejistotou panující kolem jejich

financování. Napomenutí s výstrahou je ukládáno spíše výjimečně. Zmíněné skutečnosti blíže dokládá graf č. 9.

Graf č. 9

Výchovná opatření ukládaná mladistvým v letech 2009 -2013

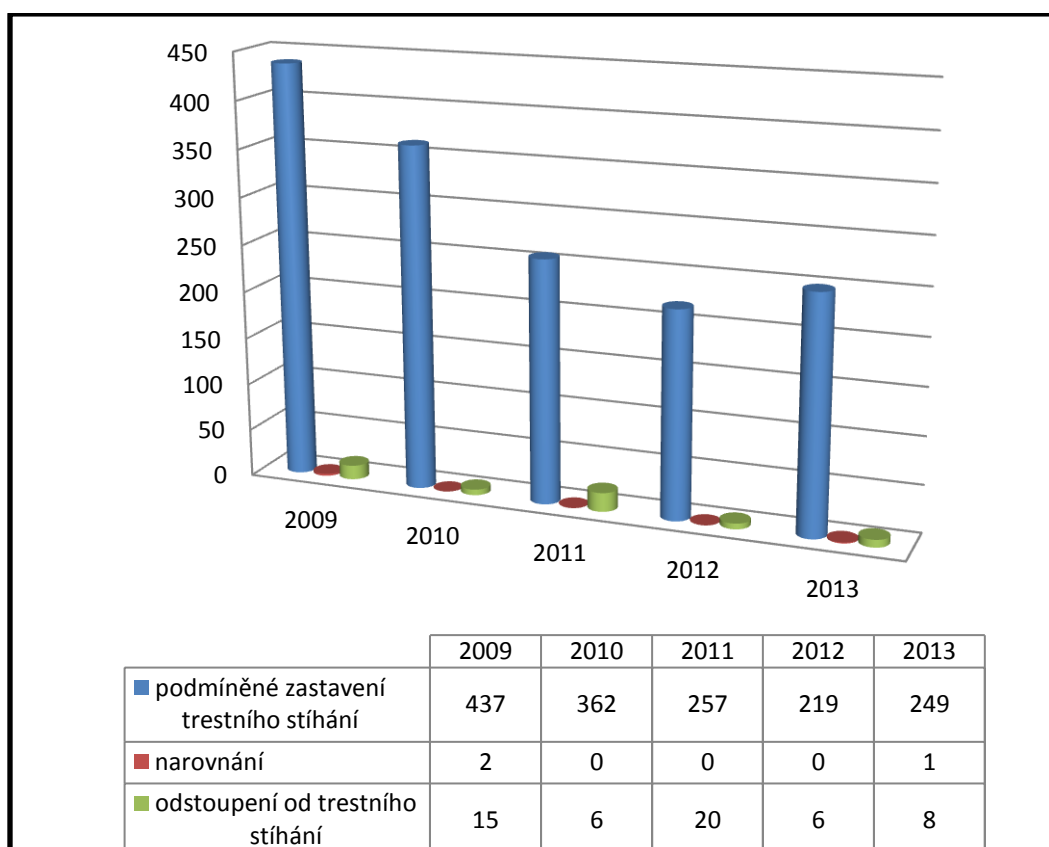
Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti - Statistické ročenky 2009-2013, <http://portal.justice.cz>

Využívání odklonů v trestním řízení ve věcech mladistvých má v České republice relativně, zejména např. odstoupení od trestního stíhání, krátkou historii. Ze statistických údajů vyplývá, že výraznějším způsobem se v aplikační praxi prosadil pouze jeden z nich a to podmíněné zastavení trestního stíhání. Z grafu č. 10 vyplývá, že nejčastěji využívaným odklonem je právě podmíněné zastavení trestního stíhání. I zde však dochází k poklesu využívání tohoto druhu odklonu, které je do jisté míry vysvětleno celkovým poklesem stíhaných mladistvých. Nutno podotknout, že v případě podmíněného zastavení trestního stíhání se jedná pouze o údaje o počtech osob, které se osvědčily ve zkušební době. Je tedy třeba brát v potaz, že tento údaj není údajem o celkovém počtu rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání (takový údaj nemá Ministerstvo spravedlnosti ČR k dispozici). Institut narovnání není ve věcech mladistvých v podstatě vůbec využíván. Nevyužívání tohoto odklonu může být

u mladistvého zapříčiněno častou finanční neschopností mladistvého plně uhradit škody a ještě zaplatit částku na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, a to ještě před tím, než lze rozhodnout o schválení narovnání. Také nový druh odklonu pro mladistvé, kterým je odstoupení od trestního stíhání, se v aplikační praxi příliš neprosadil. Shora uvedené skutečnosti jsou graficky znázorněny v grafu č. 10.

Graf č. 10

Odklony v trestním řízení proti mladistvým v letech 2009 – 2013

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti - Statistické ročenky 2009-2013, <http://portal.justice.cz>

5. 4 Vyhodnocení výzkumného šetření

V rámci výzkumného šetření byly stanoveny čtyři cíle, na jejichž zodpovězení byly informace sbírány prostřednictvím deseti otázek kladených vybraným odborníkům z řad soudců, vyšších soudních úředníků, probačních pracovníků, šesti otázek položeným příslušníkům Policie ČR a ze statistických dat Ministerstva spravedlnosti ČR.

Cílem výzkumného šetření bylo vyhodnotit názory vybraných odborníků na možnosti ukládání alternativních opatření u mladistvých pachatelů v praxi včetně uvedení specifík při práci s těmito pachateli, dále zhodnotit spolupráci orgánů činných v trestním řízení mladistvých a mimojustičních složek a v neposlední řadě popsat využívání jednotlivých alternativních sankcí u mladistvých pachatelů v České republice v letech 2009 až 2013.

Vyhodnocení cíle 1

Prvním cílem bylo zjistit, jak hodnotí využívání alternativních opatření u mladistvých v praxi pracovníci institucí, zabývající se jejich ukládáním a výkonem.

Všichni dotazovaní se shodli na názoru, že jsou rozhodně pro ukládání alternativních sankcí mladistvým, jelikož v nich spatřují lepší cestu k nápravě mladistvého než samotné uvěznění.

Soudci zmínili, že při ukládání alternativních trestů je nutné zohlednit konkrétního pachatele a vhodnost volby druhu trestu. Je třeba si uvědomit, že ne všechny druhy alternativních sankcí se dají účinně použít na všechny mladistvé delikventy, a proto je nutné stejně jako při ukládání jiných sankcí přistupovat ke každému případu individuálně. Nejdůležitějším úkolem tak zůstává řádná individualizace sankce vůči všem mladistvým pachatelům a včasné rozpoznání chronického pachatele. Soudci konstatovali, že jestliže na chronického pachatele aplikujeme alternativní sankce, tyto sankce se přirozeně míjejí účinkem.

Dotazovaní odborníci se rovněž shodli na názoru, že alternativní sankce včetně tzv. odklonů a výchovných opatření jsou užívány v míře, v jaké to umožňuje legislativní úprava.

Alternativní tresty jsou dle jejich názoru vhodnější pro nápravu pachatele, neboť mu nezpůsobují nepřiměřenou újmu (jako je ztráta kontaktu s blízkými, ztráta motivace, ztráta pozitivních vzorů) a přitom neztrácí svůj výchovný aspekt.

Legislativu ve věcech mladistvých, která ukládání nejen alternativních sankcí připouští, hodnotí téměř všichni informanti pozitivně. Zákonnou normu, konkrétně zákon o soudnictví ve věcech mládeže, považují za normu komplexní, podrobnou a zcela vyhovující, neboť nabízí širokou škálu opatření, které lze mladistvému za spáchané provinění uložit. Pouze jediný z dotazovaných odborníků hodnotí legislativu za příliš ochrannářskou a to především pro recidivující mladistvé a vyslovil se pro zpřísnění sankcí pro mladistvé, kteří páchají trestnou činnost opakovaně. Menší

připomínka k zákonné normě zazněla i z úst jednoho z probačních úředníků, který by ve zmíněném zákoně rozhodně přistoupil ke snížení hranice trestní odpovědnosti u mladistvých na 14 let, neboť se domnívá, že mnozí mladiství ví, že na ně justice nemůže a páchají tak trestnou činnost vědomě. Snížení trestní hranice odpovědnosti u mladistvých je však dlouho diskutované téma nejen v řadách odborné veřejnosti a názory na dané téma se různí. Hlasy volající po snížení hranice trestní odpovědnosti jsou de facto hlasy pro snížení kriminality mladistvých. Je třeba mít na zřeteli, že nezáleží ani tak na tom, kdy nastupuje trestní odpovědnost mládeže, ale spíše na tom, s jakými následky je delikventní chování dospívajícího jedince řešeno.

U mladistvých se méně ukládají ty alternativní sankce, u kterých je nutné uhradit způsobenou škodu, neboť zpravidla se jedná o pachatele z rodin s horší socioekonomickou situací. Nedostatečně je prozatím také využíván nově zavedený trest (trestní opatření) domácí vězení, kde panuje mezi oslovenými spíše skepse nad jeho ukládáním a to především z důvodu nedostatečného zajištění jeho výkonu. Prozatím je ukládán sporadicky ve výjimečných případech.

Za nejefektivnější alternativní opatření, které je mladistvým ukládáno považuje většina dotázaných trestní opatření obecně prospěšné práce, v rámci kterých má mladistvý možnost získat určité pracovní návyky a potřebné sociální kompetence. Následují sankce, u kterých je mladistvému stanoven dohled probačního úředníka a za vhodné považují i různé probační programy a další výchovná opatření, která mladistvého nestigmatizují záznamem v Rejstříku trestů, což je velice pozitivní.

Probační úředníci uvedli, že při realizaci a výkonu alternativních sankcí u mladistvých neshledávají žádný velký neřešitelný problém. Je zde však důležitá spolupráce s rodinou pachatele a nejbližším okolím, která nebývá vždy zcela bezproblémová.

Ve větší míře se však respondenti shodují na tom, že alternativní sankce jsou u mladistvých využívány dostatečně a jejich využití je ve prospěch k nápravě pachatele. Alternativní sankce u mladistvých plní svoji funkci nejen ve smyslu, že nahrazují nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody, ale že v rámci nich může docházet ke snadnější resocializaci mladistvého pachatele v přirozeném prostředí.

Vyhodnocení cíle 2

Druhým cílem bylo zjistit, jaká jsou specifika při práci s mladistvými pachateli.

Ze získaných odpovědí vyplynulo, že nejdůležitější prvek při práci s mladistvými pachateli je včasný vstup do řízení, důslednost a výchovné působení v průběhu celého trestního řízení. Všichni informanti se také shodli na názoru, že uložení trestního opatření nepodmíněné odnětí svobody je v případech mladistvých až tou krajní a nezbytnou možností sankce. Před uložením této sankce se vždy u mladistvého snaží nalézt nějakou vhodnou alternativu, který by naplnila účel zákona o soudnictví ve věcech mládeže a mohla tím zabránit uložení nepodmíněného trestního opatření odnětí svobody. Pracovníci soudů sdělili, že na mladistvého má výchovně působit už jen samotné projednání před soudem. U některých pachatelů je právě takové projednání před soudem dostatečné a v těchto případech je zřejmé, že uložení trestního opatření už není nutné, případně je uloženo podmíněné trestní opatření odnětí svobody, které v rámci alternativních opatření u mladistvých převládá.

Všichni dotazovaní se shodli, že práce s mladistvými je bezesporu specifická a je nutné přihlídnout k nižšímu věku pachatele a všem okolnostem spáchaného provinění. Specifika jsou spatřována především v ochraně osobních údajů u mladistvých, v odlišném způsobu výslechu, metodách a postupech při práci. Je vždy důležité přizpůsobit rozhovor konkrétní osobě mladistvého. Jednání musí být citlivější, srozumitelnější a musí být vedeno tak, aby nedošlo k narušení psychické a sociální rovnováhy mladistvého a nedošlo k ohrožení jeho dalšího vývoje. Důležité je snažit se mladistvého pochopit a motivovat k jednání, které by bylo v souladu se zákonnými normami.

Odborníci zmínili, že jde o práci individuálnější, ale vzhledem k jejich pracovní a časové vytíženosti není možné se mladistvým věnovat s takovou intenzitou, kterou by v mnoha případech chtěli. U mladistvých je nutný vidět vyšší potenciál výchovného působení a nezbytná je rovněž větší spolupráce s okolím mladistvého pachatele s rodinou, osobami blízkými, školou a jiným institucemi jako je např. OSPOD.

Jedna z vyšších soudních úřednice uvedla, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže by měl podle mého mínění automaticky propojovat působení trestních opatření (např. obecně prospěšných prací) s výchovným působením psychologů a sociálních pedagogů. Problém delikvence mladistvých úzce souvisí se stylem výchovy a kvalitou výchovného prostředí, a proto je otázka „napravení“ mladistvých z velké části i otázkou psychologickou. Domnívá se, že psychologům a terapii by se měl být při plnění tohoto úkolu dán daleko větší prostor.

Zákon pro práci s mladistvými požaduje tzv. zvláštní přípravu pro zacházení s mládeží, která není dle některých oslovených dostatečně zajišťována. Policisté až na výjimky, i pracovníci soudů i probační úředníci jsou pro práci s mladistvými pravidelně proškolení a mají možnost využívat školení Justiční akademie. Dotazovaní by však preferovali více vzdělávacích akcí z oblasti psychologie a pedagogiky. Pracovníci soudů také sdělili, že by bylo v mnohých případech vhodné spolupracovat s externími odborníky, např. z oblasti psychologie, pedagogiky, neboť někdy je komunikace a spolupráce s mladistvým pachatelem velmi obtížná.

Vyhodnocení cíle 3

Třetím cílem bylo zhodnotit, jaká je spolupráce orgánů činných v trestním řízení mladistvých a jinými mimojustičními složkami.

Názory na hodnocení vzájemné spolupráce orgánů činných v trestním řízení mladistvých se mezi dotazovanými odborníky lišily. Převážná většina dotazovaných shledala spolupráci a komunikaci orgánů činných v trestním řízení za fungující a přínosnou.

Pracovníci soudů (soudci a vyšší soudní úředníci) hodnotí velice pozitivně spolupráci s Probační a mediační službou ČR a to jak v rámci přípravného řízení, tak v řízení vykonávacím. V rámci přípravného řízení PMS dostatečně připravuje poklady pro jejich rozhodnutí a jejich zprávy určené soudu jsou velmi často doplněny i zprávami od OSPOD či jiných zainteresovaných subjektů např. ze škol či pedagogicko-psychologických poraden. PMS zajišťuje výkon u většiny alternativních sankcí, tudíž její role je dle pracovníků soudů nezastupitelná a nenahraditelná. Přínos této instituce spatřují v pomoci poškozeným při dosažení morální a finanční satisfakce a také v preventivním působení na mladistvého pachatele. Jeden z vyšších soudních úředníků okrajově zmínil, že je však nutné zaměřit se a vytvořit ucelenou a smysluplnou koncepci dalšího vzdělávání úředníků PMS v oblasti práva, neboť nedostatečným vzděláním a vědomostí z oblasti práva, je snižován respekt k jejich činnosti a z tohoto důvodu nejsou někdy ze strany soudů považovány za rovnocenné partnery.

Probační úředníci negativně hodnotí spolupráci především s policií a státním zastupitelstvím. Spolupráci vidí jako nedostatečnou až špatnou, neboť chybí větší kooperace. Problém spatřují především v neinformovanosti o případech, které by PMS v rámci svých kompetencí mohla obratem řešit a v rychlosti policistů při vyšetřování

provinění mladistvého. Policisté i státní zástupci nedávají v přípravném řízení PMS prostor a zpravidla postupují všechny poklady přímo soudům. Naopak pozitivně hodnotí spolupráci se soudy i s OSPOD. Soudy berou dostatečný zřetel na jejich zprávy a případy, kterou jsou probačními úředníky předjednány.

Policisté spolupráci s jinými orgány činnými v trestním řízení hodnotili kladně, ale blíže ji nespecifikovali.

K návrhům na zlepšení vzájemné spolupráce dotazovaní uvedli, že by bylo vhodné občasné setkávání všech zainteresovaných subjektů, případně zřízení multidisciplinárních týmů tam, kde doposud zřízeny nebyly a v neposlední řadě povinnost předávání informací mezi orgány činnými v trestním řízení, která by byla stanovena zákonem. Kvalita součinnosti závisí vždy však na jednotlivých dotčených osobách a na vytíženosti jednotlivých orgánů činných v trestním řízení a jiných mimojustičních složek.

Vyhodnocení cíle 4

Posledním cílem výzkumného šetření bylo popsat využívání jednotlivých alternativních sankcí u mladistvých pachatelů v České republice v letech 2009 až 2013.

Ze statistik Ministerstva vnitra ČR z let 2009 až 2013 vyplývá, že dochází ke snížení trestné činnosti mladistvých, když v roce 2009 bylo mladistvým uloženo celkem 2767 trestních opatření a v roce 2013 jim bylo uloženo 1816 trestních opatření. V roce 2013 klesl celkový počet ukládaných trestních opatření u mladistvých poprvé pod hranici dvou tisíc sankcí ročně.

Nejvyužívanější alternativní trestní sankcí u mladistvých převládá dlouhodobě podmíněné odsouzení, které tvoří kolem 50% z celkového počtu alternativních trestních sankcí. V roce 2009 byla uvedená sankce uložena v 1254 případech, zatímco v roce 2013 došlo k mírnému poklesu a to na 1100 případů. Druhou nejčastěji ukládanou sankcí je trestní opatření obecně prospěšné práce a poté následuje trestní sankce podmíněné odsouzení s dohledem. V roce 2009 druhé místo v četnosti využívání alternativních sankcí tvořilo trestní opatření zákaz činnosti, ale v následujících letech ukládání této sankce postupně klesalo. Peněžité opatření je mladistvým ukládáno ojediněle, což zřejmě souvisí s majetkovými poměry většiny mladistvých, kteří jsou zpravidla finančně závislí na svých rodičích. Stejně tak nově zavedené sankce jako je trest domácí vězení a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce se mladistvým prakticky neukládají.

Alternativy k potrestání, mezi které se řadí upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání, jsou rovněž poměrně častým alternativním sankčním opatřením u mladistvých pachatelů, které nahrazuje nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody. Tyto sankce jsou využívány v řádech stovek případů ročně, přičemž podmíněné upuštění s dohledem je u mladistvých využíváno téměř dvakrát častěji než prostého upuštění od potrestání. Podmíněné upuštění od potrestání bylo v roce 2009 užito v 252 případech a v roce 2013 o téměř polovinu méně a to konkrétně ve 136 případech. Zatímco upuštění od potrestání bylo v roce 2009 použito v 200 případech a v roce 2013 pouze v 80 případech. I u těchto alternativních opatření lze vysledovat klesající tendence.

Dalším okruhem sankcí, které soudy ukládají mladistvým pachatelům, jsou výchovná opatření. Výchovná opatření byla v roce 2013 uložena celkem 313 mladistvým pachatelům. Mezi nejvyužívanější výchovné opatření patří výchovné povinnosti, které v roce 2013 tvořily 51% podíl z celkového počtu uložených výchovných opatření (160 případů). Druhým nejčastěji využívaným výchovným opatřením je dohled probačního úředníka, nicméně i u této sankce, lze v roce 2013 zaznamenat výrazný pokles jeho podílu (téměř na polovinu) oproti předchozím rokům. V roce 2013 byl uložen v 71 případech, zatímco v roce 2009 ve 122 případech. Následující místo zaujímají výchovná omezení, která jsou ukládána zhruba v 50 případech ročně. Probační programy jsou sankcí, která se ukládá ojedinele a je závislá na dostupnosti v jednotlivých regionech.

Poslední alternativní sankcí ukládanou mladistvým tvoří tzv. odklony v trestním řízení mezi které se řadí podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání. Tyto sankce nejsou u mladistvých využívány příliš často. Výraznějším způsobem se prosadilo pouze podmíněné zastavené trestního stíhání, které bylo v roce 2009 užito ve 437 případech a v roce 2013 tomu bylo ve 249 případech. Narovnání ani odstoupení od trestního stíhání se v aplikační praxi příliš neprosadily. Jedním z důvodů, které obecně brání v jejich častější aplikaci, je jejich časová náročnost ve srovnání s jinými způsoby vyřízení. Limitujícím faktorem konkrétně u narovnání je častá neschopnost mladistvých plně uhradit škodu, ale také hlavně peněžitou částku určenou na pomoc obětem trestné činnosti jako kompenzaci dotčeného veřejného zájmu.

Mladistvým lze rovněž uložit i ochranná opatření. K těmto sankčním opatřením však nebylo možné získat příslušné statistiky u mladistvých, a proto nebyly do analýzy autorkou zařazeny.

Závěrem bych ráda podotkla, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže preferuje ukládání nejprve výchovných opatření, poté opatření ochranných a na závěr trestních opatření. Přesto jsou však v praxi nejčastěji používána trestní opatření. Tato skutečnost byla potvrzena, jak rozhovory s dotazovanými odborníky, tak i statistickými údaji Ministerstva spravedlnosti ČR. Co je důvodem uvedené skutečnosti, však nebylo zjištěno. Lze zmínit, že ukládání sankcí je ryze v rukou příslušného soudce a pouze na něm záleží, která sankce bude konkrétnímu mladistvému za spáchané provinění uložena.

Závěr

Jedním z nezávažnějších problémů v boji s kriminalitou je trestná činnost mládeže. Kriminalita mládeže představuje negativní sociální jev charakterizovaný porušováním právního řádu, jehož subjektem i objektem je mladý člověk. Problematika kriminality juvenilních delikventů a jejího řešení je nepochybně problémem, kterému je třeba ze strany společnosti věnovat patřičnou pozornost a ke kterému je třeba zaujmout mezioborový přístup. Zájem o problematiku delikvence mládeže spojuje obory sociální, jako je sociální pedagogika a sociální práce, s obory dalšími, jako například s psychologii, speciální pedagogikou, trestním právem, kriminologií atd. Je zcela nediskutovatelným faktem, že při hledání východisek a řešení je třeba brát v potaz celospolečenský kontext, který do značné míry ovlivňuje nejen strukturu trestné činnosti, ale i skladbu jejích pachatelů.

Při hledání způsobů řešení trestné činnosti mladistvých je třeba zaujmout vhodný přístup a použít adekvátní metody, kterými bude možné směřovat mladistvé delikventy k nápravě. V současné době je trendem řešit trestnou činnost jinak než uvězněním mladistvého pachatele. Preferovaný způsob řešení trestné činnosti mladistvých je spatřován v uplatňování alternativních trestů (opatření), jejichž hlavním smyslem je náprava či převýchova mladistvého k tomu, aby z jeho strany nedocházelo k opakování trestné činnosti. Alternativní sankce umožňují nápravu pachatele v jeho přirozeném prostředí a významnou roli zde hraje i náhrada škody, kterou mladistvý svým činem způsobil.

Diplomová práce podala ucelený přehled o alternativních opatřeních ukládaných mladistvým pachatelům a o jejich využití v praxi. Cílem diplomové práce bylo popsat jednotlivá alternativní opatření ukládaná mladistvým dle platné právní úpravy a vymezit možnosti alternativního trestání mladistvých jak teoretickými, tak poznatky praktickými. Zmíněný cíl práce byl promítnut do všech částí diplomové práce.

Teoretická část práce byla věnována specifikaci zákona o soudnictví ve věcech mládeže, základním pojmům, trestní odpovědnosti mladistvých i koncepci restorativní justice. Následovala kapitola věnující pozornost alternativním trestům obecně, jejich východiskům, pozitivům včetně přiblížení instituce, která zajišťuje výkon většiny alternativních sankcí nejen u mladistvých pachatelů a tou

je Probační a mediační služba ČR. Rozsáhlá kapitola byla věnována samotnému systému alternativních opatření, které lze mladistvému za spáchané provinění uložit. Charakterizována byla výchovná opatření, ochranná opatření i trestní opatření včetně dalších možných alternativ, které zákon připouští. V teoretické části práce nechyběla kapitola o trestné činnosti mladistvých a její souvislosti se studovaným oborem – sociální pedagogikou.

Empirická část byla zaměřena na poznatky z praxe získané prostřednictvím rozhovorů s vybranými odborníky, kteří se ukládáním a výkonem alternativních opatření u mladistvých pachatelů zabývají. Poznatky z praxe byly doplněny vybranými statistickými údaji pro přehlednost daného tématu diplomové práce.

Data získaná z výzkumného šetření ukázala, že v praxi jsou alternativní opatření ukládány mladistvým dostatečně a s rozvahou. K uložení nepodmíněného trestního opatření odnětí svobody dochází jen v závažných případech, kde jiná uložená alternativní sankce selhávají či u pachatelů, kteří se dostávají do střetu se zákonem opakovaně nebo páchají trestnou činnost zvláště závažným způsobem a jejich pobyt na svobodě je pro společnost nebezpečný. Z výzkumného šetření rovněž vyplynulo, že u ukládaných trestních opatření dlouhodobě převládá podmíněné trestní opatření odnětí svobody a následuje trestní opatření obecně prospěšné práce.

Domnívám se, že by se v praxi mohlo využívat ve větší míře i jiných alternativních sankcí jako například trestního opatření domácí vězení. K většímu využívání tohoto trestu by bezpochyby přispělo zavedení plánovaného elektronického monitoringu prostřednictvím elektronických náramků, které by monitorovaly celodenní pohyb odsouzeného pachatele. K většímu využití dalších alternativních sankcí by přispěla i lepší spolupráce mezi policií, státním zastupitelstvem a Probační a mediační službou ČR.

Zavedením zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, se do české legislativy přineslo mnoho změn v rámci procesních postupů v případech mladistvých, ale i mnoho změn v jejich postihu. Tento zákon v sobě nese provázaný systém opatření, který se snaží na mladistvého působit především výchovně, vést ho k řádnému životu a předcházet tomu, aby se neopakovala jeho protiprávní jednání. Český právní řád poskytuje soudům dostatečné množství způsobů, jak lze mladistvé pachatele potrestat. Nicméně místo využívání této široké škály možností se soudy při ukládání alternativních opatření omezily na několik málo z nich, které jsou nejsnadněji aplikovatelné a následně i nejlépe proveditelné. Je to logický krok. Česká

justice je zavalena případy a hledá kompromis mezi efektivním a zároveň jednoduchým a rychlým řešením. Ovšem vedle zahlcenosti soudů se Česká republika potýká i s problémem dlouhodobé přeplněnosti věznic. Je tedy nanejvýš nutné, aby soudy při svých rozhodnutích, zejména u méně závažných trestných činů, braly i tento aspekt na vědomí.

Alternativní sankce zaujímají dnes důležité místo v českém právu a představují alternativu v případech, kdy by bylo vězení neadekvátní či neúčinnou formou reakce společnosti na určitý spáchaný delikt. Nicméně při jejich ukládání je důležité, aby bylo ke každému mladistvému pachateli přistupováno individuálně a byly pečlivě zvažovány všechny okolnosti daného případu, jinými slovy, aby tyto tresty byly ukládány pouze pachatelům, kteří si je „zaslouží“. Jedině tak mohou alternativní sankce plnit svůj účel v podobě nápravy pachatele a zároveň chránit společnost. Za jistý ukazatel efektivity alternativních opatření je potom možné považovat míru recidivy mladistvých pachatelů, kterým bylo alternativní opatření uloženo.

Na závěr bych chtěl dodat, že téma boje proti kriminalitě mladistvých prochází neustálým vývojem a jeho směr by měl být patrný i v samotné společnosti. Na základě tvrzení uvedených v mé práci mám za to, že vhodné použití alternativních prostředků na mladistvé dnes, je účinným nástrojem pro snížení kriminality v celé společnosti i v budoucnu.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3. rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: Universita Komenského Bratislava, 2008. 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.

BAKOŠOVÁ, Zlatica; LUBELCOVÁ, Gabriela; POTOČÁROVÁ, Mária. *Sociálna pedagogika*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005. 168 s. ISBN 80-10-00485-5.

BARBOŘÍK, Michal. Trest obecně prospěšných prací – aktuální problémy a jejich řešení. *Trestní právo*, 2006, roč. 11, č. 5, s. 4-12. ISSN 1211-2860.

BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Problematika zabezpečovací detence*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. 151 s. ISBN 978-80-7338-106-6.

BROOKS, Thom. *Punishment*. 1. ed. Abingdon: Routledge, 2012. 296 s. ISBN 978-0-415-43182-8.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Vyd. neuv. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých. *Kriminalistika*, 2003, roč. 36, č. 4, s. 241-250. ISSN 1210-9150.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 4. vyd. Praha: Portál, 2004. 266 s. ISBN 80-7178-931-3.

DOUBRAVOVÁ, Dagmar; OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka; ŠTERN, Pavel; URBAN, Lukáš a kol. *Příručka pro probaci a mediaci*. Vyd. neuv. Praha: SPJ – Institut pro probaci a mediaci, 2001. 180 s. ISBN 80-902998-0-6.

FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 218 s. ISBN 978-802-4727-813.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. neuv. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 243 s. ISBN 80-7184-549-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 235 s. ISBN 978-80-7400-450-6.

CHMELÍK, Jan; IVOR, Jaroslav; PORADA, Viktor. *Trestní právo hmotné*. 1. vyd. Praha: Linde, 2007. 118 s. ISBN 978-80-7201-652-5.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část, Zvláštní část*. 2 vyd. Praha: Leges, 2010. 912 s. ISBN 978-80-87212-49-3.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 4. vyd. Praha: Leges, 2013. 1216 s. ISBN 978-80-87576-69-4.

JELÍNEK, Jiří.; MELICHAROVÁ, Dita. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů): s poznámkami a judikaturou*. 1. vyd. Praha: Linde, 2004. 143 s. ISBN 80-7201-493-5.

JOHNSTONE, Gerry, ed. a NESS, Daniel W. Van, ed. *Handbook of restorative justice*. 1st ed. Devon: Willan Publishing, 2007. 650 s. ISBN 1-84392-150-2.

KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9.

KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. 143 s. ISBN 80-7338-021-8.

KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. 797 s. ISBN 978-80-7400-042-3.

KUCHTA, Josef; KALVODOVÁ, Věra; HORKÁ, Kateřina; CHROMÝ, Jakub; ŠTEFÁNIK, Ondrej. *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže - Závěrečná zpráva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita Právnická fakulta, 2011. 125 s. ISBN 978-80-210-5359-5.

KYNCLOVÁ, Zuzana a kol. *Co je dobré vědět nejen o mediaci a probaci*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ, 2007. 74 s. ISBN 978-80-86920-26-9.

KYSELA, Karel; VOLEVECKÝ, Petr. Trest domácího vězení. *Trestní právo*, 2011, roč. 15, č. 7-8, s. 4-13. ISSN 1211-2860.

MAREŠOVÁ, Alena. K diskuzi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. *Trestní právo*, 1997, roč. 2, č. 1, s. 15-18. ISSN 1211-2860.

MAREŠOVÁ, Alena. K příčinám a podmínkám kriminality mládeže. *Trestní právo*, 2007, roč. 12, č. 7-8, s. 23-26. ISSN 1214-3758.

MAREŠOVÁ, Alena; CEJP, Martin; HOLAS, Jakub; KUCHARÍK, Karel; MARTINKOVÁ, Milada; SCHEINOST, Miroslav. *Analýza trendů kriminality v roce 2012*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013. 115 s. ISBN 978-80-7338-136-3.

MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.

Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Probační programy akreditované pro období 2014 – 2016*. [online]. 2015 [cit. 20. 1. 2015]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=5887&d=331242>.

Ministerstvo spravedlnosti ČR. [online]. 2015 [cit. 6. 2. 2015]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.

Ministerstvo vnitra České republiky. *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2013*. [online]. 2015 [cit. 2. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 104 s. ISBN 80-210-2511-5.

NEZKUSIL, Jiří. K problematice alternativ k trestu odnětí svobody. *Trestní právo*, 2009, roč. 14, č. 7-8, s. 7-18. ISSN 1214-3758.

NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. 527 s. ISBN 978-7357-377-5.

Policie České republiky. *Statistické přehledy kriminality za rok 2013*. [online]. 2015 [cit. 20. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx>.

Probační a mediační služba České republiky. *Odborné činnosti – mladiství a děti*. [online]. 2015 [cit. 28. 1. 2015]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>.

Probační a mediační služba České republiky. *Organizační struktura PMS ČR*. [online]. 2015 [cit. 25. 1. 2015]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/zakladni-dokumenty/organizacni-struktura/>.

Probační a mediační služba České republiky. *Statistika*. [online]. 2015 [cit. 28. 1. 2015]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/statistika/>.

Probační a mediační služba České republiky. *Zpráva o realizaci akreditovaných probačních programů v roce 2012*. [online]. 2015 [cit. 28. 1. 2015]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/mladistvi_proba_cni_programy_Zprava_o_realizaci_2012.pdf.

ROZUM, Jan; KOTULAN, Petr; TOMÁŠEK, Jan. Dohled u podmíněně propuštěných z hlediska jeho efektivity. *Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 10, s. 313-318. ISSN 1213-5313.

ROZUM, Jan; KOTULAN, Petr; LUPTÁKOVÁ, Marina; SCHEINOST, Miroslav; TOMÁŠEK, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. 73 s. ISBN 978-80-7338-090-8.

ROZUM, Jan; KOTULAN, Petr; LUPTÁKOVÁ, Marina; SCHEINOST, Miroslav; TOMÁŠEK; ŠPEJRA, Michal. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. 208 s. ISBN 978-80-7338-097-7.

ROZUM, Jan; KOTULAN, Petr; TOMÁŠEK, Jan; ŠPEJRA, Michal. *Probační programy pro mladistvé*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 168 s. ISBN 978-80-7338-114-1.

SOTOLÁŘ, Alexander; PÚRA, František; ŠÁMAL, Pavel. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.

SOTOLÁŘ, Alexander; SOVÁK, Zdeněk. Ke koncepci probační a mediační služby v České republice. *Právní rozhledy*, 1996, roč. 4, č. 6, s. 254-260. ISSN 1210-6410.

ŠÁMAL, Pavel a kol.. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 3586 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

ŠÁMAL, Pavel; VÁLKOVÁ, Helena; SOTOLÁŘ, Alexander; HRUŠÁKOVÁ, Milana; ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 968 s. ISBN 978-80-7400-350-9.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011. 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.

ŠTERN, Pavel; OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka; DOUBRAVOVÁ, Dagmar (eds.). *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

VÁLKOVÁ, Helena; DÜNKEL, Frieder. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. 1. vyd. Praha: Leges, 1992. 156 s. ISBN 80-85638-00-2.

VÁLKOVÁ, Helena; KUČHTA, Josef. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 636 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

VEČERKA, Kazimír; HOLAS, Jakub; ŠTĚCHOVÁ, Markéta; DIBLÍKOVÁ, Simona; LUPTÁKOVÁ, Marina. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 186 s. ISBN 978-80-7338-118-9.

VEČERKA, Kazimír; HOLAS, Jakub; ŠTĚCHOVÁ, Markéta; DIBLÍKOVÁ, Simona; NEUMANN, Jan. *Mladiství na prahu tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 131 s. ISBN 80-7338-033-1.

VĚTROVEC, Vladislav; NEDOROST, Libor; SOVÁK, Zdeněk; ADAMCOVÁ, Zdena. *Zákon o mediaci a probaci – komentář*. Vyd. neuv. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 115 s. ISBN 80-86432-32-7.

Vězeňská služba České republiky. *Rychlá fakta - stavy vězněných osob*. [online]. 2012 [cit. 6. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>.

Vězeňská služba České republiky. *Věznice Opava: Zabezpečovací detence* [online]. 2012 [cit. 20. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-opava-83/o-nas-1603/zabezpecovaci-detence/>.

ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Vyd. neuv. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci, 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly probační a mediační služby*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2007. 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Obrázek č. 1: Lokalizace realizovaných akreditovaných probačních programů v roce 2012

Tabulka č. 1: Statistické údaje o činnosti Probační a mediační služby ČR

Tabulka č. 2: Specifikace výběrového souboru

Tabulka č. 3: Přehled o počtech ukládaných trestních opatření v letech 2009-2013

Graf č. 1: Trestná činnost spáchaná dětmi a mladistvými v ČR v letech 1990 – 2001

Graf č. 2: Trestná činnost spáchaná dětmi a mladistvými v ČR v letech 2002 – 2013

Graf č. 3: Struktura spáchaných trestných činů mladistvými v roce 2013

Graf č. 4: Celkový počet uložených trestních opatření mladistvým v letech 2009 -2013

Graf č. 5: Celkový počet uložených alternativních trestních opatření mladistvým za rok 2009

Graf č. 6: Celkový počet uložených alternativních trestních opatření mladistvým za rok 2011

Graf č. 7: Celkový počet uložených alternativních trestních opatření mladistvým za rok 2013

Graf č. 8: Celkový počet upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání u mladistvých pachatelů v letech 2009 -2013

Graf č. 9: Výchovná opatření ukládaná mladistvým v letech 2009 -2013

Graf č. 10: Odklony v trestním řízení proti mladistvým v letech 2009 – 2013

Seznam příloh

Příloha A: Přehled otázek k rozhovorům

Příloha B: Akreditované probační programy pro mladistvé realizované v roce 2012

Příloha C: Seznam probačních programů akreditovaných pro období 2014 – 2016

Příloha D: Organizační struktura Probační a mediační služby ČR

Příloha E: Informační leták Probační a mediační služby ČR - mladistvý

Příloha A: Přehled otázek k rozhovorům

Otázky - soudci, vyšší soudní úředníci (trestní oddělení)

Pracovní zařazení

Délka praxe

Kraj, v němž působíte

- 1) Jak hodnotíte současnou **legislativu ve věcech mladistvých**, popř. co by bylo, dle Vašeho názoru, potřebné změnit či zkorigovat?
- 2) Jaká spatřujete **specifika v činnosti s mladistvými delikventy** oproti práci s dospělými pachateli trestných činů?
- 3) Zákon vyžaduje pro práci s mládeží **zvláštní průpravu**. Je tato průprava dostatečně zajišťována, považujete vzdělávání v oblasti mladistvých za dostatečné?
- 4) Jak hodnotíte Vaši **spolupráci s ostatními OČTŘ** (Policie ČR, státní zastupitelství), či dalšími subjekty např. OSPOD, PMS, v rámci trestního řízení ve všech jeho fázích, popř. v čem konkrétně by bylo třeba tuto součinnost zefektivnit?
- 5) Jaký je Váš názor na ukládání alternativních opatření u mladistvých a které (popř. která) **z alternativních trestních opatření** hodnotíte jako nejefektivnější zejména z pohledu úspěšné resocializace mladistvých pachatelů trestných činů a proč?
- 6) Jaké máte **konkrétní zkušenosti s výkonem jednotlivých alternativních trestních opatření** (stručně); u výkonu kterých alternativních trestních opatření je možno se shledat s obtížemi a proč; co je dle Vašeho názoru v této oblasti nutné změnit či zdokonalit?

- 7) Jaká spatřujete **pozitiva a negativa výchovných opatření** oproti opatřením trestním?
- 8) Jsou dle Vašeho názoru v rámci přípravného řízení dostatečně zpracovány (zejména PMS) **podklady sloužící k případnému využití tzv. odklonů v trestním řízení**, popř. co by mohlo přispět k častějšímu využívání těchto institutů?
- 9) Jsou dle Vašeho názoru dostatečně připraveny (opět zejména PMS) **podklady pro Vaše rozhodnutí**, jaké případné opatření je vhodné mladistvému uložit s přihlédnutím k jeho individuální charakteristice, rodinné, ekonomické, zdravotní apod. situaci (zejména s ohledem na vykonatelnost opatření a nápravu mladistvého), popř. co by mohlo dále přispět k výběru vhodnějšího konkrétního opatření?
- 10) Jaký je Váš názor na nedávno zavedený **alternativní trest domácího vězení** (trestní opatření) a jeho ukládání mladistvým pachatelům v praxi?

Otázky - Probační a mediační služba ČR

Pracovní zařazení

Délka praxe

Kraj, v němž působíte

- 1) Jak hodnotíte současnou **legislativu ve věcech mladistvých**, popř. co by bylo, dle Vašeho názoru, potřebné změnit či zkorigovat?
- 2) Jaká spatřujete **specifika v činnosti s mladistvými delikventy** oproti práci s dospělými pachatelí trestných činů?
- 3) Zákon vyžaduje pro práci s mládeží **zvláštní průpravu**. Je tato průprava dostatečně zajišťována, považujete vzdělávání v oblasti mladistvých za dostatečné?
- 4) Jak hodnotíte Vaši **spolupráci s orgány činnými v trestním řízení** (Policie ČR, státní zastupitelství, soudy), či dalšími subjekty např. OSPOD, v rámci trestního řízení ve všech jeho fázích, popř. v čem konkrétně by bylo třeba tuto součinnost zefektivnit?
- 5) Jaký je Váš názor na ukládání alternativních opatření u mladistvých a které (popř. která) z **alternativních trestních opatření** hodnotíte jako nejefektivnější zejména z pohledu úspěšné resocializace mladistvých pachatelů trestných činů a proč?
- 6) Jaké máte konkrétní zkušenosti se **zajišťováním výkonu jednotlivých alternativních trestních opatření** (stručně); u výkonu kterých alternativních trestních opatření se potýkáte s obtížemi a proč; co je dle Vašeho názoru v této oblasti nutné změnit či zdokonalit?
- 7) Jaká spatřujete **pozitiva a negativa výchovných opatření** oproti opatřením trestním?

- 8) Jsou dle Vašeho názoru dostatečně využívány soudci, popř. státními zástupci, na základě Vámi připravených podkladů v rámci přípravného řízení tzv. **odklony v trestním řízení**, popř. co by mohlo přispět ke zvýšení jejich četnosti?
- 9) Vámi shromážděné informace o konkrétním mladistvém v přípravném řízení by měly sloužit kompetentním osobám jako podklady pro rozhodnutí, jaké případné opatření je vhodné mladistvému uložit. Domníváte se, že tyto údaje jsou rozhodujícími osobami dostatečně zohledňovány, resp. zda jsou zejména **alternativní trestní opatření ukládány danému mladistvému dle jeho individuálních charakteristik, rodinné, ekonomické, zdravotní apod. situaci** (tzn. zda jsou z hlediska výkonu ukládány efektivně)?
- 10) Jaký je Váš názor na nedávno zavedený **alternativní trest domácího vězení** (trestní opatření) a jeho ukládání mladistvým pachatelům v praxi?

Otázky – Policie ČR

Pracovní zařazení

Délka praxe

Kraj, v němž působíte

- 1) Jak hodnotíte **současnou legislativu ve věcech mladistvých**, popř. co by bylo, dle Vašeho názoru, potřebné změnit či zkorigovat?
- 2) Jaká spatřujete **specifika v činnosti s mladistvými delikventy** oproti práci s dospělými pachateli trestných činů?
- 3) Zákon vyžaduje pro práci s mládeží **zvláštní průpravu**. Je tato průprava dostatečně zajišťována, považujete vzdělávání v oblasti mladistvých za dostatečné?
- 4) Jak hodnotíte Vaši **spolupráci s ostatními orgány činnými v trestním řízení** (státní zastupitelství, soudy), či dalšími subjekty např. PMS, OSPOD, v rámci trestního řízení mladistvých, popř. v čem konkrétně by bylo třeba tuto součinnost zefektivnit?
- 5) Jaký je Váš názor na ukládání alternativních opatření u mladistvých a které (popř. která) z **alternativních trestních opatření** hodnotíte jako nejefektivnější zejména z pohledu úspěšné resocializace mladistvých pachatelů trestných činů a proč?
- 6) Jaký je Váš názor na nedávno zavedený **alternativní trest domácího vězení** (trestní opatření) a jeho ukládání mladistvým pachatelům?

Zdroj: zpracováno autorkou diplomové práce

Příloha B: Akreditované probační programy pro mladistvé realizované v roce 2012

Probační program ŠANCE

Program je realizován v soudním okrese: Frýdek Místek

Poskytovatelem programu: Farní sbor Slezské církve evangelické v Třinci

Program se zaměřuje na rozvoj sociálních dovedností klientů, rozvoj schopnosti vhodně reagovat na zátěžové situace a respektovat společenské normy. Vede mladistvé k sebepoznání a posílení pozitivních sociálních vztahů a pracovních návyků.

Cíl programu: program se zaměřuje zejména na mapování potřeb klienta, reflexi dosavadního způsobu života a vytipování rizikových oblastí. Řeší postoj klienta ke spáchanému trestnému činu, jeho následkům, zabývá se otázkou viny a motivací ke změně. Klient je na začátku programu veden ke stanovení individuálního cíle. Cílem pracovní činnosti je rozvoj pracovních návyků, dodržování pracovní kázně a pracovní doby, podpora schopnosti práce v kolektivu a zároveň uvědomění si nutnosti odčinění trestu.

Forma práce: individuální se zapojením rodiny

Cílová skupina programu: jsou mladiství pachatelé trestných činů ve věku 15 – 18 let, prvopachatelé trestných činů, pachatelé trestných činů menší závažnosti a pachatelé, kteří nemají závažnou psychiatrickou diagnózu.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů 3/2

Probační program ZMĚNIT SMĚR

Program je realizován v soudním okrese: Brno

Poskytovatelem programu: občanské sdružení Ratolest Brno

Program při práci s mladistvými adolescenty vychází z tradičního pojetí rizikového chování. Jedná se o chování mimo společenské či právní normy, které se vyznačuje individuální potřebou odlišnosti a prožitku něčeho nového se současnou přítomností rizika. Tato koncepce zaměřuje preventivní strategie na rizikové chování jako celek, nikoli pouze na jeho konkrétní projevy. Intervence do jednotlivých oblastí by měla mít za následek zmírnění delikventních projevů a rozvoj sociálních dovedností a kompetencí klientů.

Cíl programu: je prevence projevů delikventního chování u adolescentů.

Forma práce: kombinace skupinové a individuální se zapojením rodiny

Cílová skupina programu: program je určen mladistvým ve věku 15 – 18 let, kteří se dostali do problému se zákonem. Mezi charakteristické obtíže patří problémy v rodině (se sourozenci, s rodiči), ve škole (prospěch, socializované poruchy chování v partách, s učiteli, neomluvené hodiny atd.), s vrstevníky (nedostatek kamarádů, šikana aktivní pasivní) a autoritami.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů: 28/16

Probační program UČEBNÍ PROGRAM – MLADISTVÝ

Program je realizován v soudním okrese: Kladno, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Děčín, Chomutov, Liberec, Louny, Most, Teplice

Poskytovatelé programu: občanské sdružení Rubikon Centrum, občanské sdružení Mosty (Louny, Most)

Program se snaží posilovat kompetence, zejména v oblastech domýšlení důsledků spáchaného provinění, ovládnání emocí, efektivního řešení problémů a vyhodnocování krizových situací v životě. Program zohledňuje i principy restorativní justice a snaží se propojit pohled pachatele s pohledem oběti a společnosti. Součástí procesu je vedení pachatelů k převzetí zodpovědnosti za své jednání a podpora jejich snahy o změnu a integraci do společnosti.

Cíl programu: je prostřednictvím strukturovaného rámce vytvořit pro pachatele příležitost přemýšlet o důsledcích svého provinění pro něho samotného, pro oběť a společnost. Program se snaží posílit silné stránky klientů, naučit je nové strategie vedoucí k dosažení cílů bez konfliktu se zákonem. Chce napomáhat jejich sociální integraci, snížit tak riziko recidivy u mladistvých pachatelů a tím chránit společnost.

Forma práce: skupinová s individuálními prvky práce

Cílová skupina programu: jsou mladiství pachatelé násilných nebo majetkových trestných činů menší závažnosti ve věku 15 – 18 let, kteří páchají trestnou činnost opakovaně, případně opakovaně porušují pravidla chování, a kterým bylo uloženo výchovné opatření v podobě účasti na probačním programu. Do programu mohou být zařazeni také klienti, kterým byl uložen dohled probačního úředníka, v jehož rámci se klient rozhodne dobrovolně programu účastnit. Klienty jsou také mladiství pachatelé v ústavní péči, kteří jsou současně klienty PMS.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / Probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů: Kladno – 7/2, Plzeň – 5/3, Karlovy Vary – 5/5, Ústí nad Labem – 11/6, Děčín – 22/20, Chomutov – 17/5, Liberec – 14/7, Louny – 9/6, Most – 3/0, Teplice – 21/15

Probační program PROBOŠ (probační program pro mladistvé v konfliktu se zákonem, který má souvislost s užíváním návykových látek)

Program je realizován v soudním okrese: Frýdek-Místek

Poskytovatelé programu: občanské sdružení Renarkon

Program vychází z teorie, že příčinou psychických potíží jsou chybné způsoby myšlení a chování. Ty jsou naučené a udržované vnějšími a vnitřními faktory, které lze rozpoznat. V rámci tohoto přístupu může klient chybné způsoby myšlení a chování racionálně pochopit a přeučit se je nebo se naučit nové způsoby. Stejně tak se může naučit chybějící sociální či komunikační dovednosti, konstruktivně řešit problémy a konflikty nebo třeba zvládat vlastní impulsivní jednání a agresi. Dále jsou klienti vedeni k uvědomění si a přijetí zodpovědnosti za své chování, k uvědomění si dopadů svého jednání a snaze vše napravit. Součástí programu je také podpora klientů k návratu do společnosti.

Cíl programu: je poskytovat odbornou pomoc a podporu mladistvým, kteří se dopustili nezákonného jednání, při řešení jejich problémů a snižovat rizika opakování jejich provinění. Podporuje a rozvíjí jejich pozitivní stránky, usiluje o jejich začlenění do běžného života a snaží se rovněž o urovnání jejich vztahu s poškozeným. Pomáhá klientům v obnově a zlepšení jejich rodinných a sociálních vztahů, případně v návratu do společnosti. Usiluje o zlepšení uvědomění klientů ohledně dopadů vlastního jednání, rozvíjí jejich sebekontrolu a napomáhá snížit riziko opakování provinění.

Forma práce: individuální se zapojením rodiny

Cílová skupina programu: jsou mladiství ve věku 15 - 18 let, kteří se dopustili trestné činnosti v souvislosti s užíváním návykových látek. Mladiství pocházející ze sociálně slabých rodin, s nedostatečnou podporou rodin a s četnými kázeňskými přestupky ve škole, kteří se dopustili trestné činnosti. Mladiství, kteří se dopustili trestné činnosti ve vrstevnické skupině, nebo ti, kteří se dopustili trestné činnosti v souvislosti s jejich nižší sebekontrolou a agresivními projevy chování.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů: 7/7

Probační program KOST = (Komunikačně Osobnostně Sociální Trénink)

Program je realizován v soudním okrese: Plzeň, Klatovy, Rokycany, Olomouc

Poskytovatelé programu: Člověk v tísni o. p. s.

Program je inspirován programem Právo pro každý den (Street Law), ale snaží se o inovace zejména v oblasti přístupu ke klientovi jako individualitě, podporuje práci celé rodinné jednotky a snaží se souběžně se skupinovým programem řešit problematické sociálně právní problémy klienta. Jako další silný prvek v programu se ukazuje zapojení psychologa a poskytování psychologického poradenství zejména osobám blízkým klienta.

Cíl programu: je podpora klienta, který má velké výchovné problémy nebo se již dostal do střetu se zákonem a motivovat ho, aby získal potřebné sociální dovednosti a kompetence potřebné pro řešení svého problému. Pomáhá klientovi pochopit souvislosti a dopady jeho jednání na další uplatnění ve společnosti.

Forma práce: skupinová s individuálními prvky práce

Cílová skupina programu: je určen klientům ve věku 15 – 18 let, kteří se dopustili protiprávního jednání ve smyslu platných právních předpisů, do programu lze zařadit i klienta s opakovanou méně závažnou trestnou činností, klient má dlouhodobé výchovné problémy závažného charakteru, objevují se výchovné problémy v rodině a ve škole, u klienta se potvrzuje potřeba dlouhodobějšího etopedického vedení, rodina spolupracuje.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů: Plzeň – 16/6, Klatovy – 3/2, Rokycany – 4/4, Olomouc – 11/7

Probační program PRÁVO VOLBY

Program je realizován v soudním okrese: Písek

Poskytovatelé programu: občanské sdružení Arkáda

Program se zaměřuje na nejčastější rizikové chování mladistvých, jako je neschopnost řešit krizové situace, neumět říct „ne“, nezvládnutí vlastní agresivity či nedostatečná informovanost.

Cíl programu: je rozvoj sociálních dovedností i osobnosti mladistvého, podporující jeho vhodné zařazení ve společnosti, a tím snížení sociální exkluze. Konkrétně se jedná o rozvoj komunikačních dovedností, větší schopnost uplatnit se na trhu práce, sebepoznání, řešení krizových situací a posílení sociálních dovedností a kompetencí. V programu je také zařazen blok s názvem "Bezpečné chování v silničním provozu".

Forma práce: skupinová

Cílová skupina programu: jsou klienti ve věku 15-18let, kteří jsou z různých důvodů (závislost na návykových látkách, nestabilní rodinné prostředí, psychické problémy...) ohroženi předčasným ukončením školní docházky a s tím souvisejícími následnými problémy.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů: 4/4

Probační program PRÁVO PRO KAŽDÝ DEN

Program je realizován v soudním okrese: Praha – východ, České Budějovice, Český Krumlov, Tábor, Jindřichův Hradec, Pelhřimov, Česká Lípa, Liberec, Hradec Králové, Náchod, Třebíč, Žďár nad Sázavou, Ostrava, Vsetín

Poskytovatelé programu: občanská sdružení Cesta integrace Říčany (Praha – východ), ICO (České Budějovice, Český Krumlov), Centrum Auritus (Tábor), ICOS (Jindřichův Hradec, Pelhřimov, Žďár nad Sázavou), Akademie Jana Amose Komenského (Česká Lípa), Centrum generace (Liberec), Občanské sdružení Prostor Pro Hradec Králové (Hradec Králové), Partners Czech (Náchod), STŘED (Třebíč), YMCA (Ostrava), Alcedo, středisko volného času (Vsetín)

Program rozvíjí ideu, že efektivními nástroji ke snižování kriminality mladistvých, jsou programy zaměřené na posilování sociálních kompetencí a právního povědomí. Předpokládá, že mladí lidé, kteří se dostali do střetu se zákonem, nemají dostatečné právní vědomí, nepřemýšlejí o důsledcích své trestné činnosti, a také jim mnohdy chybí základní sociální dovednosti. Proto je tematicky zaměřen na právní a sociální dovednosti a znalosti, jejichž rozvojem má být podpořena prevence dalšího protiprávního jednání. Program je založen na třech základních konceptech - znalostech, dovednostech a společenských zdrojích. Za jeden z faktorů, který může zabránit páčání trestné činnosti, je rovněž považována schopnost jedince uplatnit se na trhu práce.

Cíl programu: je pomoci mladým lidem, kteří se již dostali do střetu se zákonem, získat potřebné sociální dovednosti, aby se uměli vymanit z nepříznivých vlivů a sociálního vyloučení. Snaží se jim pomoci pochopit souvislosti a důsledky jejich chování a lépe se rozhodovat v určitých situacích v budoucnosti.

Forma práce: skupinová s individuálními prvky práce

Cílová skupina programu: je mládež 15 – 18, prvopachatelé, s menší závažností protiprávního jednání, s možnými výjimkami. Speciálním kritériem je to, že TČ byl spáchaný zejména v důsledku právní neznalosti, tzn., že pachatel si neuvědomoval právní důsledky svého jednání. Specifikací cílové skupiny a zaměřením programu právě na ni se zvyšuje pravděpodobnost úspěšnosti programu.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů: Praha – východ – 9/8, České Budějovice – 12/11, Český Krumlov- 11/10, Tábor – 9/6, Jindřichův Hradec – 29/21, Pelhřimov – 1/1, Česká Lípa – 5/4, Liberec – 8/7, Hradec Králové – 21/18, Náchod – 7/7, Třebíč – 12/8, Žďár nad Sázavou – 10/7, Ostrava – 9/7, Vsetín – 11/10

Program RESOCIALIZACE MLADISTVÝCH OBVINĚNÝCH A ODSOUZENÝCH

Program je realizován v soudním okrese: Jablonec nad Nisou, Semily

Poskytovatelé programu: občanské sdružení Poradna pro rodinu a děti, REP

Program zdůrazňuje témata jako vnímání, postoje či přístup k řešení problémů. Terapie působí na změnu vzorců myšlení a podporuje žádoucí změnu vzorců chování. Středem zájmu při práci s klientem není osobnost jako celek, nýbrž její specifické (negativní) projevy chování, a to spolu s myšlenkovými pochody, které takové chování upevňují. Pracuje se především s problémy a situacemi, které jedince aktuálně ovlivňují.

Cíl programu: pomáhá předcházet recidivě protiprávního jednání a účinně přispívá k tomu, aby se mladistvý nadále páčání protiprávního činu zdržel, našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a odčinil újmy vzniklé jeho protiprávním jednáním. Zaměřuje se na posílení pozitivních zdrojů, které klientům umožní život bez vyloučení ze sociálních vztahů a bez konfliktů se společnostmi. Usiluje proto o vypěstování morálních návyků, projednávání protiprávního jednání, posílení odpovědnosti za své jednání, osvojení sociálních návyků, posílení sebeovládání a práci s agresí, posílení právního vědomí, posílení motivace k profesní přípravě, pomoc při jednání s institucemi a úřady i o posílení rodiny a jejího výchovného stylu.

Forma práce: individuální i se skupinovými prvky práce se zapojením rodiny

Cílová skupina programu: program je pro klienty ve věku 15 - 18 let, kteří v době zařazení v programu, dovrší, nebo dovršili tohoto věku. Klienti vykazují závažné chování, které má charakter trestné činnosti (cílovou podskupinou jsou i jejich rodiče a sourozenci). Vzdělání klientů je základní nebo střední, motivace nepříliš vysoká.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů: Jablonec nad Nisou – 8/8, Semily – 5/4

Probační program PŘECHODNÉ ZAMĚSTNÁVÁNÍ

Program je realizován v soudním okrese: Pardubice

Poskytovatelé programu: SKP- CENTRUM, o.p.s.

Program nabízí pomoc při vyrovnávání se s odpovědností za spáchaný čin a převzetí důsledků za své jednání na jeho osobu, rodinu a celou společnost. Pomáhá mladému člověku s hledáním vlastního místa v životě, uvědomění si sebe sama v rámci svých rodinných i vrstevnických vztahů. Zprostředkovává mladistvému pozitivní modely chování a informace a tím působí jako prevence před opakováním protiprávního jednání.

Cíl programu: je prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti a zamezení delikvence prostřednictvím vzdělávacích a aktivizačních činností. Program usiluje o to, aby si klient uvědomil důsledky vlastního protiprávního jednání. Je zaměřen na rozvoj sociálních a komunikačních dovedností, sebeovládání, akceptace společenských norem, respekt k autoritám, zvyšování samostatnosti, pomoc při nedokončeném či nedostatečném vzdělání, osvojení a rozvoj pracovních návyků a rozvoj volnočasových aktivit.

Forma práce: individuální i se skupinovými prvky práce se zapojením rodiny

Cílová skupina programu: program je určen pro klienty ve věku 15 - 18 let, kteří se svým jednáním dopustili protiprávních činů a jsou schopni porozumět svým právům a povinnostem, a respektovat je, a zároveň se zájmem spolupracovat a řešit svou situaci.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů: 18/11

Probační program PROXIMA SOCIALE

Program je realizován v soudním okrese: Praha

Poskytovatelé programu: občanské sdružení Proximale Sociale

V praxi program využívá prvků kognitivně behaviorální terapie v podobě držení struktury, důsledné kontroly úkolů, hraní scének, nácviků modelových a korektivních situací apod. Tento způsob práce se jeví jako funkční, efektivní, navíc je pro klienty přijatelný a zajímavý. Program rovněž využívá techniky zážitkové pedagogiky a sebezobcovacích zátěžových prvků (zejm. na výjezdech). Program usiluje o naplňování principů restorativní justice, zejména uplatňování individualizace sociální reakce na protiprávní činnost mladistvých.

Cíl programu: je změna vzorců chování mladistvých pachatelů, posílení pozitivních vazeb v rodině i s vrstevníky, zvládnutí zátěžových situací apod. Účast v programu podporuje u klientů zodpovědnější přístup k plnění povinností a dodržování předem nastavených pravidel. V programu jde o rozvoj nekriminálních vzorců chování a posílení odpovědnosti za sebe a své chování (vč. snahy o urovnání vztahů s obětí protiprávního jednání) a posílení schopnosti akceptovat společenská pravidla a normy. Snaží se posilovat pozitivní rodinné vazby, rozšiřovat zájmy a posilovat klientovy vazby na nerizikové sociální prostředí. Program dbá i na rozvoj pracovních dovedností a návyků.

Forma práce: kombinace skupinové a individuální se zapojením rodiny

Cílová skupina programu: jsou mladiství pachatelé protiprávních činů, muži i ženy ve věku 15 - 18 let, kteří souhlasí se zařazením do programu, přijímají vinu a důsledky své trestné činnosti a jsou alespoň částečně motivováni ke změně. Program se zaměřuje na pachatele krádeží, loupežných přepadení, poškozování cizí věci, výtržnictví, nedovolené výroby a distribuce omamných látek, hanobení národa, rasy a přesvědčení, podpory propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů, ublížení na zdraví.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů: 17/5

Probační program MOST

Program je realizován v soudním okrese: Třebíč

Poskytovatelé programu: občanské sdružení Diecézní charita Brno, K – centrum NOE

Teoretické pozadí programu čerpá z východisek systemiky (rodinné terapie), SUR (hlubinně-analytických přístupů) a sociální práce (nácvik sociálních dovedností praxí, zvyšování osobní efektivity formou sebepoznání, výchovně vzdělávací aktivity zaměřené na korekci vztahově - postojových vlastností osobnosti, sociální poradenství, psychoterapie párová, individuální, motivační rozhovory.

Cíl programu: program usiluje o rozvoj sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a urovnání vztahů mezi ním a poškozeným. Zaměřuje se na prevenci relapsu, sociální stabilizaci i rozvoj pracovních návyků.

Forma práce: individuální se zapojením rodiny

Cílová skupina programu: je určen pro mladistvé klienty od 15 do 18 let. Klient musí být experimentátorem nebo uživatelem omamných a psychotropních látek včetně alkoholu a léků a to především v momentě, kdy se provinění dopustil. Do programu jsou zařazováni prostřednictvím střediska PMS v Třebíči mladiství se závažnějším patologickým chováním, spojeným s pácháním trestné činnosti, s potřebou individuálního přístupu.

Počet klientů zařazených do probačního programu celkem / probační program v roce 2012 řádně dokončilo klientů: 12/0

Zdroj: Probační a mediační služba České republiky, *Zpráva o realizaci akreditovaných probačních programů v roce 2012*, <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>

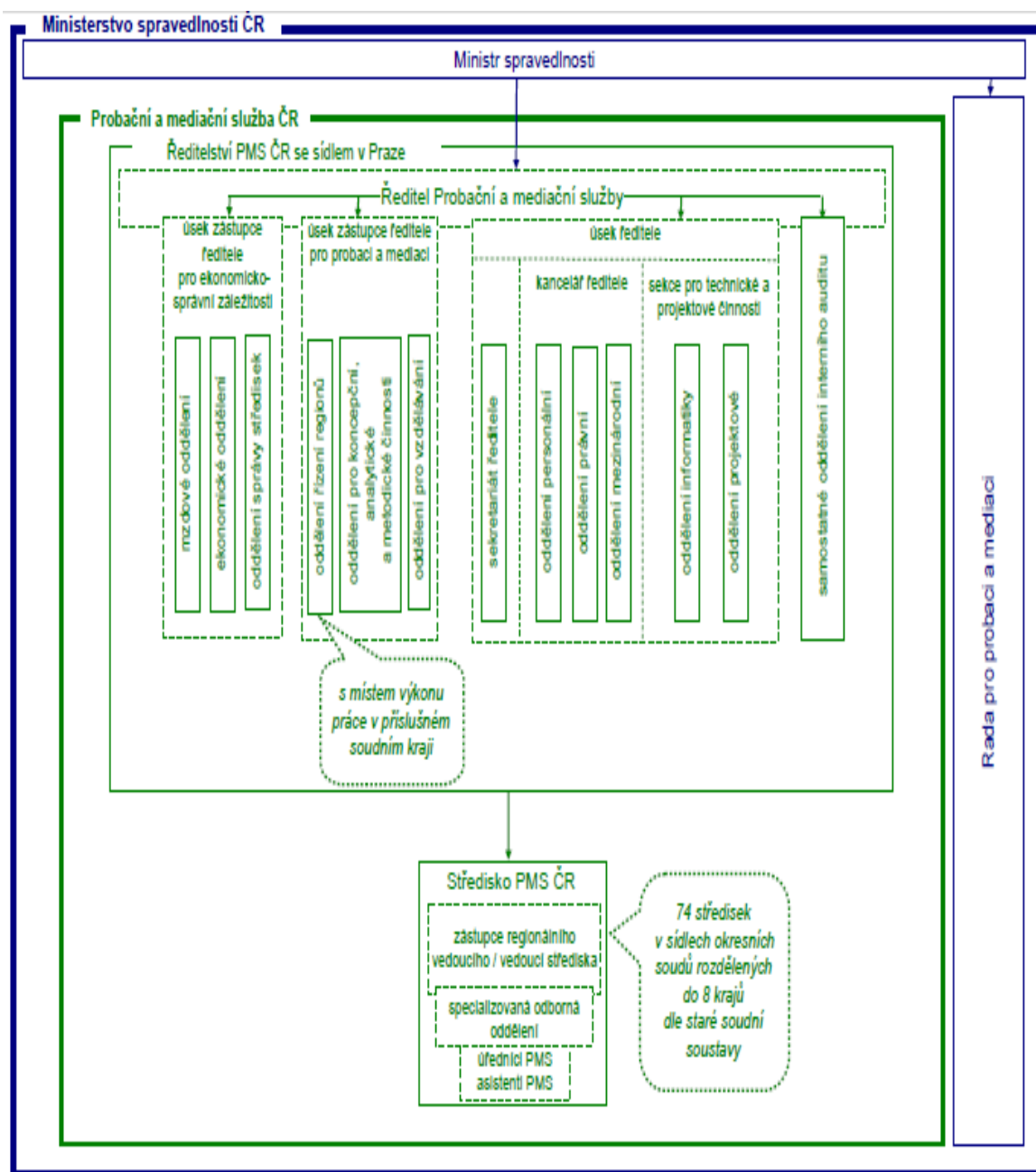
Příloha C: Probační programy akreditované pro období 2014 – 2016

Poř.č.	Název probačního programu	Místně příslušné středisko PMS spolupracující s programem	Poskytovatel	Adresa poskytovatele
1	Těčko	Tachov	Kotec	Nádražní náměstí 299/8, 353 01 Mariánské Lázně
2	Změnit směr	Brno	Ratolest Bno	Špitálka 16, 602 00 Brno
3	PUNKT skupina	Celorepubliková působnost	RUBIKON Centrum	Korunní 101, 130 00, Praha 3
4	PUNKT rodina	Celorepubliková působnost	RUBIKON Centrum	Korunní 101, 130 00, Praha 3
5	Probační program PROBOŠ (probační program pro mladistvé v konfliktu se zákonem, který má souvislost s užíváním návykových látek)	Frýdek-Místek	Renarkon, o.p.s.	Mariánskohorská 29, 702 00 Ostrava
6	PROBAČNÍ PROGRAM KOST (= Komunikačně Osobnostně Sociální Trénink)	Praha	Člověk v tísní, o.p.s.	Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2
7	Probační program PRÁVO VOLBY	Písek	Arkáda – sociálně psychologické centrum, o.s.	Husovo nám. 2/24, 397 01 Písek
8	Program resocializace mladých obviněných nebo odsouzených	Jablonec nad Nisou, Semily	REP, o.s.	Chvalčovice 25, 463 42 Bílá
9	Přechodné zaměstnání	Pardubice	SKP - Centrum, o.s.,	Jungmannova 2550, 530 02 Pardubice
10	Probační program Auritus	Tábor	Farní charita Tábor, Auritus – centrum pro lidi ohrožené drogou	Klokotská 114, 390 01 Tábor
11	Probační program Proxima Sociale, o.s.	Praha	Proxima sociale, o.s.	Rakovského 3138, 143 00 Praha 12
12	Probační program MOST	Třebíč	Diecézní charita Brno, Oblastní charita Třebíč	Tř. Kpt.Jaroše 9, 602 00 Brno
13	Právo pro každý den	Praha, celá ČR	Partners Czech, o.p.s.	Thákurova 3, 160 00, Praha 6
14	Podpora	Frýdek-Místek	Křesťanské společenství, o. s.	Na Nivách 7, 737 01, Český Těšín

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti ČR, *Probační programy akreditované pro období 2014 – 2016*,

<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=5887&d=331242>

Příloha D: Organizační struktura Probační a mediační služby ČR

Zdroj: Probační a mediační služba ČR, *Organizační struktura PMS ČR*, <https://www.pmscr.cz/zakladni-dokumenty/organizational-structure/>

Příloha F: Informační leták Probační a mediační služby ČR - mladistvý

Adresa našeho pracoviště:	Další informace o našich činnostech naleznete na internetové adrese:	PMS PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY
<input type="text"/>	www.pmscr.cz	
Poznámky:	Veškerá činnost Probační a mediační služby ČR je bezplatná.	Justice pro mládež Problémy můžete řešit s námi, nikdy není příliš pozdě
<input type="text"/>		
		Integrace pachatele Participace poškozeného Ochrana společnosti
Pro mladistvé	Můžeme se na to podívat v případě Hanky:	Kdo se může obrátit na PMS ČR? S kým PMS spolupracuje?
V případě, že se dostanete do konfliktu se zákonem, můžete se obrátit na Probační a mediační službu (PMS). Smyslem její činnosti je zejména napomoci ke zmírnění následků trestné činnosti pro poškozeného, vést Vás k pochopení všech důsledků trestné činnosti a motivovat Vás k převzetí odpovědnosti za škody, které jste svým jednáním způsobili/a.	Hanka neměla peníze na diskotéku, a proto odcizila ve školní šatně spolužákoví Jirkovi mobil a ten pak prodala. Škola věc nahlásila na policii, Hanka byla odhalena a nyní má velké problémy. Kontaktovala středisko PMS a tam jí pomohli zprostředkovat jednání s Jirkou, byla dohodnuta náhrada škody. Hanka bude telefon splácet. Peníze na splátky si vydělá na brigádě. Navíc se rozhodla, že dobrovolně odpracuje pro místní zvířecí útulek 30 hodin ve svém volném čase. Aktivita Hanky byla zohledněna, státní zástupce rozhodl o podmíněném zastavení trestního stíhání. To znamená, že případ nemusel být projednán před soudem. A to také znamená, že Hanka nemusela platit drahé náklady za trestní řízení, které se skládají z nákladů za soudní projednání věci, nákladů za nutnou obhajobu, kterou Hanka jako mladistvá musí mít. V neposlední řadě nebude mít Hanka záznam v rejstříku trestů.	Poškození, obvinění mladiství, jejich rodiče, další zákonní zástupci, příbuzní, státní zástupci, soudci, kurátoři pro mládež, obhájci, policisté, škola, všichni ti, kdo jsou nějakým způsobem trestnou činností dotčeni.
Příkladem může být příběh Tomáše:		Posledním příkladem činnosti naší služby může být příběh Pepy:
Tomáš posprejoval zastávku MHD. Policie proti němu zahájila trestní stíhání a způsobená škoda byla vyčíslena na 15.000 Kč. Rodiče jsou na Tomáše velmi rozlobeni. Kurátor pro mládež doporučil kontaktovat PMS.		Pepa, ve městě známý „průšvihář“, opakovaně kradl v obchodech a několikrát vykradl sklepy v sousedství. Ze spolupráce s PMS vyšlo najevo, že má problémy s užíváním pervitinu. Soudce zvažoval, zda Pepu poslat do vězení. Na doporučení PMS ale uložil podmínku a dohled probačního úředníka. V rámci dohledu probační úředník Pepovi zprostředkoval léčbu závislosti v terapeutické komunitě. Zároveň společně pracovali na zlepšení vzájemných vztahů v Pepově rodině.
Na čem můžeme společně pracovat? <ul style="list-style-type: none">• jednání s poškozeným• jednání o náhradě škody• příprava písemné zprávy pro státního zástupce či soudce• jednání s kurátory, se zákonnými zástupci, školou• předjednání a volba případného opatření - společensky prospěšná činnost, probační program a mnohé jiné• pomoc s řešením dalších aktuálních problémů.		Pokud je Váš příběh podobný příběhu Tomáše, Hanky nebo Pepy, můžete nás kontaktovat.
Mira Vaši aktivity a společné výsledky naší práce mohou mít vliv na rozhodování státního zástupce či soudce ve Vaší věci.		

Zdroj: Probační a mediační služba České republiky, *Informační leták mladistvý*, <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>